

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI

GELİR DAĞILIMI VE ŞİDDET İLİŞKİSİNİN SOSYO – EKONOMİK
POLİTİKALAR AÇISINDAN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı:
Yrd. Doç. Dr. Abdurrahman BENLİ

Hazırlayan:
Oğuz SAVAŞ

Çanakkale – 2006

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,
Oğuz SAVAŞ'a ait "Gelir Dağılımı – Şiddet İlişkisinin Sosyo-Ekonomik Politikalar
Açısından İncelenmesi" adlı çalışma, jürimiz tarafından Çalışma Ekonomisi ve Endüstri
İlişkileri Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Prof. Dr. Ali AKDEMİR

Üye

Yrd. Doç. Dr. Abdurrahman BENLİ (Danışman)

Üye

Yrd. Doç. Dr. Mahir GÜMÜŞ

Üye

Yrd. Doç. Dr. Bünyamin BACAĞ

Üye

Yrd. Doç. Dr. Suat UĞUR

Yedek Üye

Yrd. Doç. Dr. Ayten AKATAY

ÖNSÖZ

Türkiye'nin en önemli sosyal ve ekonomik sorunlarından biri; gelir dağılımındaki eşitsizliktir. Küreselleşme, ekonomik yapılanmalar, siyasal reformlar ile birlikte gelir dağılımındaki adaletsizlik çarpıcı boyutlara ulaşmıştır.

Bu çalışmada gelir dağılımındaki dengesizliğin, toplumdaki şiddet eğilimini nasıl etkilediği ve bu etkileşimin sosyo-ekonomik politikalara yansması ile ilgili olarak çeşitli incelemelerde bulundum. Bu amaçla, gelir dağılımının politik, kültürel ve sosyal açıdan toplumsal yaşam kalitesi üzerine etkisinin belirlenmesi ve gelir dağılımı dengesizliğinin toplumsal şiddet güdüsünü ne ölçüde tetiklediğini araştırdım. İncelemelerim neticesinde özellikle gelişmekte olan ülkelerde gelir adaletsizliği ile şiddet arasındaki ilişkinin doğru orantılı olduğunu ve kemikleşmekte olan bu sorunun çözülmesi için küresel ve ülkesel platformlarda sosyal politikalar üretilmesi gerektiği kanaatini edindim. Gelir dağılımındaki dengesizlik, kamu vicdanını rahatsız etmesinin yanı sıra somut olarak da topluma ciddi zararlar verici niteliktedir. Gittikçe artan suç oranlarını, yaygınlaşan şiddeti önlemenin başlıca yolu, gelir dağılımındaki eşitsizliğe son vermektir.

Araştırmamın, sosyolojik anlamda konu üzerinde çalışan araştırmacılara ve gerekli analizleri yapıp sorunun çözümü için çalışanlara yardımcı olmasını dilerim.

Çalışmanın araştırılması ve yazımı safhalarında ilgisini, desteğini hiçbir zaman esirgemeyen araştırma süresince değerli yorumlarıyla beni yönlendiren ve konunun şekillenmesini sağlayan tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Abdurrahman Benli'ye, değerli hocalarıma ve beni teşvik eden dostlarıma teşekkürlerimi sunarım.

Oğuz SAVAŞ

ÖZET

İlkel çağlardan günümüze kadar gelir dağılımındaki adaletsizliğin toplumlarda şiddet eğilimi yarattığı yapılan araştırmalarda ortaya konmuştur. Şiddet olgusunun, özellikle gelir düzeyi az olan toplumlarda daha fazla yaşandığı kabul edilen bir gerçektir. Kolluk kuvvetlerince yapılan araştırmalarda; eğitim seviyesinin şiddet üzerinde çok da etkin bir rol oynamadığı, fakat gelir dağılımının şiddet ile doğru orantılı olduğu tespit edilmiştir. Gelir dağılımı sorunu sıradan bir ekonomik sorun olmaktan öte politik ve sosyal bir sorundur. Bu sebeple gelir dağılımı ve şiddet ilişkisinin, sosyo-ekonomik politikalar açısından incelenmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Ekonomi politikalarında finansal kazanç ve gelir dağılımı etkileşim içerisindedir. Etkileşimden ortaya çıkan en büyük sorun ise, şiddet olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelir dağılımı dengesizliklerinden dolayı oluşan aşırı zenginlik ve aşırı yoksulluk toplumsal güvensizlik ortamına zemin hazırlamaktadır. Aynı zeminden beslenen şiddet olgusu ise, küreselleşme ile birlikte kendisini iyice açığa vurmuştur. Her ne kadar ülkeler ve bölgeler arası gelir dağılımı özellikleri ve toplumsal beklentiler farklı olsa da her gelir adaletsizliğinin ortak paydası şiddet olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şiddet, bazen ülkeler arası büyük savaşlar olarak karşımıza çıkarken bazen de ulusal boyutta bölgesel veya bireysel kargaşa yaratmaktadır. Gelir dağılımı ile şiddet etkileşimi birbirini tetikler hale gelmiştir. Bir taraftan gelir dağılımı adaletsizliği şiddeti doğururken, diğer taraftan şiddetin oluşturduğu karmaşa ortamı yeni gelir dağılımı adaletsizliklerine ortam hazırlamıştır. Şiddet olayı sonunda ya bir taraf daha fazla güç kazanarak çıkarlarına uygun gelir dağılımı politikalarını yoğunlaştırmış ya da güç el değiştirerek adaletsizliğin yönünün değişmesine sebep olmuştur. Böylece gelir dağılımı ve şiddet etkileşimi paradoksal bir boyut kazanmıştır.

Ulusal veya uluslararası boyutta arzulanmayan her iki olgu tüm toplumların ortak sorunudur. Ülkeler gelir dağılımı eşitsizliğini ortadan kaldıracak sosyo-ekonomik politikalar geliştirmek zorundadırlar. Tabi ki çözüm sadece uygun politikalar oluşturmakta değildir. Adil bir gelir dağılımı oluşturmak için bireylerin ihtiyaçlarına cevap verebilecek ölçüde üretim araçlarına da sahip olmak gerekmektedir. Çünkü, paradoksun bir başka tetikleyicisi de az gelişmişlikten kaynaklanan yeterli istihdam ortamının oluşmamasıdır. Türkiye bu noktada önemli bir örnektir. Milli gelir paylaşımındaki eşitsizlik ve vergi politikaları, yeteri kadar etkin olmayan üretim alanları, kayıt dışı ekonomi gibi sosyal etkileşimli politikalar gelir dağılımını bozmakta ve şiddeti ortaya çıkarmaktadır. Suç yaşı oranları yükselmekte, toplumsal karmaşa arzulanmayan boyutlara ulaşmaktadır.

Ülkede kalkınma politikaları oluşturulurken sosyal gerçekler gözardı edilmemelidir. Üretim faktörleri geliştirilerek istihdam sahaları oluşturmalı, kayıt dışı ekonomi mutlaka kontrol altına alınmalıdır. Uygun vergi politikaları ile haksız kazanç yolları kapatılmalıdır.

Sonuç olarak; bir an önce küresel gelişmişlik normları yakalanarak, refah çitasının ideal hedeflere çıkartılması gerekmektedir. Aksi takdirde ülke içerisindeki güvensizlik ve karmaşa ortamı yoğunlaşacak ve sosyo-ekonomik depremi şiddeti arzulanmayan boyutlara ulaşacaktır.

ABSTRACT

Income distribution is not contained only by economic terms. In the nature of economy policy, there is numerical benefit mission as well as income distribution.

The biggest problem, which comes out as the result of this interaction is the violence. Imbalance of income distribution increases the mistrust in society by causing extreme enrichment or extreme poverty. Violence, which is fed by this social mistrust, has been surfaced by globalization. Although, income distribution characteristics and social expectations between states and locations are different from each other, violence surfaces as the common ground of injustice income.

While violence sometimes comes out as the main reason for wars between countries, sometimes it can come out as individual or regional chaos. Somehow, interaction between income distribution and violence triggers each other. On the one hand, imbalanced income distribution causes violence; on the other hand, chaos caused by violence leads to imbalanced income distribution. As the result of the violence incident, one side gets more power while other side gets weaker. Thus, interaction between income distribution and violence becomes paradoxical.

These two concepts, income distribution and violence, are the common problems of all nations. Nations must develop socio-economic policy in order to annihilate imbalanced income distribution. Of course, developing proper policy for this problem is not enough. Since another trigger for this paradox is high unemployment rate in underdeveloped countries, nations should have enough production and manufacturing tools in order to respond people's demands. At that point, Turkey is an important example. Imparity on the national income distribution, production fields with not effective tax policies, unregistered economy cause imparity on income distribution and thus reveals the violence. Crime age rates increase and social discomfort goes beyond the limits.

While national development policies are forming, these realities should not be neglected. By improving production factors, new employment fields should be built and unregistered economy should be taken under the control. Illegal incomes should be stopped by providing proper tax policy.

Welfare level of the nation should be increased and global development standards should be caught. Otherwise, mistrust and chaos inside the nation will intensify. Moreover; intensity of socio-economic earthquake will increase to an undesired point.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR CETVELİ	viii
TABLO VE GRAFİKLER CETVELİ	ix
ÖNSÖZ	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK AÇIDAN GELİR DAĞILIMI VE BOYUTLARI

1. GENEL OLARAK GELİR DAĞILIMI KAVRAMI	5
1.1. Gelir Dağılımının Tanımı ve Türleri	6
1.1.1. Tanımı	6
1.1.2. Türleri	7
1.2. Gelir Dağılımına Etki Eden Faktörler	17
1.2.1. Emegın Yapısı ve Dağılımı	17
1.2.1.1. Cinsiyet	18
1.2.1.2. Yaş	18
1.2.2. Servet Gelirleri ve Dağılımı	21
1.2.3. Faktör Fiyatları	21
1.3. İnsan Hakları Açısından Önemi	22
1.4. Gelir Dağılımı - İktisat İlişkisi	24
2. KÜRESELLEŞME VE GELİR DAĞILIMI	25
2.1. Küreselleşme Sürecinin Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri	26
2.2. Gelir Dağılımı Sorunları İle Küresel Mücadele Stratejileri	30
3. TÜRKİYE’DE GELİR DAĞILIMI	33
3.1. Türkiye’de Gelir Dağılımı Göstergeleri	33
3.2. Türkiye’de Gelir Dağılımının Ekonomik Krizler Üzerine Etkisi	35
3.3. Türkiye’de Gelir Dağılımı Kavramına İlişkin Araştırmalar	37

İKİNCİ BÖLÜM

ŞİDDET VE TÜRKİYE BOYUTU

1. GENEL OLARAK ŞİDDET	42
1.1. Tanımı ve Türleri.....	47
1.2. Şiddetin Nedenleri.....	52
1.2.1. Antropolojik Nedenler.....	53
1.2.2. Psiko-Sosyal Nedenler.....	54
1.3. Şiddetin Topluma Yansıması.....	58
1.3.1. Siyasal Şiddet.....	59
1.3.2. Ailede Şiddet.....	60
1.3.3. Kadınlara Uygulanan Şiddet.....	61
1.3.4. Gençlerde Şiddet.....	63
1.3.5. Televizyon ve Şiddet.....	64
1.3.6. Eğitim ve Şiddet.....	65
1.3.7. Spor ve Şiddet.....	68
2. ŞİDDETİN TÜRKİYE BOYUTU	69
2.1. Türkiye’de Şiddet Verileri.....	71
2.2. Türkiye’de Şiddetin Nedenleri.....	76

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GELİR DAĞILIMI - ŞİDDET İLİŞKİSİ VE SOSYO-EKONOMİK POLİTİKALAR

1. GELİR DAĞILIMI - ŞİDDET İLİŞKİSİ	82
1.1. Gelir Dağılımının Şiddet Yaratma Potansiyeli.....	82
1.2. Şiddetin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi.....	97
2. GELİR DAĞILIMI - ŞİDDET İLİŞKİSİNE KARŞI GELİŞTİRİLEN SOSYO – EKONOMİK POLİTİKALAR	101
2.1. Sosyal Politikalar.....	105
2.1.1. İnsan Hakları Açısından Hukuki Düzenlemeler.....	105
2.1.2. Toplumsal Saygı Kültürünün Geliştirilmesi.....	107

2.1.3. Eğitim ve Sağlık Yönelimli Politikalar	109
2.1.4. Göçlerinin Negatif Etkilerinin Önlenmesi	112
2.1.5. Sosyal Güvenlik Alanındaki Düzenlemeler	115
2.2. Ekonomi Politikaları.....	116
2.2.1. İstihdam Politikaları	116
2.2.2. Bütçe Politikaları	118
2.2.3. Kalkınma Politikaları.....	120
2.2.4. Makro Ekonomik Politikalar	122
2.3. Diğer Stratejik Tedbir ve Yöntemler.....	125
SONUÇ	127
KAYNAKÇA	132

KISALTMALAR CETVELİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BAPAM	: Bakırköy Psikiyatri Tedavi ve Araştırma Merkezi
BM	: Birleşmiş Milletler
DAP	: Doğu Anadolu Projesi
DB	: Dünya Bankası
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DTM	: Dış Ticaret Müsteşarlığı
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
HABİTAT	: İnsani Yerleşim Yerleri Birliği
ILO	: International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
İGE	: İnsani Gelişim Endeksi
OECD	: Organization of Economical Cooperation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü)
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu
TÜGİAD	: Türkiye Genç İşadamları Derneği
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	: Türkiye Sanayici İşadamları Derneği
TİKA	: Türk İş birliği Ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı
TİHHK	: Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı
UNCTAD	: United Nations Conference for Trade and Development (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı)
UNDP	: United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)
WHO	: World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)

TABLO ve GRAFİKLER CETVELİ

Tablo 1.1:	İşgücü Durumu (Ağustos 2005).....	8
Tablo 1.2:	Bazı Ekonomik Göstergelerle AB-Türkiye Karşılaştırılması.....	9
Tablo 1.3:	İşteki Durum ve Ekonomik Faaliyete Göre İstihdam Edilenler....	12
Tablo 1.4:	2004 Yılı Ekonomik Faaliyet Türüne Göre Gelir Dağılımı.....	14
Tablo 1.5:	2000 - 2004 Yılları Arası Yaş Gruplarına Göre İşsizlik Oranı.....	19
Tablo 1.6:	Küreselleşmenin Dünya Gelir Eşitsizliği Üzerindeki Etkileri.....	27
Tablo 1.7:	Bölgeler Arası Artan Gelir Eşitsizliği (Kişi Başına Düşen Gelir).	28
Tablo 1.8:	Seçilmiş Ülkelere Göre Gelir Dağılımı Tablosu.....	34
Tablo 2.1:	1999 – 2003 Yılları Arası Yaş Grubu, Medeni Durum ve Cinsiyete Göre Cezaevine Giren Hükümlüler.....	74
Tablo 2.2:	Türkiye’de Bölgelere, Cinsiyete ve Nedenlere Göre İntiharlar....	76
Tablo 3.1:	Bazı Azgelişmiş Ülkelerde Gelir Dağılımı ve Şiddet Göstergeleri	84
Tablo 3.2:	İller Bazında % 20’lik Dilimlere Göre Gelir Dağılım Oranları....	92
Tablo 3.3:	1999 - 2003 Yılları Arasında Eğitim Durumuna Göre Cezaevine Girenler.....	111
Grafik 1.1:	2000 – 2004 Yılları Arasında Yaş Grubuna Göre İstihdam Edilenler.....	20
Grafik 2.1:	Tüketim Harcamalarının Kırsal ve Kentsel Yerleşim Yerlerine Göre Dağılımı.....	66
Grafik 2.2:	1999 - 2003 Yılı Yaş Grubu, Medeni Durum ve Cinsiyete Göre Cezaevine Giren Hükümlüler.....	74
Grafik 3.1:	İktisadi Büyüme İle Gelir Dağılımı Arasındaki İlişki.....	125

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK AÇIDAN GELİR DAĞILIMI VE BOYUTLARI

Bir ülkenin milli geliri ile ilgili rakamlar, o ülkenin ekonomik ve siyasi gücünü yansıtır. Ancak ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin karşılaştırılmasında ülkenin milli gelirleri düzeyi yerine “kişi başına düşen milli gelir” düzeyleri göz önüne alınır. Kişi başına düşen milli gelir, ülkenin gelişmişlik düzeyi hakkında fikir vermekle birlikte; bunun anlamlı olabilmesi için kişiler arasındaki gelir dağılımının adaletli olması gerekir. Günümüzün sosyal devlet anlayışında devlet, ekonomik gelişmeyi ve büyümeyi oluşturarak, bu gelişmeden mümkün olduğunca herkesin yararlanmasını sağlamaktadır.

Devlet, gelirin oluşumu sürecinde gelir farklılıklarını azaltıcı önlemler alır. Gelirin oluşumundan sonra da eşitsizliği azaltıcı yönde müdahalelerde bulunur. Ücret farklılıklarını azaltmaya yönelik müdahaleler, asgari ücret uygulaması, toprak reformu, bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltıcı tedbirler, sermaye piyasasının gelişimini sağlamak, faiz oranlarına müdahale, adil vergilendirme sistemi ve enflasyonla mücadele gelir eşitsizliğini azaltıcı politikalardan bazılarıdır.

1. GENEL OLARAK GELİR DAĞILIMI KAVRAMI

Üretim, insanın varolduğu günden beri gündemde olan bir kavramdır. Temel olarak ele alınan sorun ise, üretim sonunda ortaya çıkan ürünlerin paylaşımıdır. Toplumlar üretimi ve tüketim araçlarını paylaşma konusunda sürekli olarak bir sistem kurmaya çalışmış ve günümüze kadar uzanan süreçte sistemleri düzenleme çalışmalarının üzerinde yoğunlaşmıştır.

Bu sorunlar paranın bir değişim aracı olarak kullanılmaya başlanması ile ortaya çıkmaktadır. Para değişim aracı olmadan önce paylaşım biraz daha gerçekçi bir yapılanmayla insanların karşısına çıkarken, paranın gündeme gelmesi ile gelir dağılımı çeşitli şekil ve araçlarla ifade edilmeye başlanmıştır.

Gelir dağılımındaki adaletsiz yapılanma, önemli ölçüde ortaya çıkan ekonomik sorunları tetikler duruma gelmiştir. Gelirin tüm toplumu ilgilendirmesi beraberinde sosyal adalet, sosyal eşitlik gibi kavramları da tartışmaya dâhil etmiş ve bu kıstaslara göre değerlendirme imkânını sağlamıştır (Karaman 1987:1).

1.1. Gelir Dağılımının Tanımı ve Türleri

Gelir dağılımının hem iktisadi hem de sosyal açıdan önemli bir yönlendirici olması, beraberinde net bir şekilde tanımlanması ve hangi şekillerde gerçekleştiğinin ortaya konması, gerekliliğini zorunlu kılmıştır.

1.1.1. Tanımı

Bir üretim faktöründe çeşitli yollardan sağlanan para, gelir olarak adlandırılır. Kapitalist ekonomide; toprak, emek, sermaye ve girişimci olmak üzere dört üretim faktörü vardır. Bir ülkede belirli bir dönemde yaratılan milli gelirin, o ülkedeki kişiler ya da üretim faktörleri arasındaki dağılımına gelir dağılımı adı verilir. Üretim faktörlerinin, üretim sonucunda elde edilen hasıladan aldıkları pay “sektörel” gelir dağılımı, ülkedeki bireyler arasındaki dağılım ise “kişisel” gelir dağılımı olarak adlandırılır (Dinler 2003:279–280). Bu tanımlama ışığı altında gelir dağılımının hem toplumu ilgilendiren bir kavram olduğu, hem de gelir hesaplamaları yapılırken belirli zaman dilimlerinin ölçüt olarak alınması zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

Gelir dağılımı kavramı tartışıldığında adalet, eşitlik gibi kavramlar da tartışmanın konusu haline gelir. Ama bu kavramlar tek başlarına gelir dağılımı ve gelir eşitliği kavramları için yeterli değildir. Çünkü gelirin kavramsal açıdan öncelikli olarak ilgilendiği terim refah terimidir. Bundan dolayı da tartışmalarda yönlendirici olması gereken konu “refah eşitliği” konusudur.

Bir ülkede gelir dağılımında önemli boyutlara varan eşitsizlik söz konusu olduğunda sosyal huzursuzluklar meydana gelir. Özellikle, düşük gelirli kişiler iş bulmalarına karşın insanca yaşamak bir yana, temel gereksinimlerini bile karşılamakta güçlük çekiyorlarsa sosyal huzursuzluk yaygınlaşarak, hırsızlık, ahlaksızlık ve suçluluk oranı artar (Dinler 2003:283). Toplumlar için önemli olan, sade bir eşitlikten öte refah içerisinde olmaktır. Refahın olmadığı, yoksulluğa dayalı bir eşitlik arzulan bir

toplum yapısı değildir. Bundan dolayı arzulanan ve realist olan beklenti, gelir dağılımı sonucunda toplumun refah seviyesinin yüksek olması ve eşitliğin; çıtanın yüksekte olduğu bir ortamda sağlanması ve/veya aranmasıdır.

Gelirde dağılımdan bahsedebilmek için tek bir birey değil, bireylerden ve bireylerin bir araya gelmesi ile oluşan toplum ve toplumsal yapılandırmalardan bahsetmek zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Gelir dağılımının bu toplumsal özelliği, beraberinde toplumu ilgilendiren siyasi, demokratik, sosyal tüm alanları da etkiler hale gelmiştir. Hatta bu o kadar üst düzeye çıkmıştır ki bu alanlarda elde edilecek başarının büyük ölçüde belirleyicisi haline gelmiştir.

1.1.2. Türleri

Gelir dağılımının, gelirin ediniminde rol oynayanlar ve etkileşim çemberi içerisinde yerini alanlar arasında refah artırıcı etkisi üzerine yoğunlaşırken türlerini de incelemek bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kişisel Gelir Dağılımı: Milli gelirin belirli dönemlerde ekonomik faaliyetler dikkate alınmaksızın, bireyler arasında nasıl dağıtıldığını kişisel gelir dağılımı ortaya koymaktadır (Şahin 1997:387). Kişisel gelir dağılımı sayesinde, bir toplumun oluşmasında başrol oynayan gruplar arasındaki gelir dağılımı incelenir. Kişisel gelir dağılımı, bir toplumdaki bireyler veya gruplar arasındaki gelir eşitsizliklerinin bir göstergesi olmaktadır.

Kişisel gelir dağılımında, gelirin kazanılma biçimleri ön plana çıkmaktadır. Ekonomik birimlerin elde ettikleri milli hasılanın ülke içinde yaşayanlara ne ölçüde eşit dağıtıldığının tespiti, kişisel gelir dağılımının en önemli ögesidir (Bağdadioğlu 2003:109–113).

Tablo 1.1’de Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yapılan Ağustos 2005 Hane Halkı İşgücü Anketi sonuçlarına bakıldığında işsizliğin 9,4’e çıktığı görülmektedir. Bir önceki ankette 9,2 olan oranın yükselişi düşündürücüdür; fakat tek başına çok önemli değildir. Burada ücret politikaları ve kişi başına düşen gelir oranları da önem kazanmaktadır. İstihdamın, ücret planlaması ile beraber koordine edilmesi gerekmektedir. Ancak bu şekilde bireylerin istihdamdan beklenen faydayı görmeleri

söz konusu olacaktır. Bu bileşke aynı zamanda ülkenin uluslararası platformdaki gücünü de göstermektedir.

Tablo 1.1. İşgücü Durumu (Ağustos 2005)

	TÜRKİYE	KENT	KIR
		TOPLAM	
Kurumsal olmayan sivil nüfus (000)	71.736	44.445	27.292
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus (000)	50.938	31.788	19.149
İşgücü (000)	25.219	14.699	10.520
İstihdam (000)	22.838	12.893	9.946
İşsiz (000)	2.381	1.807	574
İşgücüne katılma oranı (%)	49,5	46,2	54,9
İstihdam oranı (%)	44,8	40,6	51,9
İşsizlik oranı (%)	9,4	12,3	5,5
<i>Tarım dışı işsizlik oranı (%)</i>	12,9	12,9	12,7
<i>Genç nüfusta işsizlik oranı (%)</i>	18,2	23,2	11,0
Eksik istihdam oranı (%)	3,3	2,9	3,8
<i>Genç nüfusta eksik istihdam oranı (%)</i>	4,4	3,1	6,1
		ERKEK	
Kurumsal olmayan sivil nüfus (000)	35.807	22.410	13.398
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus (000)	25.264	15.939	9.325
İşgücü (000)	18.641	11.589	7.053
İstihdam (000)	16.912	10.326	6.586
İşsiz (000)	1.729	1.263	467
İşgücüne katılma oranı (%)	73,8	72,7	75,6
İstihdam oranı (%)	66,9	64,8	70,6
İşsizlik oranı (%)	9,3	10,9	6,6
<i>Tarım dışı işsizlik oranı (%)</i>	11,4	11,2	11,9
<i>Genç nüfusta işsizlik oranı (%)</i>	17,8	20,5	13,3
Eksik istihdam oranı (%)	3,8	3,1	5,0
<i>Genç nüfusta eksik istihdam oranı (%)</i>	5,3	3,5	8,2
		KADIN	
Kurumsal olmayan sivil nüfus (000)	35.929	22.035	13.894
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus (000)	25.674	15.849	9.825
İşgücü (000)	6.578	3.110	3.467
İstihdam (000)	5.926	2.566	3.360
İşsiz (000)	651	544	107
İşgücüne katılma oranı (%)	25,6	19,6	35,3
İstihdam oranı (%)	23,1	16,2	34,2
İşsizlik oranı (%)	9,9	17,5	3,1
<i>Tarım dışı işsizlik oranı (%)</i>	19,3	19,7	17,4
<i>Genç nüfusta işsizlik oranı (%)</i>	19,1	29,4	7,2
Eksik istihdam oranı (%)	1,8	2,3	1,3
<i>Genç nüfusta eksik istihdam oranı (%)</i>	2,5	2,4	2,7

Kaynak: TÜİK, www.tuik.gov.tr/TURKISH/SONIST/ISGUCU/k_251105, 26.12.2005

Tablo 1.2. Bazı Ekonomik Göstergelerle AB-Türkiye Karşılaştırılması

Ülkeler	Nüfus (Milyon)	GSMH Toplamı (Milyar Dolar)	Kişi Başına GSMH	Büyüme Hızı (Yüzde)	Enflasyon (Yıllık Yüzde)
Almanya	83	1,936	23.400	3,0	2,0
Avusturya	8.1	203	25.000	3,1	2,0
Belçika	10.2	259	25.300	4,1	2,2
Çek C.	10.2	132	12.900	2,5	3,8
Danimarka	5.3	136	25.500	2,8	2,9
Estonya	1.4	14.7	10.000	6,4	4,1
Finlandiya	5.1	118	22.900	5,6	3,4
Fransa	59.5	1,443	24.400	3,1	1,7
Hollanda	15.9	388	24.400	4,0	2,6
İngiltere	59.6	1,360	22.800	3,0	2,4
İrlanda	3.8	81.9	21.600	9,9	5,6
İspanya	40	720.8	18.000	4,0	3,4
İsveç	8.8	197	22.200	4,3	1,2
İtalya	57.6	1,273	22.100	2,7	2,5
Kıbrıs Rum K.	0.7	9.7	16.000	4,2	4,2
Letonya	2.3	17.3	7.200	5,5	2,7
Litvanya	3.6	26.4	7.300	2,9	1,0
Lüksemburg	0.4	15.9	36.400	5,7	7,8
Macaristan	10.1	113.9	11.200	5,5	9,8
Malta	0.4	5.6	14.300	3,4	2,5
Polonya	38.6	327.5	8.500	4,8	10,2
Portekiz	10	159	15.800	2,7	2,8
Slovakya	5.4	55.3	10.200	2,2	12,2
Slovenya	1.9	22.9	12.000	4,5	8,9
Yunanistan	10.6	181.9	17.200	3,8	3,1
Türkiye	72	299	4.172	9,9	9,2

Kaynak: Hürriyet Gazetesi, 5 Ekim 2005, s.9.

Kişisel gelirin, eşit olarak dağıldığı hiçbir ülke düşünülemez. Her ekonomide farklı yoğunlukta olmakla birlikte, kişisel gelir dağılımında adaletsizlik vardır. Gelir dağılımı farklılığının başlıca nedenleri olarak; ücret farkları, piyasanın rekabet yapısı, toprak mülkiyetinin dağılımında adaletsizlikler ve bölgeler arası gelişmişlik farkları gösterilebilir (Dinler 2003:327).

Ekonomik kalkınma ile sosyal kalkınmayı sağlamanın en yaygın ölçülerinden birisi; milli gelirin, kişiler arasındaki dağılımının eşitlenmesi yönünde değiştirilmesidir. Zira piyasa ekonomisi temelinde var olan dengesizliklerden dolayı, kişiler arasındaki

gelir dağılımı aşırı dengesizliklere ve eşitsizliklere sebep olacak şekilde bozmaktadır. Bu nedenle günümüzdeki iktisadi manadaki kalkınma planlarının, sosyal kalkınmaya ilişkin bölümlerinde kişisel gelir dağılımındaki dengesizliklerin giderilmesi ve ekonomik kalkınmanın kişisel gelir dağılımındaki eşitsizliklere imkân tanımaması ile ilgili konular üzerinde itina ile durulmakta ve planlı bir kalkınma gerçekleştirilme arzulanırken kişisel, gelir dağılımında adalete ulaşma hedefi en önemli plan hedefi olarak ortaya çıkmaktadır (Özbilen 1998:383).

Kişisel gelir dağılımındaki adaletin sağlanması çok önemlidir. Çünkü; toplum içerisinde sosyal anlamda barış ve adil bir gelir dağılımı için, gelir dağılımı ne kadar adaletli olursa, refah farklılıkları ve adil olmayan sosyal sınıfların doğmasına engel olunursa, sosyal anlamda arzulan barış sağlanmış olur (Türk 1999:299). Zaten, adaletli gelir dağılımındaki temel amaç haksız kazanç sağlayarak ekonomik birikim elde etmeyi önlemek ve sosyal anlamda refah seviyesini artıracak adaletli bir dağılımın yapılmasını sağlamaktır.

Gelir dağılımı konusu, hem sosyal hem de ekonomik açıdan oldukça önemlidir. Ailelerin, tüketim ve tasarruf konusundaki yönelimleri, satın aldıkları mal ve hizmetlerin niteliği, gelirlerinin büyüklüğüne göre değiştiğinden gelir dağılımı ülkede tüketim ve tasarruf hacmini etkilemektedir (Karaman 1987:2).

Bu noktada gelir dağılımının toplumsal ve sosyal açıdan arzulanmayan şekilde gerçekleşmiş olması beraberinde yine arzulanmayan sonuçların meydana gelmesine sebep olacaktır. Toplumsal gruplar arasında mesafe artacak ve hem üretime katkı hem de tüketim oranlarındaki değerler farklılaşacaktır. Böylece sosyal bunalım kaçınılmaz olduğu gibi ekonomik istikrar da beraberinde yıpranacaktır. Çünkü tasarruflar, belli bir güven ortamı oluşmamasından kaynaklanan bilinçle, arzulan yatırımları desteklemeyecektir. Günümüzün ekonomik gelişmeleri açıklanan durumun en büyük doğrulayıcısı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Refah sözcüğü mutluluk, huzur, güven gibi anlamlara gelmektedir. Dolayısı ile arzu edilir bir durumu tanımlamaktadır. Pigou refah konusunda iki ana önermeden hareket etmiştir. Bunlardan birincisi; bir ekonomi ile ilgili düzenlemeler toplumun refahını maksimize edecek şekilde olmalıdır. İkincisi ise; farklı kişiler hemen hemen benzer mizaca sahip olarak kabul edilmelidir. Pigou, zenginden fakire doğru bir gelir transferinin tatmin düzeyini artırarak, daha fazla tatmin olgusunun gerçekleşeceğine değinmiştir. Bu noktada iktisatta refahın temel prensibi olan Pareto Prensibine göre *“Başkalarının durumunu kötüleştirmeden bir kişinin ya da bazı kişilerin durumlarını iyileştiren bir değişme arzu edilen bir değişmedir”* şeklinde ifade edilir (Ak 1996:318–320).

Avrupa Birliği'nin eşliğindeki ülkemizde, toplumumuzun çok büyük bir kesimi için yaşam standartlarının, girmek istediğimiz dünyadaki ile kıyaslanamayacak kadar ilkel olduğu bilinmektedir. Ancak araştırmaların Türkiye'de iyi denebilecek gelirdeki nüfus için bile olumlu sinyaller vermemesi dikkat çekicidir. Dünya nüfusunun 1/6'sı yaklaşık olarak bir milyar kişi; baraka, kulübe ya da gecekondu tarzı evlerde yaşamaktadır. Gelişmiş ülkelerin konuya el atmaması halinde bu rakamın 2030 yılında iki milyar kişiye çıkacağı tahmin edilmektedir (Deniz Feneri Dergisi 2003: Sayı:2).

Sektörel Gelir Dağılımı: Sektörlere göre gelir dağılımı, çeşitli üretim faktörlerinin sosyal hasıladan aldıkları payları gösterir (Ataç 1997:272). Sektörel gelir dağılımında iki farklı tanımlama karşımıza çıkmaktadır. İlk olarak, üretim sektörleri arasında dağıtılan milli gelir, ikinci olarak ise kamu sektörü ile özel sektör arasında dağıtılan milli gelirdir. *“İkinci şekli ile ifade edilen bir tanımlama ise devletin ekonomiye müdahale derecesi, hatta ekonomik sistemin özelliklerini ortaya koymak için yeterli olacaktır”* (Ulusoy 1999:243).

TÜİK' in 2005 yılı Nisan - Ağustos ayları arasındaki göstergelere bakıldığında geçen yılın aynı dönemine göre; tarım istihdamındaki 1 milyon 232 bin kişilik azalış karşılık tarım dışı sektörde yaşanan 1 milyon 196 bin kişilik artışla, toplam istihdamın 36 bin kişi azaldığı görülmektedir. Tarım sektöründeki bu daralma nedeniyle, kayıt dışı istihdam % 55,4'den % 51,1'e düşmüştür. İşsiz sayısı 9 bin kişi azalırken, işsizlik oranı % 9,5'ten % 9,4'e düşmüştür (www.tuik.gov.tr).

Tablo 1.3. İşteki Durum ve Ekonomik Faaliyete Göre İstihdam Edilenler

	2005									
	NİSAN		MAYIS		HAZİRAN		TEMMUZ		AĞUSTOS	
	Sayı	(%)	Sayı	(%)	Sayı	(%)	Sayı	(%)	Sayı	(%)
İşteki Durum	21.993	100,0	22.721	100,0	23.058	100,0	23.227	100,0	22.838	100,0
Ücretli	10.119	46,0	10.241	45,1	10.260	44,5	10.264	44,2	10.545	46,2
Yevmiyeli	1.471	6,7	1.682	7,4	1.807	7,8	1.856	8,0	1.804	7,9
İşveren	1.131	5,1	1.171	5,2	1.164	5,0	1.157	5,0	1.124	4,9
Kendi hesabına	5.498	25,0	5.583	24,6	5.640	24,5	5.690	24,5	5.493	24,1
Ücretsiz aile işçisi	3.774	17,2	4.044	17,8	4.187	18,2	4.259	18,3	3.872	17,0
Ekonomik Faaliyetler	21.993	100,0	22.721	100,0	23.058	100,0	23.227	100,0	22.838	100,0
Tarım	6.812	31,0	7.266	32,0	7.494	32,5	7.690	33,1	6.990	30,6
Sanayi	4.154	18,9	4.165	18,3	4.248	18,4	4.291	18,5	4.405	19,3
İnşaat	1.145	5,2	1.252	5,5	1.303	5,7	1.322	5,7	1.291	5,7
Hizmetler	9.881	44,9	10.038	44,2	10.012	43,4	9.923	42,7	10.152	44,5
İşteki Durum	5.794	100,0	6.109	100,0	6.247	100,0	6.261	100,0	5.926	100,0
Ücretli	2.140	36,9	2.150	35,2	2.132	34,1	2.106	33,6	2.156	36,4
Yevmiyeli	259	4,5	328	5,4	373	6,0	392	6,3	387	6,5
İşveren	45	0,8	43	0,7	45	0,7	46	0,7	45	0,8
Kendi hesabına	801	13,8	848	13,9	866	13,9	857	13,7	760	12,8
Ücretsiz aile işçisi	2.549	44,0	2.741	44,9	2.831	45,3	2.860	45,7	2.579	43,5
Ekonomik Faaliyetler	5.794	100,0	6.109	100,0	6.247	100,0	6.261	100,0	5.926	100,0
Tarım	3.063	52,9	3.367	55,1	3.534	56,6	3.616	57,7	3.226	54,4
Sanayi	819	14,1	788	12,9	810	13,0	820	13,1	845	14,3
İnşaat	27	0,5	28	0,5	27	0,4	29	0,5	27	0,5
Hizmetler	1.885	32,5	1.926	31,5	1.875	30,0	1.796	28,7	1.828	30,8

Kaynak: TÜİK, www.tuik.gov.tr/TURKISH/SONIST/ISGUCU/K_251105, 26.12.2005

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) İnsani Gelişme Raporu'nda, Türkiye'de kişi başına gelirin yükseldiği ifade edilse de, UNDP Türkiye Temsilcisi Jakob Simenson, Türkiye'de nüfusun yüzde 42'sinin günlük gelirin 4 dolarını (yaklaşık 5.5 YTL) altında olduğuna dikkat çekmektedir. UNDP' nin Türkiye'deki önceliğinin demokratik yönetimin geliştirilmesine dönük projelere katkı olduğunu belirten Simenson, yoksullukla demokrasinin ilişkisine de vurgu yapmaktadır; “*Kişiler arasındaki gelir eşitsizlikleri ile de çatışmaya yol açmaz. Ancak gruplar arasındaki gelir, sosyal ve siyasi boyutlardaki eşitsizliklerle silahlı çatışmalar arasında bağlantı olduğunu gösteren birçok kanıt var. Gruplar arasındaki eşitsizlikler çözüme kavuşturulmadığı sürece ihtilaflar sürececek ve kaynakların istismar edilmesi, uyuşturucu ve diğer suçlar gibi açgözlülükten kaynaklanan çatışmalarla ihtilaflar birbirine karışacaktır*”(www.radikal.com.tr). Bu açıklama, Birleşmiş Milletler'in (BM) Türkiye için 'yoksulluk ve demokrasi' uyarılarının önümüzdeki dönemde daha da artacağını göstermektedir.

Sanayi üretiminde, kriz döneminin ardından Mart 2002'den itibaren yaşanan büyüme süreci 40 ay aradan sonra Temmuz 2005'de kesintiye uğramıştır. Sanayi üretim artış hızında bu yılın başından itibaren görülen yavaşlama, Temmuz ayında yüzde 0.3'le azalmaya dönüşmüştür. İmalat sanayi üretimindeki azalma ise yüzde 1.3 olmuştur. TÜİK, Temmuz ayı sanayi üretim endeksi sonuçlarına göre sanayi üretiminde krizle birlikte Şubat 2001'de başlayan gerileme, Şubat 2002'de yüzde 5.5 azalışla sona ermiştir. Bu tarihte 85.8 olan sanayi üretim endeksi, Mart 2002'den başlayarak sürekli artış göstererek, 2004 yıl sonunda 128.6 değerine ulaşmıştır. Sanayi üretim artışı, hız kesmekle birlikte bu yılın ilk yarısında da artış trendini sürdürmüştür. Ancak sanayi üretim artış hızında bu yılın başından itibaren görülmeye başlanan yavaşlama ilk kez Temmuz'da gerilemiştir (www.radikal.com.tr).

Tablo 1.4. 2004 Yılı Ekonomik Faaliyet Türüne Göre Gelir Dağılımı

	Türkiye	Kent	Kır
Toplam			
Sayı	21.702.401	11.213.680	10.488.721
Gelir	114.947.647.702	79.644.364.616	35.303.283.086
Ortalama	5.296.540.586	7.102.428.874	3.365.832.982
Tarım, avcılık, ormancılık ve balıkçılık			
Sayı %	34,8	4,7	67,0
Gelir %	13,9	2,1	40,8
Madencilik ve taş ocaklığı			
Sayı %	0,5	0,5	0,5
Gelir %	1,0	1,0	1,0
İmalat sanayi			
Sayı %	16,4	25,5	6,7
Gelir %	20,0	24,8	9,7
Elektrik, gaz ve su			
Sayı %	0,6	0,8	0,3
Gelir %	1,1	1,2	0,8
İnşaat ve bayındırılık işleri			
Sayı %	5,4	7,0	3,6
Gelir %	5,5	5,9	4,7
Toptan ve perakende ticaret			
Sayı %	15,2	22,0	7,9
Gelir %	21,2	22,5	18,3
Lokanta ve oteller			
Sayı %	3,9	5,2	2,5
Gelir %	3,7	3,8	3,3
Ulaştırma, haberleşme ve depolama			
Sayı %	4,9	6,8	2,9
Gelir %	7,1	7,9	5,4
Mali aracı kuruluşların faaliyetleri			
Sayı %	0,9	1,5	0,2
Gelir %	2,4	3,0	1,0
Kamu yönetimi ve savunma, zorunlu sosyal güvenlik			
Sayı %	5,1	6,7	3,4
Gelir %	7,4	8,0	6,0
Eğitim hizmetleri			
Sayı %	3,5	5,4	1,5
Gelir %	5,2	6,1	3,3
Sağlık işleri ve sosyal hizmetler			
Sayı %	2,2	3,2	1,1
Gelir %	4,1	4,8	2,5
Diğer toplumsal, sosyal ve kişisel hizmet faaliyetleri			
Sayı %	4,5	6,8	1,9
Gelir %	3,5	4,1	2,2

Kaynak: TÜİK, www.tuik.gov.tr/TURKISH/SONIST/HANEHALKI/k_120805, 15.11.2005

TÜİK' in, 2004 yılı hane halkı tüketim harcamaları anketinin sonuçlarına göre; Türkiye'deki tüketim harcamalarının dağılımına bakıldığında en fakir yüzde 20'lik dilim ile en zengin yüzde 20'lik dilim arasındaki harcama farklılığının 4.2 kata ulaştığı belirlenmiştir. Zengin ve yoksul kesimler arasındaki uçurum, harcama kalıplarındaki dağılıma da yansımıştır. En fakir yüzde 20'lik kesim harcamalarının yüzde 40'ını gıdaya, yüzde 27,6'sını kiraya ayırırken, en zengin yüzde 20'lik kesim ise harcamalarının yalnızca yüzde 19,3'ünü gıda, yüzde 25,2'lik bölümünü de kira ve konut için ayırmıştır (www.memurlar.net).

Dünya geneline bakıldığında, gelişmemiş ülkelerde milli gelirden en fazla payı alan sektörün tarım sektörü olduğu gözlenirken gelişmiş ülkelerde ise bu oranın hizmet sektörüne doğru bir artış gösterdiği ortaya çıkmaktadır.

Bölgesel Gelir Dağılımı: Gelir dağılımındaki ortak paydanın, milli gelir olması sebebi ile bölgesel gelir dağılımında da, ülkeyi oluşturan bölgelerde yaşayan insanların milli gelirden ne kadar pay aldığı önemlidir.

Dünya genelinde oluşan ekonomik yapılanmaya bakıldığında, gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler kavramlarının gelişmişlik düzeyinin önemli göstergeleri arasında olduğu görülmektedir. Gelişmişlik düzeyi ülkenin bölgeleri arasında da bir belirleyici olarak kullanılmaktadır. Sosyo-ekonomik gelişme dünya ve ülke ölçeklerinde zaman ve mekân bakımından farklılık göstermektedir. Kaynağın ve refahın dağılımı aynı orantıda yön bulmaktadır. Bu dağılımın muhatabı ise direkt olarak mekân/bölge olarak karşımıza çıkmaktadır (Küçüker 1997:425).

Bölgesel gelir dağılımı, ülke içinde meydana gelen gelişmişlik düzeyini karşılaştırmada da önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır (Ensari 1989:3). Bölgeler arası gelişmişlik farklarını ortaya koymada en geçerli gösterge şüphe yok ki; kişi başına düşen gayri safi milli hasıla yönü ile bölgeleri karşılaştırmaktır.

Milli gelir hiçbir ülkede çeşitli bölgelere eşit olarak dağılmamıştır. Genelde ekonomik olarak kalkınmış bölgelerde gelir dağılımı dengesizlikleri az, az gelişmiş ekonomilerde ise dengesizlikler daha fazladır (Türk 1999:290).

Gelir dağılımının, bölgesel olarak dengesiz veya eşit olamayan bir şekilde dağıtılıyor olması basite indirgenecek bir olgu değildir. Çünkü gelir tek başına etkisiz bir eleman değildir. Beraberinde birçok imkânın edinimi veya bu imkânlardan yoksun kalınması gibi oluşumları da etkilemektedir. Bölgeye gelirin arzulandığı veya ihtiyaç duyulduğu miktarda gelmiyor olması, o bölgede yaşayan ülke nüfusunun hem ücretlendirilmelerini hem de bu ücretlerle karşılayacakları sosyal ihtiyaçları sarsıntıya uğratacaktır. Elbetteki bölgeler arası kalkınmışlığın önemli göstergesi bölgelerin milli gelirden aldıkları paydır.

Fonksiyonel Gelir Dağılımı: Fonksiyonel gelir dağılımı, çeşitli üretim faktörlerinin milli gelirden aldıkları geliri inceleyen bir üretim faktörüdür (Alkin 1990:28). Fonksiyonel gelir dağılımı olarak isimlendirilen dağılım türü ilk kez ortaya atıldığında iki grup olarak (emek ve mülkiyet gelirleri) ele alınmış ve bu gruplar arasında gelirin paylaşılması şeklinde ifade edilmiştir. Bu tanımlamanın çok geniş bir boyutta olması ilerleyen zaman içerisinde kendi içinde ayırma gidilmesine sebep olmuştur. Emek gelirleri; ücret, maaş, ve üst düzey ücretliler, mülk gelirleri; rant, faiz ve kar payı olarak ayırma gidilmiştir.

Gelirin fonksiyonel olarak dağılımı, bir ülkenin gelişmişlik seviyesi hakkında yüksek oranda güvenilir bilgi verebilmektedir. Nitekim gelişmiş ülkelerde iktisadi kalkınmanın başlangıç dönemlerinde tarım kesimi milli gelirden en büyük payı alırken, gelişme düzeyi yükseldikçe ücretlilerin payının arttığı gerçeği ortaya çıkmıştır. Gelişmekte olan ülkelere ise, tarım sektörünün milli gelirdeki payı önemini korurken, ücretlilerin geliri daha düşüktür (Güçlü ve Bilen 1995:162).

Gelirin değişik tabakalar arasında nasıl dağıtıldığını ortaya koyan fonksiyonel gelir dağılımı, gerçek hayatta ortaya çıkan sosyal gelişmelerin emek, sermaye, toprak ve müteşebbis gibi dörtlü gruplamanın toplanacağı kadar kompleks bir halde bulunması gerçeğinden beslenmektedir. Ücret geliri elde edenler için, memur, işçi, sözleşmeli gibi ayırımlara gidilmesi ve bunlarla ilgili fonksiyonel gelir dağılımı konusunda en doğru bilgileri elde etmeyi zorlaştırmaktadır. Çünkü bu ayırımların bir kısmı ekonomik kaynaklı olabilmekte, diğer kısmı da sosyolojik ayırma

gidebilmektedir. Buna en güzel örnek, şirket yöneticisi olan şahsın ücretli sınıfta olması ama sosyal açıdan işçi veya memur şeklinde tanımlanamaması gerçeğidir (Dumanlı 1992:33).

Kriz ve krizlere karşı alınan tedbirler ekonomik olarak gelirlerde ve sosyal hayat şartlarında bir takım gerilemelerin kaydedilmesine gerekçe olabilmektedir. Söz konusu yaklaşım, başlangıçta belirtilen gelir dağılımının ülkenin ekonomik yapısı ile olan ilişkisini daha net bir şekilde ortaya koymaktadır.

1.2. Gelir Dağılımına Etki Eden Faktörler

Gelir dağılımı kavramının sadece ekonomik içerikli bir kavram olmadığı, aynı zamanda sosyal oluşumları da kapsadığı tartışılmaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik ve sosyal yapıları farklı ülkelerde, gelir dağılımı üzerinde etkili olan etmenler farklı olabileceği için tespitler de bu doğrultuda yapılmalıdır.

Genel anlamda gelir dağılımı üzerinde etkili olan faktörler incelendiğinde hem sosyal hem de iktisadi bağlamda ortaya çıkan gelir dağılımı etkileşimi daha rahat ortaya konulacaktır.

1.2.1. Emegın Yapısı ve Dağılımı

Ekonomik yapılanmada emeğe olan ihtiyaç hiçbir zaman ortadan kalkmamaktadır. Tüm dünya ülkeleri için tartışılmaz durumda olan realite üretim faktörleri ve emek arasındaki ilişkinin incelenmesini zorunlu kılmaktadır. Ekonomik oluşumda önemli rol oynayan üretim faktörlerinin dağılımı incelendiğinde, sanki çalışan yetişkinler arasında eşit bir dağılım varmış gibi görünse de emegın yapısı irdelendiğinde gerçeğin aslında böyle olmadığı ortaya konulmaktadır. Bireyler arası ücret farklılığı da emegın vasfından dolayı ortaya çıkmaktadır (Ulusoy 1999:248–249).

Ücret farklılığını ortaya çıkaran emek yapısının belirleyicilerine bakıldığında ise eğitim, yaş ve cinsiyet gibi etkenler rol oynamaktadır. Bu etkenler aşağıdaki sırası ile ele alınacaktır.

1.2.1.1. Cinsiyet

Gelir dağılımını etkileyen faktörler her ülkede farklı etki derecesine sahiptir. Ancak her ne kadar gelişmiş ülkelerde kadın erkek nüfusunun iş gücüne katkısı oransal olarak gelişmemiş veya az gelişmiş ülkelere göre daha fazla ise de gelir dağılımı farklılıkları buralarda da istenen ölçüde ortadan kalkmış değildir (Dağdemir 1991:100).

Yapılan araştırmalar ortaya atılan görüşü desteklemektedir. Bazı ülkelerin yüzde olarak kadınların işgücüne katkısına bakıldığında; Belçika 41.0, Fransa 47.2, Yunanistan 36.2, Çin 73.7, Japonya 50.4, Türkiye 27.8 gibi bir orana sahiptir. Bir takım doğal afet ve ulusal veya uluslararası savaş durumlarında dengeler istem dışı bozulabilmektedir (ILO 1999:30–36).

1.2.1.2. Yaş

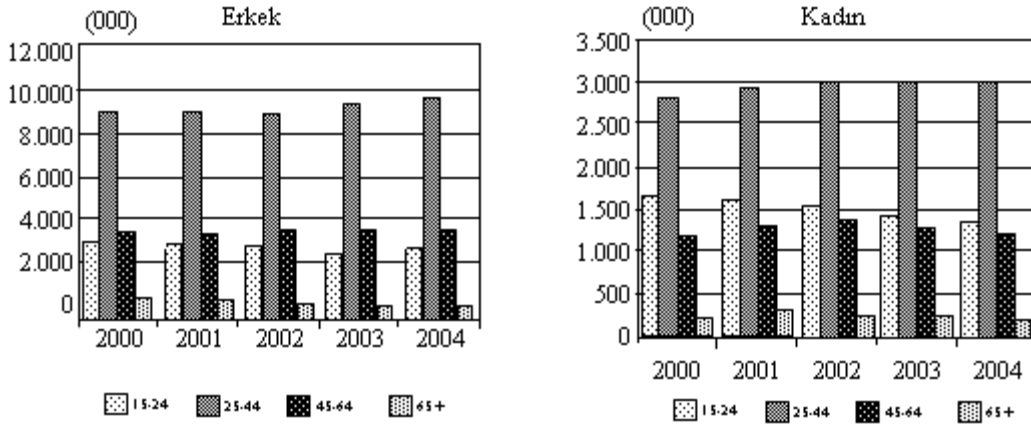
Genel anlamda gelir dağılımı ve çalışan kesim gibi kavramlar söz konusu olduğunda 25–50 yaş arası nüfus değerlendirmeye alınmaktadır. Sınırın alt ve üst kısmındakiler ise, verim oranları ve iş görebilirlikleri hesaba katılarak değerlendirmede öncelikli değer olarak kabul edilmezler. Ama unutmamak gerekir ki, gelir dağılımından oluşabilecek dengesizlikler, ülke nüfusunu tamamı ile etkiler hale gelecektir (Dağdemir 1991:103).

Ülke nüfusunun yaş dağılım oranlarının bilinmesi, çalışan nüfusun özelliklerinin algılanmasında büyük önem arz etmektedir. Her ne kadar uluslararası platformda bu konuda belirli standartlar getirilmiş olsa da, uygulama aşamasında gerçeklerin hiçte böyle olmadığı gözlemlenmektedir. Özellikle kalkınmada küresel çitayı yakalayamamış ülkelerde bir takım giderlerden kaçınmak için çalışan yaş ortalamalarının normalin altında bir yerde seyrettiğini söylemek resmi araştırmalarla da tespit edilmiş bir gerçektir (Kuyucuklu 1993:95). Türkiye’de en düşük düzeyde işsizlik oranına bakıldığında bu oranın %0.6 ile 65 ve üstündeki yaş grubuna ait olduğu gözlemlenmektedir. Özellikle de bu oranın 60–64 yaş grubuna sıkıştığı açık bir gerçektir. Buna karşılık en yüksek işsizlik oranı ise %14.9 ile 20–24 yaş grubuna ait olduğu gözlemlenmektedir. İş gücüne katılma oranında ise %62.8 ile 35–39 arası yaş grubunun başı çektiği tespit edilmiştir (TÜİK 2004).

Tablo 1.5. 2000-2004 Yılları Arası Yaş Gruplarına Göre İşsizlik Oranları

	2000	2001	2002	2003	2004
Türkiye					
Erkek	1111	1465	1826	1830	1878
15-24	489	598	863	655	637
25-44	502	714	924	940	1013
45-64	116	169	235	231	223
65+	3	5	4	4	6
Kadın	387	482	638	663	620
15-24	216	255	317	320	308
25-44	153	200	295	308	291
45-64	17	16	25	34	23
65+	0	1	1	1	0
Kent					
Erkek	763	1033	1323	1298	1363
15-24	304	387	451	431	432
25-44	368	515	861	679	745
45-64	88	127	188	186	181
65+	3	3	4	2	4
Kadın	309	414	520	506	507
15-24	17	224	258	242	244
25-44	123	17	247	245	246
45-64	9	13	16	19	17
65+	0	0	1	0	0
Kır					
Erkek	347	452	503	532	515
15-24	166	210	211	224	204
25-44	133	198	244	261	266
45-64	28	42	47	46	41
65+	0	2	1	1	2
Kadın	78	66	118	157	113
15-24	39	41	62	78	63
25-44	30	23	47	64	44
45-64	8	4	8	15	3
65+	0	0	0	1	0

Kaynak: TÜİK, www.tuik.gov.tr/TURKISH/SONIST/ISSIZLIK/k_160905 , 17.09.2005.

Grafik 1.1. 2000 – 2004 Yılları Arasında Yaş Grubuna Göre İstihdam Edilenler

Kaynak: TÜİK, www.tuik.gov.tr/TURKISH/SONIST/ISSIZLIK/k_160905, 17.09.2005

Türkiye’de genç nüfusun yoğunluğu, gerek kırsal kesimde gerek de kent kesiminde istihdam yönelimini 15–44 arası yaş kesimine çekmektedir. Her ne kadar istihdam edilenler ilgili yaş grubunda çokmuş gibi gözükse de, işsizler de aynı yaş grubunda yoğunluktadır. Böylelikle arzu edilen istihdam imkânlarının sağlanamadığını görülmektedir.

Eğitim gören çocuklar üzerine yapılan araştırmalarda, çocukların gelir düzeylerinin babalarının meslekleri ile çok yakından ilişkili olduğu, gelir düzeyi yüksek çocukların babalarının da mutlaka iyi eğitim görmüş yüksek düzeydeki görevlere sahip kişiler olduğu savını ispatlamaktadır. Türkiye’nin de içinde olduğu birçok ülkede eğitim hizmetlerinden en üst düzeyde yararlananların yine gelir dağılımından da üst düzeyde faydalananlar olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır (Şener 1996:17).

Toplumu oluşturan bireylerin, küresel boyutta ortaya konan bilgi ve beceri standartlarına ulaşması ve arzulanan kalite seviyesine gelmesi için eğitim vazgeçilmez bir unsurdur. İstenilen seviyenin oluşmasına gerekçe olacak eğitim ise, geçerli sayılabilecek bir gelir dağılımı düzeyi ile olumlu sonuçları ortaya çıkarabilecektir.

Eğitimin, özellikle de kadınların eğitiminin geleceğe yönelik gelişmelerde önemli ve etkileyici bir yapıya sahip olduğu unutulmaması gereken bir gerçektir. Gelişmiş ülkelere ve gelişim hikayelerine bakıldığında, yapılan yatırımların ne kadar anlamlı olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır (Bulutay 1998:18–19). Özellikle 1970’lerden sonra kadın işgücünün iş dünyasına hızlı girişi sendikacılık, kayıt dışı ekonomi, esnekleşme gibi kavramlarda yenilenmenin olmasını sağlamıştır (Munck 2003:110–145).

1.2.2. Servet Gelirleri ve Dağılımı

Servet gelirleri, gelir dağılımını etkileyen önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü, sahip olunan servetin miktarı servetten elde edilen gelirlerin oranını da etkilemektedir. Böylece emekten elde edilen gelirle servetten elde edilen gelirler arasında da büyük uçurumlar oluşmaktadır.

Servet dağılımı konusunda yeterli politikaların olmayışı bu konudaki tespitlerin yapılmasını da engel olmaktadır. Dolayısı ile büyük bir sorun yokmuş gibi bir tablo meydana çıkmaktadır. Fakat bir an önce uygun vergi politikaları üretilmeli ve şahsi servet sahibi kişilerle ilgili tespitler yapılarak vergi takiplerinin yapılması gerekmektedir. Böylece kayıt dışı ekonomi ile ilgili sıkıntılar da ortadan kalkacak, hem gelir dağılımı dengesizliklerindeki oran azalacak hem de ilgili hesaplamalar daha gerçekçi olmuş olacaktır (Türk 1999:325–326).

1.2.3. Faktör Fiyatları

Faktör fiyatları; faiz, ücret, rant, kar şeklinde ortaya çıkan üretim faktörlerinin fiyatları olarak tanımlanmaktadır. Fiyatlar özel olarak toplum tarafından takip edilmekte ve elde edilen gelirler fiyatlardaki değişimler doğrultusunda faktörler arasında dönüşüme tabi tutulmaktadır. Özellikle yukarıda bahsedilen servet dağılımındaki gelir bozukluğu, en fazla faktörler alanında ortaya çıkmakta ve değer kazanmaktadır. Faiz ve rant gelirleri belirli bir tabakanın ilgisini çekmekte, kolay bir kazanç şekli olarak algılanmaktadır.

Gelişmiş ülkelerde, ücret ve maaşların milli gelir içerisindeki yeri %70'lere ulaşmaktadır. Ülkemizdeki yakın tarihteki iktisadi gelişmeler incelendiğinde, 1980 sonrası uygulanan ekonomi politikalarında maaş ve ücret gelirlerindeki artışla, faiz ve rant oranlarındaki artış kıyaslanamaz bir farkla karşımıza çıkmaktadır. Milli gelir içerisindeki artış yarışında ücret ve maaşların dikkat çekici bir şekilde geri kaldığı gözlemlenmektedir. Oransal payın ise gelişmiş ülkelere göre ancak %30'larda kaldığı gerçeği ortaya çıkmaktadır (Karluk 1999:94).

Tüm bu düzensizliklerin ortadan kalkabilmesi için, ücretlerin enflasyonun altında kalmaması ve dolaylı vergilerin üzerinde hassasiyetle durulması gerekmektedir. Emeğin kıymetinin ortaya çıkması ve emeğin karşılığında gelirin de adil dağıtılması için, ücret ve maaşların milli gelir içindeki payları yüksek olup, emeksiz kazancın denetim altına alınması bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Aksi takdirde emeğin tam karşılığını alamayan ücret ve maaşlı çalışanların karşısında gelir dağılımı pastasından büyük payı alan yüksel gelirliler servetlerini artırmak için girişimcilik kimliğini oluşturacak yatırımlarını ikinci plana atarak, artan faktör fiyatları doğrultusunda kazanç elde etmenin rahat yollarını tercih edebilmektedirler. Yatırımlarını iş dünyasına çevirseler bile ek olarak elde ettikleri faiz ve rant gelirleri, gelir dağılımında ortaya çıkan uçurumun giderek büyümesine, bir tarafın aşırı zenginleşmesine diğer tarafın da aşırı yoksullaşmasına sebep olacak ortamın hazırlanmasına yardımcı olmaktadır.

1.3. İnsan Hakları Açısından Önemi

Toplumunu oluşturan bireyler, işgücünü ortaya koyarken temeldeki öncelikli amaçları, kendilerinin ve bakmakla yükümlü olduğu fertlerin varlıklarını sürdürmek ve sosyal hayatta duyulan temel ihtiyaçlarını (gıda, eğitim, giyinme, barınma, güvenlik) karşılayabilmektir. Onlara bu imkânın oluşmasını sağlayan girişimciler ise, küresel rekabette geride kalmayarak etkin, etkili, verimli, karlı bir iş sahasında söz sahibi olma amacını taşımaktadırlar. Yani çıkarlar karşılıklı olarak birbirini tamamlar gözükmektedir. Ama izlenen politikalara bakıldığında iş yerindeki gelişme ve büyüme aynı oranda çalışan ücret ve maaşlarına yansımamaktadır. Çünkü büyümenin sonu yoktur. Her geline yer daha yüksekteki mevki için motivasyon aracı olmaktan öteye

geçmemektedir. Aynı olguya diğer taraftan bakıldığında ise, ihtiyaçlarında sonu olmamakta teknoloji ve medeniyet geliştikçe ihtiyaç maliyetleri ve çeşitleri de artmaktadır. Büyümenin ücret ve maaşlara yansımaması gelir dağılımı noktasında uçurumlar oluşturmakta, ücretli ve maaşlıların gelirleri yoksulluk ve/veya açlık sınırının altında kalırken bir diğer tabakanın gelir oranları gelişmiş ülkelerinki ile yarış edebilmektedir.

“Türkiye’de kullanılabilir gelirin oransal olarak en büyük bölümünü oluşturan emek geliri aynı zamanda eşitsizliğe en büyük katkıyı yapan bileşendir” (TÜSİAD 2000:121). Vergi transferinin piyasaya yeniden dağılımında meydana gelen eşitsizlik en büyük zararı yoksul olarak nitelendirdiğimiz tabakaya vermekte, mağduriyet tepkisinin şiddet olgusuyla dışa vurmaktadır.

Küresel olgularla beraber yaşanmakta olan yeni dünya düzeninde, yoksulluk ve şiddet önemini giderek artırmaktadır. Kuşkusuz bu durum, yoksulluğun yayılması ve silahlanma, savaş gibi aşırı şiddet biçimlerinin gündemdeki ağırlığını artırması ile ilişkilidir. İçinde bulunduğumuz dönem küreselleşme sürecine insanî bir yüz kazandırma dönemidir. İnsan hakları ile ilgili söylemlerin sık sık kullanımda olduğu ve bunun bir ayrıcalık olarak kabul edildiği dönemin gerçek sonucu; 20 yıldır insan haklarının sistematik bir şekilde altının oyulmasıdır (Özdek 2002:33).

Günümüzde yoksulluğa sadece geçim imkânlarının yetersizliği gibi ekonomik bir çerçevede dar ve sınırlı bir bakış açısı ile bakmak yerine insanın siyasal özgürlüklerini, toplumsal hayata katılma imkânlarını, kişisel güvenlik ve çevre ile ilgili dengeler açısından karşılaştığı yetersizlikleri de yoksulluk tanımı içerisine sokmak gerekmektedir. Böylece kavram daha geniş bir anlam ifade eden “yoksunluk” kavramı içerisinde ve onunla birlikte ele alınabilir. BM’nin hazırladığı İnsani Gelişme Endeksi böyle bir yaklaşımı ifade eder. Küresel düzeyde insan haklarının gerçekleştirilmesi ve yoksunlukların üzerine gidilmesi, içinde yaşadığımız çağda daha da bir önem kazanmıştır (Koray ve Alev 2002:441).

Özellikle ülkemizde insan haklarına konu olacak boyutta olan yoksulluğun temel sebeplerine baktığımızda ise, iki ana husus göze çarpmaktadır. Bunlardan birincisi; elbetteki mevcut sistemin gelir dağılımı adaletsizliğine zemin hazırlamasıdır. Yeterli vergi politikalarının oluşturulamaması veya oluşturulsa da politikalara uygun denetimin yapılmaması, takiplerin sonuçlandırılmamasıdır. İkincisi ise; ülkedeki bireylere yeterli istihdamı sağlayacak şekilde üretim araçlarının etkin kullanımının sağlanamamasıdır.

Gelir dağılımı bozukluğu ile yoksulluk ve şiddet arttıkça modern imkânlardan yararlanma şansı azalmakta ve yüksek gelir grubundan uzaklaşma oranı artmaktadır. Ortaya çıkan insan hakları ihlali de uluslararası boyuta taşınmaktadır.

1.4. Gelir Dağılımı - İktisat İlişkisi

Gelir dağılımı her ne kadar sosyal sonuçları ile beraber tartışılan bir olgu olsa da temelde iktisat bilimine ait bir kavramdır ve diğer iktisadi kavramlarla da etkileşim içerisindedir. Gelir dağılımına etki eden iktisadi kavramları; enflasyon, kayıt dışı ekonomi, gayri safi milli hasıla ve vergi olarak belirtebiliriz.

Enflasyon, insan topluluklarının en büyük düşmanı, ekonomik ve sosyal kötülüklerin, kitle halinde işsizliklerin, ekonomik gerilemenin, varlık içinde yokluk çekmenin en önemli sebebidir (Serin 1998:129). Enflasyon kavramı ile gelir dağılımı kavramının etkileşimini yüksek düzeyde tutan önemli bir benzerlikte, sosyal çıktılarının sonuçlarının benzerliğidir. Enflasyonun yüksek olması sosyal açıdan moral değerleri zedelemekte ve toplumsal şiddeti artırıcı etki oluşturmaktadır. Ekonomik düzenin bozulması otomatik olarak gelir dağılımını da etkilemekte, aşırı zenginleşme ve fakirleşmelerin oranını artırmaktadır. Son yıllarda yüksek enflasyon yüzünden toplumsal olaylara maruz kalan Arjantin gibi ülke profilleri bu yaklaşımın en büyük örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kayıt dışı ekonomi denildiğinde akla gelen en önemli özellik vergilendirilmeyen kazançtır. Böylece hem devlet kazançtan bir fayda görememekte hem de görülemeyen fayda topluma bir gelir dağılımı faktörü olarak dönememektedir. Kayıt dışı ekonomi

sayesinde, milli gelirin tam olarak ne olduğu ortaya çıkamamakta ve böylece arzulan adil gelir dağılımı ve herkesin emeğinin karşılığını alarak adil refah seviyesinin oluşturulması imkânı ortadan kalkmış olmaktadır.

Gayri Safi Milli Hasıla, bir ekonomide yerleşik olan üretici birimlerin belli bir dönemde yurt içi faaliyetleri sonucu yaratmış oldukları tüm mal ve hizmetlerinin üretim değerleri toplamından, bu mal ve hizmetlerin üretiminde kullanılan girdiler toplamının düşülmesine dış alem net faktör gelirlerinin eklenmesidir. GSMH' nın düzenli hesaplanması milli gelirin tespiti ve adil dağılımı için önemlidir (Ünlüöner 2005:180–182).

2. KÜRESELLEŞME VE GELİR DAĞILIMI

Küreselleşme süreci öncesi çoğunlukla ulusal boyutta ele alınan ve yorumlanan gelir dağılımı kavramı, küreselleşme süreci ile birlikte uluslararası boyutta anılmaya başlanmış ve “küresel gelir dağılımı” şeklinde de adlandırılmıştır. Önceleri ülke yönetimleri kendi politikaları doğrultusunda ellerindeki birikimler üzerinde söz sahibi iken, küreselleşme ile kendilerini bağlayan antlaşmalara imza atmışlardır. Bu süreç iktisadi alandan, hukuksal alana ve dolayısı ile de sosyal alana kadar nüfuz etmiştir.

Küreselleşme ile sınırlar yıkılmış, kaynak, üretim, pazarlama faktörleri farklı coğrafyalarda işlevlerini sürdürmeye başlamıştır. İşletmeciliğin sınırlarının değişmesi emeğin de sınırlarını değiştirmiş, gelir dağılımı noktasında yeni ölçüler oluşmuştur. Gelir dağılımındaki eşitsizlik ücretlilerin genelini kapsayacak şekilde ortaya çıkmaya başlamıştır.

Küreselleşme süreci, ülkeler arası stratejik birliktelikler, iş anlaşmaları, savaşlar v.s. tamamen ekonomik çıkarlara endekslenmiştir. Belki de tarihin ilk çağlarından beri ekonomi vazgeçilmez bir unsurdur, ama küreselleşme süreci ile birlikte bir kesimin mutluluğu için diğer kesimin mutsuzluğunun sebebi haline gelmesi odaklanmayı biraz daha bu yöne çevirmiştir.

2.1. Küreselleşme Sürecinin Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri

Küreselleşme olgusunun hızlı gelişimi ile yaşanan gelir dağılımı odaklı eşitsizliğinin artışı, ulusal boyutta gelir eşitsizliğinden çok, uluslararası boyutta gelir eşitsizliğinden kaynaklanmaktadır. Uluslararası gelir dağılımındaki eşitsizlik farklı ekonomik büyüme oranlarına ve ülkelerin birbirleri ile gerçekleştirdikleri ticaretin niteliğine bağlı olarak değişmektedir. Ekonomik büyüme oranı sadece liberal etkileşim süreci ile değil, aynı zamanda tasarruf oranı ve ülkelerin kendilerine has eğitim politikaları gibi diğer faktörler tarafından da etkilenmektedir.

Küreselleşme süreci ile oluşan ve küresel ekonomi olarak literatüre geçen ekonominin ana özelliklerinden birini oluşturan gelir dağılımı eşitsizliği incelendiğinde, 19. yüzyılın başlarında gelişmiş ülkeler olarak adlandırılan ülkelerde kişi başına düşen gelirin gelişmekte veya az gelişmiş olan ülkelerin 3 katı olduğu ve “Altın Çağ” (1945–1975) dönemi dışında istikrarlı bir biçimde artarak, 2000’li yıllarda gelir dağılımındaki eşitsizliğin 20 katına yükseldiği görülecektir. Gelir dağılımındaki eşitsizlik, İkinci Dünya Savaşı dönemine kadar sürekli artarken savaşın bitmesi ile beraber ortaya çıkan savaş sonrası dönemde, özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaşanan ekonomik büyümeye bağlı olarak (her doyum sürecinin sonucu olarak) durağanlaşmış ve belirli ölçüde de düzelmiştir. Söz konusu dönemde gelir dağılımı eşitsizliğinde yaşanan iyileşme kuşkusuz, edinilen tecrübeler ve acımasız küresel rekabet şartları sonucu oluşan yüksek korumacı politikalardan kaynaklanmıştır. Ancak, artan ticaret ve açıklık politikalarıyla beraber 1980’li yılların başında önemli bir değişim başlamıştır. Artık ekonomik güç; yönlendirici olma özelliğini göstermiştir (Eclac 2002:76–77).

Ekonomik varlık yarışında varlığını ispatlamaya çalışan ülkeler ise ekonomik büyümelerini büyük ölçüde dış kaynakla veya dış borçlarla gerçekleştirebilmektedir. Ülkelerin izlemesi gereken gerçekçi politika; üretimlerini artırmak, istihdam oluşturma politikalarını izlemektir. Fakat beklenen gerçekleşmemiş, genelde etkin kullanılmayan dış borçlar gelişmekte olan ülkelerin birçoğunda ekonomik krizlere neden olmaktadır. Bu durum hem ekonomik yapıyı hem de ekonomik olayların sonuçlarından etkilenen sosyal yapıyı olumsuz bir şekilde değişime uğratmaktadır. Elbette ki yoğun etkileşimin

sonucu olarak gelir dağılımının da etkilenmesi kaçınılmaz bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gerçekte, sürekli büyümeyi yaratmada başarısız olan ülkeler, küresel entegrasyona sınırlarını dönmüş ülkeler ile çoğunluğu Sahraaltı Afrika'da yer alan ve küreselleşmenin sunduğu fırsatlardan yararlanmak için gerekli ön koşullara sahip olmayan ülkelerdir. Yoksulluğu azaltmanın ve gelir farklılıklarını kapatmanın yolu ekonomik engelleri ortadan kaldırmaktır. Fakir ülkelerin büyüme oranları ve gelir seviyeleri küresel entegrasyon yoluyla yükseltilebilirse, bu ülkelerin gelişmiş ülkelerle olan gelir farklılıklarının azaltılması mümkün olabilecektir.

Tablo 1.6. Küreselleşmenin Dünya Gelir Eşitsizliği Üzerindeki Etkileri

Dönem	Küresel Eşitsizlik Eğilimi	Uluslar Arasındaki Eşitsizlik		Uluslar İçindeki Eşitsizlik	
		Eğilim	Küreselleşmenin Etkileri	Eğilim	Küreselleşmenin Etkileri
1500 – 1820	Eşitsizlik Artışı	Eşitsizlik Artışı	Açık bir etki yok	Eşitsizlik Artışı (Batı Avrupa)	Açık bir etki yok
1820 – 1914	Eşitsizlik Artışı	Eşitsizlik Artışı	Katılımcı ülkeler katılımcı olmayanlara göre avantaj sahibi. Katılımcı ülkeler arasında göç sermaye akışından daha fazla eşitsizliği azaltmıştır. Daha fazla serbest ticaret, istisnalarla birlikte eşitsizliği azaltmış olabilir.	Açık bir eğilim yok	Küreselleşme yeni dünyada eşitsizliği artırmış, katılımcı Eski Dünya uluslarında ise azaltmıştır.
1914 – 1950	Açık bir eşitsizlik eğilimi yok	Eşitsizlik Artışı	Küreselleşmeden geri çekilme uluslar arasındaki farkı genişletmiştir.	OECD' de eşitsizlik azalışı	Açık bir etki yok
1950 – 2000	Hafif bir eşitsizlik artışı	Hafif bir eşitsizlik artışı	Küreselleşmiş ticaret ve göç katılımcı ülkeler arasındaki farkı daraltmıştır. Katılımcı olmayan ülkeler geride kalmıştır.	OECD' de hafif bir eşitsizlik artışı	Küreselleşme OECD ülkeleri içinde eşitsizliği artırmış. Diğer ülkeler içinde katılımcı olmayan bölgeler geride kalmışlardır.
1820 – 2000	Eşitsizlik Artışı	Eşitsizlik Artışı	Küreselleşmiş ticaret ve göç katılımcı ülkeler arasındaki farkı daraltmıştır. Katılımcı olmayan ülkeler geride kalmıştır.	Açık bir eğilim yok	Açık bir etki yok

Kaynak: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı 2004:15

Tablo 1.7’ye bakıldığında Dünya ekonomisinin karar ve yönlendirme gücünü elinde tutan gelişmiş ülkelerde ortalama bireysel gelirin 25 bin doları geçtiği; diğer tarafta ise, gelişmekte olan ülkelerin 5 bin dolar gibi küçük bir değer altında ortalama gelire sahip oldukları görülmektedir. Küreselleşme süreci ile birlikte gelişmiş ülkelerde gelir açısından bir patlama gerçekleşmiş kişi başına düşen gelirden yaklaşık olarak 2 kat artış gerçekleşirken, gelişmekte olan ülkelerde gelişmeler hiçte pozitif bir çıktı haline dönüşmemiştir. Nitekim bu ülkelerin bir kısmında kişi başına düşen ortalama gelir çok sınırlı bir miktarda artış eğilimi göstermiş veya sabit kalmıştır.

Tablo 1.7. Bölgeler Arası Artan Gelir Eşitsizliği (KBD Ortalama Gelir)

Ülkeler	Nüfus (Milyon)	Dünya Nüfusuna Oranı	Milli Gelir (Milyar \$)	Dünya Gelirine Oran (%)	Kişi Başına Düşen Gelir (\$)
ABD	284	4,57	9,900	31,42	34,870
Japonya	127	2,13	4,574	14,52	35,990
Batı Avrupa ve Diğer Gelişmişler	544	8,87	11,026	35,00	21,500
<i>Düşük ve Orta Gelirli Ülkeler</i>					
Doğu Asya ve Pasifik	1.825	30,74	1,649	5,23	900
Orta Avrupa ve Orta Asya	475	7,95	930	2,95	1,960
Latin Amerika ve Karayipler	524	8,52	1,861	5,90	3,560
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	301	4,87	601	1,90	2,000
Güney Asya	1.380	22,24	615	1,95	450
Sahraaltı Afrika	674	10,74	317	1,00	470
Düşük ve Orta Gelirli Ülkeler	5.178	85,09	5,990	18,93	1,160
Yüksek Gelirli Ülkeler	955	14,91	25,500	81,07	26,710
Dünya	6.133	100,00	31,500	100,00	5,140

Kaynak; World Bank “Atacking Poverty, Oxford University Pres”, **Development Report** New York, 2002:51

Kişisel bağlamda gelir dağılımı 1975–1999 döneminde meydana gelen ekonomik büyüme ile orantılı olarak Doğu Asya ve Pasifik ülkelerinde yılda ortalama % 6 şeklinde artarken, Güney Asya Ülkelerinde % 2, Dünya nüfusunun % 30’nu oluşturan Çin ve Hindistan’da sırasıyla % 8 ve % 3.2 oranlarında artış göstermiştir. OECD ülkelerinde ise ortalama % 2 miktarında artışa tanık olunmuştur. Diğer taraftan, Orta Doğu ve Latin Amerika ülkelerine bakıldığında ise yıllık ortalama artış % 1’in altında gerçekleşirken, Sahraaltı Afrika ülkelerinde yıllık ortalama % 1 oranında düşüş olduğu

gözlemlenmektedir. Doğu Avrupa ve Orta Asya ülkelerinde ise 1990 sonrasındaki küresel ekonomik gelişmeler sonucunda, yüzde 2 düzeyinde düşüşler gerçekleşmiştir (www.worldbank.org).

Dünya nüfusunun en yoksul yüzde 20'si ile en varlıklı yüzde 20'si arasındaki eşitsizlik daha da artmaktadır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın 1999 İnsani Gelişim Raporu'na göre, iki grup arasındaki fark 1960 yılı verilerine göre 30 kat iken, 1990'da 60, 1995'de 82, 1997 yılında ise 74 kat olarak gerçekleşmiştir (UNDP 1999:3–36). Bu verilere karşılık, %'10'luk kesim dikkate alınarak sonuçlara bakıldığında, oranların 1960'da 40 iken 1997'de 143'e kadar yükselmiştir. Ancak, dünya nüfusunun en varlıklı %5'lik kesimi arasındaki gelir eşitsizliği daha da çarpıcıdır. Nitekim sadece 1988–1993 yılları arsını kapsayan 5 yıllık dönemde aynı gruplar arasındaki gelir eşitsizliği farkı 78'den 114'e yükselmiştir (Thorbecke ve Charumilind 2002:3).

Ayrıca Tablo 1.7'de tüm dünyayı sarmal altına alan küreselleşme olgusunun, sözü geçen iki grup arasındaki eşitsizliği, daha da belirgin hale getirerek sınırları hem genişletmiş hem de netleştirmiş olduğu vurgulanırken, dünya nüfusunun yaklaşık %12.81'ini oluşturan Batı Avrupa, ABD ve Japonya'nın toplam dünya gelirinin %49.55'ni aldığı görülmektedir. Ortaya çıkan oran, dünya nüfusunun sadece %15.57'sini oluşturan gelişmişlik tanımına uygun toplam 24 ülke için %81 seviyesine erişmektedir.

Eşitsizliğe sebep olan bir diğer kaynak da gelişmekte olan ülkelerde yaşanan ve kontrol altına alınmakta zorlanan hızlı nüfus artışıdır. Nitekim, söz konusu ülkelerdeki hızlı nüfus artışı ekonomik büyümelerin önündeki önemli ketlerden birisi olmaktadır. Büyümenin sınırlanması doğal hale gelmektedir. Çünkü, gelir dağılımı eşitsizliği kavramı direkt olarak kişisel gelir ile değerlendirilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde meydana gelen ekonomik büyüme tek başına gelir eşitsizliğini önlemede ve uygun politikaların uygulanmasında yeterli olamamaktadır.

Küreselleşme sürecinin tartışmasız sonucu olan serbest piyasa ekonomisi ile acımasız rekabetin daha hızlı bir büyüme sağlayacağı ileri sürülse de, bu sav tam anlamı ile gerçekleşmemiş ve beklentiler oldukça düşük bir seviyede kalmıştır. Küreselleşme, güçlüyü daha da güçlü hale getirmiş, imkânları belli noktalarda toplamaya devam etmiştir. Ekonomik anlamda güçlü olma amacıyla hareket eden bir çok ülke ya daha fazla mağdur olmuş ya da birçok gelişmiş ülkenin uydusu olmaktan öteye geçememiştir. Bir takım sosyo-politik gerekçelerden dolayı aradan sıyrılmayı başaran sayılı örnekler ise, oranın derecesini bozacak değere sahip değildir.

2.2. Gelir Dağılımı Sorunları ile Küresel Mücadele Stratejileri

Gelişmenin önemli bir kavram olduğu ve toplumları peşinden sürüklediği tartışılmaz bir gerçektir. Süreç içinde meydana getirilen refah artışı sonucunda ortaya çıkan gelirden, toplumun tüm kesimlerinin yararlanması, toplumsal barışın sürekliliği açısından oldukça önemlidir. İletişim imkânlarındaki artış içinde kesimler arasındaki refah farklılıkları daha çarpıcı biçimde öne çıkmakta ve toplumun çeşitli kesimlerinde rahatsızlığa dönüşebilmektedir. Gelir dağılımından düşük pay alan kesimlerin, genel nüfus içinde çoğunlukta olması; sağlık, eğitim, beslenme ve barınma gibi temel hizmetlerden de daha kötü yararlanmalarına neden olmaktadır. Böylece, ülkenin gelişme sürecinde gerekli olan insan kaynakları niteliklerinde beklenen gelişme sağlanamamakta ve ülkenin gelişmesini tehdit etmektedir. Gelişmemişlik ise, ülke içerisinde aşırı yoksulluk oluşumuna ve karşısındaki çaresizliğe zemin hazırlamaktadır. Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) adlı kuruluşun küreselleşmeye yönelttiği eleştirilere göz attığımızda şu hususlar göze çarpmaktadır:

Dünya ekonomisi çok yavaş büyümektedir; büyüme hızı ile tatminkâr bir ücret düzeyine dayalı yeterli istihdam sağlanamamakta ve yoksulluk hafifletilememektedir. Kuzey ile güney arasındaki fark daha da açılmaktadır. 1965'te dünya nüfusunun en zengin yüzde 20'sinin ortalama kişi başına geliri, en yoksul yüzde 20'nin 30 misli üzerindeydi. 25 yıl sonra, yani 1990'da bu fark ikiye katlanmış; 60 misline çıkmıştır (UNCTAD 1997:6-9).

Zenginlerin her yerde kazançlı çıkması, sadece toplumun en yoksul kesimlerinin aleyhine gerçekleşmemiştir. Ülkelerin pek çoğunda gelir dağılımındaki dönüşümlerin bir diğer belirgin özelliği, orta sınıfların göreceli durumlarının bozulması olmuştur. Her yerde finans sanayinin, rantiyeler de yatırımcıların önüne geçmiştir. Gelişmekte olan ülkelerin bazılarında kamusal ve özel borçtan ödenen faizler GSYİH' nın yüzde 15'ine ulaşmıştır. Var olan menkul değerlerin el değiştirmesi, yatırım yoluyla yeni servet yaratılmasına göre çok daha kazançlı bir faaliyet haline gelmiştir.

Gelir paylaşımında, sermayenin kârı artarken emeğin geliri düşmüştür. Kar payları hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan ülkelerde yükselmiştir. İş ve gelir güvencesi hemen yer yerde azalmıştır. Artan faiz maliyetleri şirket kazançlarını aşındırmakta ve buna karşı hem kuzeyde, hem de güneyde şirketler yeniden yapılanarak istihdamı ve ücretleri baskı altında tutma yolunu seçmektedirler.

Gelişmiş ülkelerde uzunca bir süredir geçerliğini koruyan nitelikli ve niteliksiz emek arasındaki ücret eşitsizlikleri genel bir sorun haline almaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ise, niteliksiz işçilerin ücret düzeylerindeki mutlak ve bazı durumlarda yüzde 30'lara yaklaşan boyutlarda gerilemeler yaygınlaşmaktadır (UNCTAD 1997:6–9).

Küreselleşme hakkındaki yaklaşımlar, hiç de yadsınamayacak gerçekleri içermektedir. Bu bağlamda ortaya çıkan sorunlarla da elbetteki küresel bir birliktelikle mücadele etmek gerekmektedir. Tespiti yapılan sorunlar direkt olarak hem ülkeler arasında hem de ülke içerisinde ulusal anlamda gelir bölüşümü noktasında bir takım aşılması güç problemleri doğurmaktadır. Problemlerin sonucunda ise gelir paylaşımından gerekli payı alamayan kesimler yoksulluk denen acı gerçekle yüz yüze gelmektedirler. Bir süre sonra acı gerçek ülkeler arasında savaflara, ulusal boyutta ise gerginlik ve şiddete zemin hazırlamaktadır. Durum böyleyken uluslararası kurum ve kuruluşlar da özellikle yoksulluk noktasında çözüm önlemleri üzerinde hassasiyetle durmaktadırlar. Örneğin; Birleşmiş Milletlerin “Yeni bin yılda yoksulluğun azaltılmasına yönelik muhtemel eylem ve girişimler için tavsiyeler” adı altında konu ile ilgili ortaya koymuş olduğu öneriler dikkat çekicidir.

Ülkeler, yoksulluğun azaltılması için iyi bir çevre yaratan makro-ekonomik politikalara dayanan iktisadi büyümeyi teşvik eder ve sürdürmeye çalışırlarken Kopenhag Deklarasyonu ile tavsiye edildiği şekliyle, yoksulluğu azaltma yönündeki amaçları tespit etmelidirler. Ulusal düzeyde alınması gereken diğer önemli tedbirler ise şu gereksinimleri içermektedir.

İstihdamın, verimliliğin, beceri ve yeteneklerin artırılması için yoksulların toprak, kredi ve diğer üretken varlıklara erişim olanaklarının genişletilmesi, kooperatifler gibi kendi kendine yetmeyi amaçlayan girişimler veya karşılıklı yardımlar yoluyla yoksulların bireysel ya da kolektif bir şekilde kendi kendilerine organize olmaları gerekmektedir. Bölgesel ve ulusal kalkınma programları ile kalkınma ihtiyaçlarını iyileştirmek için yoksul yerler ve gruplara yönelik programların geliştirilerek, yoksulların temel ihtiyaçlarını karşılamak için sosyal koruma planlarının tasarlanması, ulusal ve gönüllü nitelikteki yoksullukla mücadele programı fonlarının artırılması ve harekete geçirilmesi, yoksulluğun azaltılması için kamu kurumları ile sivil toplum ve iş dünyası arasındaki hukuki, siyasi ve kurumsal yapı ile işbirliğine dayalı çabaların güçlendirilmesi ve son olarak, dünya ekonomisine entegre olmalarını sağlamak için marjinal konumda olan ülkelerin koşullarını iyileştirmek bakımından uluslararası ölçekte iyi bir ortamı oluşturma gereksinimi vardır. Bu, gelişmekte olan ülkeler için uygun teknolojilerin geliştirilmesi, tarımsal üretimin artırılmasına yönelik araçların artırılması, çevre kirliliği ve bozulmasının azaltılması ve kamu sağlığının artırılması gibi konuları gerçekleştirmek amacıyla adil ticaret, beşeri kaynakların geliştirilmesi, borçların indirilmesi ve borç kolaylıklarının sağlanması, yeni ve ilave kaynakların harekete geçirilmesi yoluyla gerçekleştirilebilir (United Nations 1999:6).

Yoksulluğun temel nedeni olan gelir dağılımı bozukluğu ve oluşumunu sağlayan sosyal politikaların iç içe değerlendirilmesi ve sorunlar ortak bir dayanışma içerisinde giderilmesi gerekmektedir. Ülkeler ister gelişmiş, isterse gelişmekte ya da az gelişmiş olsun mutlaka iç politikalarından dolayı bünyelerinde tam anlamıyla adil bir gelir dağılımı çerçevesi oluşturamamaktadırlar. Onun için de yoksul kesimlerin ortaya çıkması doğal bir süreç olmakta ve söz konusu stratejiler hepsini ilgilendirmektedir.

Günümüze kadar sürmüş olan gelişmeler, yaşanan güçlü-güçsüz savaşı veya etkileşimi sürdürülen ekonomik politikaların bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm çalışmalar göz önünde bulundurularak dikkatli ve kayda değer politikalar üretilmeli, engellenemese de yoksulluk denen gelir paylaşımı kaynaklı ve sosyal içerikli hastalık kontrol altına alınmalıdır.

3. TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI

Tüm dünya ülkeleri üzerinde dağılımdaki problemlerden kaynaklanan sorunların tespitinde önemli verilere sahip olan Dünya Bankası ve benzeri kuruluşların gelir dağılımı kriterlerinde çoğu kez orta gelirli ülkeler grubunda yer alan ülkemizde, yoksullukla ilgili çok önemli bir tehlikenin bulunmadığı yönünde iddialar ileri sürülmekteyse de, ülkemizdeki gerçeklerden ortaya çıkılarak yapılan çalışmalara bakıldığında ekonomik ve sosyal içerikli göstergelerin bunun ileri sürüldüğü şekliyle uyuşmadığı realitesini ortaya koymaktadır. Özellikle son on yıl içinde ülkemizde yaşanan ekonomik yönelimli sorunlar (krizler) ve tüm dünyanın ilgisini çekecek boyuttaki doğal afetlerin gerekçe olduğu ekonomik eşitsizlikler ve gelir dağılımındaki adaletsizlikler sonucu ortaya çıkan yoksulluğun, ülkedeki tüm kesimleri (kırsal/kentsel ayırımına gidilmeden) etkilediği ortadadır.

3.1. Türkiye'de Gelir Dağılımı Göstergeleri

Türkiye için yapısal bir problem arz eden adaletsiz gelir bölüşümü, son dönemde daha da derinleşmiş ve yoksulluk çok önemli bir hal almıştır. Türkiye, gelirin %20'lik dilimlere göre dağılımı esas alındığında dünyanın en adaletsiz 20 ülkesi arasında yer almakta ve adaletsizlik açısından en üstteki Brezilya, Meksika, Şili ve Güney Afrika ülkelerini izlemektedir (Sönmez 2002:89).

Türkiye'deki yoksulluk düzeyinin belirlenmesi için TÜİK ile ortak bir rapor hazırlayan Dünya Bankası, 1994 ile 2002 yılları arasındaki dönemde yoksulluk oranının azalmadığı, tersine yoksulluğun yüzde 27 oranında arttığını belirlemiştir. Birleşmiş Milletler' in "2004 İnsani Gelişme Raporunda" açıkça görüleceği üzere OECD üyesi ülkeler içinde sadece Türkiye 86 ülkeden oluşan Orta İnsanî Gelişmişlik Düzeyi kategorisinde yer alırken üzerinde ise tam 85 adet ülke bulunmaktadır. Türkiye

"uluslararası çürüme endeksinde de" 75. sırada görünürken başka bir OECD ülkesi bu kategoride yer almamaktadır (Öztürk 2004:31).

Tablo 1.8’de Türkiye gelişmiş 10 ülke içinde gelir dağılımında, Meksika’dan sonra en kötü ülke durumundadır. Gelirden en fazla pay alan %10’luk dilim toplam gelirin %34.6 sına sahip olurken, gelirden en az payı alan %10’luk dilim ise toplam gelirin yalnızca %1.9’unu almaktadır (www.worldbank.org).

Milli gelirin sürekli olarak artması, yaşam standartlarındaki yükselmenin de kaynağıdır. Ancak ulusal gelirin oluşturulması ve ekonomik gelişmenin sağlanması kadar önemli olan bir konu da, yaratılan gelirin üretimi gerçekleştiren kesimler arasındaki bölüşümdür. Bu durum, bölüşüm olayının sadece ekonomik değil aynı zamanda siyasal, sosyal ve kültürel boyutunu da ortaya koymaktadır.

Tablo 1.8. Seçilmiş Ükelere Göre Gelir Dağılımı Tablosu

Ülke	En Yoksul % 10	En Zengin % 10	Fark (Kat)
Meksika	1.0	43.1	43.1
Türkiye	1,9	34.6	18,2
ABD	1,9	29,9	15,7
Portekiz	2.0	29,8	14,9
İngiltere	2,1	28,5	13,6
Avustralya	2,0	25,4	12,7
İtalya	2,3	26,8	11,6
Kanada	2,5	25.0	10,0
İrlanda	2,8	27,6	9,9
Yunanistan	2,9	28,5	9,8

Kaynak: World Bank, <http://www.worldbank.org/poverty/data/trends/violence.htm>, 27.09.2005

Dolayısıyla, özünde ekonomik içerikli olmakla birlikte bölüşüm sorunu, özellikle ekonomik temele dayalı sınıflı toplum yapısında, demokratik yapının temel ilgi alanı olmalı ve en çok tartışılması gereken gündem maddesini oluşturmalıdır. Ulusal gelirin, toplumu oluşturan çeşitli kesimleri arasında nasıl dağıldığının değerlendirilmesinde temel ölçüt, toplam gelirin ne kadarının çalışan kesimlerin, ne kadarının emek dışı

gelirler olarak sermaye kesiminin eline geçtiğidir. Kuşkusuz böyle bir bakış açısı, ulusal ücret politikası yerine, daha geniş bir yaklaşımı ortaya koyan ulusal gelirler politikasını gerekli kılmaktadır. Çünkü ücretlilerin sayısı, ekonomik gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun, toplumdaki belirli bir kesimi temsil etmektedir. Bu yönüyle, özellikle gelir bölüşümünün adaletsiz ve dengesiz olduğu bir yapıda, önceliğin ücret gelirleri arasında denge sağlanmasına verilmesi yanlış ve kamuoyunda belirsizlik meydana getirici bir yapı oluşturmaya dönük bir yaklaşım olmaktadır (www.turkis.org.tr).

Türkiye kurulduğundan beri, gelir dağılımı bozuk olan bir ülke olmuştur. 1960'lardan 1970'li yıllara kadar uygulanan Keynesyen ekonomik politikaları sınırlı da olsa bir düzelmeye sağlayabilmişken, bu tarihlerden sonra başlayan ekonomik istikrarsızlıklar, enflasyon ve uygulanmaya başlanan parasal ekonomi politikaları gelir dağılımını çok ciddi şekilde eşitlikten uzaklaştırmıştır (Tokol 2000:126).

Özellikle son dönemlerde meydana gelen ekonomik krizler bu adaletsiz yapının etkisinin daha da artmasını sağlamıştır. Ortaya çıkan ve kesinlikle arzulanmayan sosyo-ekonomik krizlerden sonra meydana gelen veriler de göstermektedir ki, telafi edilmesi zorunlu görülen giderlerin birçoğu yine yoksul olarak nitelenen ve zaten gerekli gelir getirisi elde edemeyen kesime yönlendirilmiş bu toplumsal tabakalar olabildiğince mağdur edilmiştir.

3.2. Türkiye'de Gelir Dağılımının Ekonomik Krizler Üzerine Etkisi

Gelir dağılımındaki adaletsizliğin en dikkat çekici noktasının, haksız zenginleşme ve kontrol dışı/arzulanmayan yoksullaşma olduğuna çalışmanın bundan önceki kısımlarında vurgu yapılmıştı. Durumun böyle olması toplumda tabakaların hatlarının daha fazla keskinleşmesi ve büyük uçurumların oluşması da kaçınılmaz hale getirmektedir. Bir taraf iktisadî ve sosyal anlamda bütün arzularını gerçekleştirirken, diğer bir taraf asgari ihtiyaçlarını bile karşılamada zorluklar çekmektedir. Tabiki burada önemli olan bir diğer olgu da bu kesimlerin oranıdır. Gelir dağılımından gerekli payı alamayarak yoksullaşan kesimin çoğunluğu oluşturuyor olması, krizlerin yaşanmasında ve etkisinin daha büyük olmasında büyük önem arz etmektedir. Yani yoksulluk sorunu krizlerin önemli bir tetikleyici faktörü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ekonomik krizler, milli hasılda büyük çaplı ve ani düşümlere ve yoksullukta hızlı artışlara yol açmaktadır. Şiddetli savaş ve çatışmalarla birlikte, savunmasız ve emniyetsiz bir durumda kalmanın en büyük kaynağını meydana getirmektedir. Daha da kötüsü, beşeri sermayenin geri döndürülemez bir şekilde kaybedilmesi gibi zararlara yol açması nedeniyle, yalnızca yoksul kişilerin mevcut hayat standartlarını etkilemez; bunun yanı sıra, kişilerin yoksulluktan kurtulma yönündeki güç ve yeteneklerini de olumsuz yönde etkilemektedir. Yoksul çocuklar arasındaki kötü beslenme ve mecburiyet nedeniyle okulu bırakma oranları, iktisadi krizler sırasında artmaktadır (World Bank 2001:162–167).

Gelir dağılımının bozulması ile oluşan iktisadi çöküntülerle, yoksulluğun artması arasında güçlü bir bağlantı vardır. Kriz dönemlerinde toplumun birçok kesiminde bireyler geçici bir süre için yoksullaşır ve sosyal içerikli göstergeler mevcuttan daha da kötüye gitme veya daha yavaş bir şekilde iyileşme eğilimine girer.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından hazırlanan 2003 İnsani Gelişme Raporu'na göre, Türkiye'nin genel profili: Türkiye, insanî kalkınmadaki performansı ile 2001 verilerine göre, 175 ülke içinde 96'ncı sırada, orta düzeyde kalkınma performansı gösteren 85 ülke arasında ise 41'nci sırada yer alırken (UNDP 2001:50) Aynı raporun 2004 yılı verilerine göre ise 96'ncılıktan 88'nciliğe yükseldiğimiz gözlenmektedir (www.sabah.com.tr).

Dünya Bankası'nın bir çalışması olan "Yoksulların Çılgılığı" başlıklı çalışma da göstermektedir ki; yoksul insanların feryatlarına yol açan etkilerin önemlice bir bölümü, DB ve IMF'nin bu ülkelere zorla kabul ettirdiği ve gelir dağılımını bozan, işsizliği artıran ve sosyal politikayı ve sosyal hizmetleri piyasaya teslim eden politikalardan kaynaklanmaktadır (Boratav 2001:14).

Türkiye, ekonominin %7.8 daraldığı 2001 yılında dünyanın en fazla küçülen dördüncü ülkesi olurken (Radikal Gazetesi, 2002:8). Bu küçülme ülke içinde daha çok düşük gelirli kesimi etkilemiştir. 2001 krizi ve sonrasında Türkiye'deki ekonomik ve sosyal göstergelerin bazılarında ortaya çıkan değişiklikler şöyledir:

2000 yılında dünyanın 20. büyük ekonomisi sayılan Türkiye 2002 yılında 25'incilikle 30'unculuk aralığında yer almıştır. Kişi başına gelir açısından dünyanın 43. ülkesiyken 2002 yılında 50'incilik aralığına gerilemiştir. 2000 yılında Türkiye'de kişi başına gelir 3095 dolar iken 2001 yılında kişi başına gelir 2160 dolara gerilemiştir. 2000 yılında milli gelir 202 milyar dolar iken, 2001 yılında milli gelir 148 milyar dolara gerilediği tespit edilmiştir. 2001 yılında Türk Lirasının değer kaybı dolar bazında %115'i, Euro'da %107'yi aşmıştır. 2000 ile 2002 yılları arasında emekli aylıklarında %12.5, SSK aylıklarında %13 reel gerileme yaşanmıştır. Tarım 2001 yılında %6 küçülerek, ihracattan elde edilen döviz geliri %3 azalmıştır ve kurulan her yüz işyerinden 72'si kepenkleri indirmiştir. Krizden dolayı toplam 1.5 milyon kişi işsiz kalırken işten çıkarmalar en çok bankacılık, Telekom, bilişim teknolojileri ve medya sektöründe yaşanmıştır. Beyaz yakalılardan iş arayanların sayısı %60 artarak finans sektöründe 30 bine yakın kişi işini kaybetmiştir. İşsiz ve iş güvencesi olmayan işlerde çalışanların nüfusa oranı %53'e ulaşarak, ev kadınları da dahil toplam işsiz sayısı 16 milyonu bulmuştur (Yoksulluk ve İşsizlikle Mücadele Kurultayı 2003:4).

Tüm bu verilerden de anlaşılmaktadır ki; gelir dağılımı konusunda ortaya çıkan ekonomik yönelimli sonuçlar sosyal sonuçların da doğmasına sebep olan krizlerin doğmasında önemli gösterge olmaktadır.

3.3. Türkiye'de Gelir Dağılımı Kavramına İlişkin Araştırmalar

Ülkemizde, gelir dağılımı noktasındaki gerçek pekte iç açıcı değildir. Bu tespit hem ulusal göstergeler hem de uluslararası yapılanma açısından ele alındığında net olarak ortaya çıkmaktadır. Bölgeler arasında ve hatta aynı bölgedeki kesimler arasında ortaya çıkan gelir dağılımı adaletsizliği bireylerin refah seviyesini etkilemekte ve ülkenin genel anlamda sosyal istikrarını etkilemektedir. Ülkemizin uluslararası piyasadaki pazarlık gücünü zayıflatmakta ve doğal bir güvensizlik ortamının oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Bu sebeplerden dolayı bir an önce gelir dağılımı adaleti sağlanmalı ve kaynaktan beslenen aşırı yoksullaşma, haksız kazanç edinme noktasında uygun sosyo-ekonomik politikalara ağırlık verilmelidir. Elbetteki bunun içinde toplumsal bir destek ve birliktelik ortamı bir an önce oluşturulmalıdır (TÜGİAD 1999:1).

Soruna ilişkin yapılan araştırmalarda gelir dağılımlarının iyileştirilmesine yönelik tespitleri incelediğimizde; Türkiye'de gelir dağılımlarında ortaya çıkan olumsuz tablonun iyileştirilebilmesinde en önemli gereklilik, siyasal iktidarın kararlılığı olmaktadır. Çok partili yaşama geindiğinden itibaren konuyla ilgili tartışmalar süreklilik kazanırken, temel konularda önemli hiçbir gelişme sağlanamamıştır.

Hızlı nüfus artışı, mevcut kaynakların daha çok insana paylaştırılmasına ve insanların yaşam standartlarını ve niteliklerini yükseltecek alanlara yatırım yapılmasına engel olmaktadır. Yapılan yatırımlar insanların ihtiyaçlarını asgari düzeyde karşılamaya yetmekte, bunun dışında refah düzeyini artıracak sağlık, eğitim, sosyal güvenlik alanlarına yeterince kaynak ayrılamamaktadır. Milli gelirden mevcut refah düzeyini yükseltmeye yönelik daha çok kaynak aktarılabilmesi için, nüfus artış hızının düşürülmesi gerekliliği açıktır. Özellikle kırsal alanlarda ve şehirlerde düşük gelir gruplarının yaşadığı yerlerde aile planlamasına yönelik tanıtıcı ve bilgilendirici yaygın eğitim programları konması, uzun vadeli dönemde nüfus artış hızını düşürücü etki yapacaktır.

GSMH' de tarım sektörünün payı hızla düşerken, tarımla uğrasan nüfusun payı ise aynı oranda düşmemektedir. Tarım alanlarında arazi bölünmelerinin önlenmesi, her üretim biriminin başka üretim birimleriyle birleşerek ya da tek başına bir işletmeye dönüşmesi, bu işletmelerin yılın 12 ayında üretim yapacak alternatif ya da ek iş yaratılması, sektördeki tüm çalışanların sosyal güvenlik kapsamına alınması, iş gücü niteliklerinin eğitim yoluyla yükseltilmesi, bu konuda ortaya atılabilecek ve somut olarak tanımlanabilen ulusal yönelimli girişimler olacaktır.

Enflasyon kabul edilebilir dzeyele düşürülmeden, gelir dağılımlarında iyileşmenin olanaksızlığı açıktır. Enflasyonun düşürülebilmesi için, en kısa sürede orta vadeli istikrar programının hazırlanması ve yürürlüğe konması gerekmektedir. İstikrar programının ana hedeflerinden birisi, kamu borçlanma gereğini azaltmak olmalıdır. Bu amaca yönelik olarak kamu gelirleri artırılmalı, kamu harcamalarının, borçlanma yerine sağlam kaynak olan vergi gelirleriyle karşılanması sağlanmalı ve kamu harcamaları disiplin altına alınmalıdır. Daha adil bir gelir dağılımlarını sağlamada vergi

araç olarak kullanılmalı ve yapılacak vergi düzenlemeleriyle vergi yükünün daha geniş tabana yayılması ve vergilendirilmeyen kesimin denetim altına alınması sağlanmalıdır.

Sosyal güvenlik hizmetlerinin yaygınlığı ve ucuzluğu, refah düzeyinin artmasına doğrudan etki yapmaktadır. Bu tür harcamalardan vergi alınmaması yanında, kamunun bu konularda verdiği hizmeti yaygınlaştırması ve kalitesini de artırması gerekmektedir.

Demokrasinin yerleşik olduğu ülkelerde gelir dağılımı ülkedeki çeşitli kesimler arasında daha dengeli paylaşılmaktadır. Demokrasinin olmadığı ülkelerde ise iktidarlar ve iktidara yakın olan kesimler, milli gelirden aldığı pay azalan ve yaşam düzeyleri düşen kesimlerin hak talep etmeleri de olanaklı olamamaktadır.

Türkiye, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın hazırladığı “2005 İnsani Gelişim Raporu'nda” başarısız bir tablo ortaya koymuştur. Önceki yıllara göre 6 sıra gerileyen Türkiye 177 ülke arasında 94. olmuştur. Raporunda uzun ve sağlıklı yaşam, okuma yazma oranı, gelir düzeyi, temiz suya erişim ve sağlıklı beslenme, kadın-erkek eşitliği, sağlığı tehdit eden küresel riskler, teknoloji, refah düzeyi, enerji ve çevre, işsizlik, suç oranları gibi kriterler ışığında ülkeler mercek altına yatırılmıştır. Raporunda, Türkiye'nin ilk sıralarda yer aldığı tek alan kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanındığı kriter olurken raporun Türkiye açısından en üzücü bölümü, Ruanda ile karşılaştırılması olmuştur. Ruanda kadınlara bu hakkı 1961'de tanımışken, BM'nin raporunda en fazla kadın parlamentere sahip ülke olmuş, Türkiye ise bu alanda 154. sırada yer almıştır. BM'nin incelemesine göre, 62 bin dolarla kişi başına milli geliri en yüksek ülke Lüksemburg'dur. Verilere göre Türkiye'de ise kişi başına milli gelir oranında artış olmakla birlikte 2004 raporuna göre 6 bin dolar dolayında seyreden milli gelir 2005 raporunda 772 dolarlık artışla 6772 dolara yükselmiş ve Türkiye 75. sırada yer almıştır. Belirlenen kriterlerine göre, 177 ülke arasında Türkiye'nin 6 sıra gerilediği ortaya çıkarak önceki raporda, 88. sırada yer alan Türkiye, 2005 yılında 94. sıraya gerilemiştir (www.sabah.com.tr).

Yoksullukla mücadele teknik ve ekonomik olduğu kadar, sosyal ve politik bir süreçtir. Bu süreçte kurumsal mekanizmalar; gelir dağılımında daha hakkaniyetli bir denge gerçekleştirmelidirler. Türkiye'nin bu süreçte etkin olması için devletin; sendikasız, ucuz işgücü yaratma ve bu süreci teşvik etme ve merkez ülkeleri besleme yerine, işgücünü kalifiye ve örgütlü hale getirme ve sosyal güvenceli çalışma koşullarını destekleyici koşulları yaratmada öncü olması gerekmektedir. Sosyal konut gereksinimini karşılama, konutun niteliğini ve yaşam kalitesini artırma, özellikle gecekondu bölgelerinin ıslahı, kamusal ve kentsel hizmetleri ve altyapıyı geliştirme gibi uzun dönemli ve genel politikalar, yoksullukla mücadelede önemlidir. Bunun yanında yoksulların ısınma, sağlıklı beslenme, sağlıklı barınma gibi acil gereksinimleri ile onlara küçük işletmecilik yapma fırsatı verecek acil iş yaratma ya da meslek edindirme politikalarını bütünleştiren yaklaşımların uygulanması da gereklidir (Gül 2003:58–59).

Türkiye'de milli gelirin, toplumun değişik kesimlerine daha adil bir biçimde paylaşılması gereği açıktır. Ülke kalkınmasının kesintiye uğramaması ve toplumdaki huzursuzluğun artmaması açısından böyle bir gelişme kaçınılmazdır.

İKİNCİ BÖLÜM

ŞİDDET VE TÜRKİYE BOYUTU

Şiddet; birçok bilimsel çalışmaya konu olmuş ve üzerinde çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Şiddetin psikoloji bilimi çerçevesinde, küresel anlamda önemi vurgulanmış ve cinsellik olgusu ile beraber en güçlü iki dürtüden biri olarak toplumsal açıdan birçok incelemenin ana teması olmuştur. Şiddet, hem içgüdüsel temelleri olan hem de çevre etkenlerden etkilenen ve aynı zamanda bu etkenlerden beslenen bir davranış şekli olarak görülür. Şiddetin oluşmasına sebep olan temel etkenlere göz atıldığında sosyo-kültürel ve ekonomik faktörler, ailevi ilişkiler (anne, baba, çocuk, aile ilişkisi) gibi faktörlerin öncelikli bir şekilde şiddet oluşumunda rol oynadığı net bir şekilde görülebilir. Tarih boyunca, bireysel ve toplumsal anlamda hep eleştirilmesine rağmen şaşırtıcı bir şekilde gün geçtikçe şiddetin günlük hayatımızda daha çok yer aldığı görülmektedir. Şiddetin bu denli yoğun olarak günlük yaşamda yer alması da yaşanan yoğun süreç içerisinde adeta bir kültür halini alması ve bunun sonucu olarak da şiddetin içselleştirilmesine yol açmaktadır.

Gün geçtikçe daha fazla etki yaratan şiddet kavramı hukuk, tıp, sosyal bilimler gibi birçok farklı disiplinin ilgisini çeken ve disiplinler arası araştırmaya ihtiyaç duyan bir oluşum halini almıştır. Geride bıraktığımız yüzyılın, yoğun şiddet içeren vakalarla karşı karşıya kalınmış bir yüzyıl olarak tanımlanması, yanlış olmayacaktır. Fakat bu, şiddetin artması olarak değil, insanoğlunun zaten sevdiği şiddetin teknolojik olanaklar sayesinde etkinleşmesi olarak yorumlanabilir. Bunun bir dışavurumu olarak, tarihteki birçok dönüm noktası, dönemin koşullarına göre aşırı yoğun ve etkin şiddet içeren olaylarla (Hiroşima ve Nagasaki' ye atılan atom bombaları, 11 Eylül saldırıları vb.) ilişkilendirilmiştir (User ve diğerleri 2002:157–158).

Şiddet kavramı, birçok farklı şekillerde kendisini sergileyebilecek ve varlığından söz ettirebilecek bir olgudur. İçinde yaşamış olduğumuz yüzyılda şiddet kavramı ulusal ve uluslararası savaşlar, toplu ya da bireysel intiharlar, fiziksel ve cinsel içerikli

şiddet, çocuk, kadın ve yaşlıları konu alan şiddet, cinayet gibi birçok çeşitli şekilde kendisini gösterebilmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) hazırlamış olduğu konu ile ilgili bir rapor olan "Dünyada Şiddet ve Sağlık" başlıklı rapordaki bir takım veriler günümüzde şiddetin ne kadar ciddi düzeyde olduğunu ve üzerinde durulması gerektiğini ortaya koymaktadır. Hazırlanan bu rapora göre şiddet, 15–44 yaş arasındaki insanların ölüm nedeni olarak ilk sırayı almaktadır. Günde 2233 kişi intihar etmektedir. 1425 kişi cinayet sonucu ve 850 kişi silahlı saldırı sonucunda hayatını kaybetmektedir. İnsanlık tarihinin şiddeti en yoğun yaşanan dönemi olarak tarihe geçen 20. yüzyılda, yaklaşık olarak 191 milyon insan, direkt veya dolaylı biçimde şiddete bağlı nedenlerle hayatını kaybetmekte ve bunların yarısından fazlasını da siviller oluşturmaktadır. Bir saat içinde 1483 çocuk hadım edilmekte, 93 kişi intihar etmekte, 30 kişi şiddete bağlı nedenlerle yaşamını yitirmektedir. Her bir dakikada 17 kişi açlıktan ölmekte, 30 kişi bir tanıdığı tarafından öldürülmektedir. Her 20 yaşlıdan biri kendi evinde çeşitli biçimlerde istismara maruz kalmaktadır. Milyonlarca çocuk aileleri veya bakıcıları tarafından ihmal ya da istismar edilmektedir (Hürriyet Gazetesi 2004:17).

Bu veriler dikkate alındığında geçmişten günümüze bırakılan şiddet mirasının ne derece korkunç boyutlarda olduğu gerçeği acı bir şekilde karşımıza çıkmaktadır.

1. GENEL OLARAK ŞİDDET

Şiddet kavramının anlamının kökenine doğru gidildikçe, değer yargıları kaybolmakta ve yerini kontrol dışı bir güce bırakmaktadır. Sözü edilen bu güç, belirli sınırları aştığı veya bir düzeni bozduğu zaman şiddet olarak tanımlanmaktadır. Burada güç kavramı özellikle üzerinde durulması gereken önemli bir belirleyicidir. Bu tespitten yola çıkarak şiddet dendiği zaman ilk önce akla gelen bir bedensel davranışlar ve eylemler dizisidir. Şiddet her şeyden önce vurma ve/veya kötü davranma eylemidir. Bunun için her zaman iz bırakır. Hâlbuki gücün şiddet olarak tanımlanabilmesi için belirlenmiş olan normlar çok çeşitlidir. Bu sebepten dolayıdır ki; norm sayısı kadar şiddet biçiminin bulunduğu iddia edilmesi yanlış olmayacaktır (Michaud 2002:6).

Dünya varolduğundan beri insanlar birbiri ile değişik şekillerde de olsa şiddet etkileşimi içerisine girmiştir. Ancak içinde bulunan tarihsel evre bu olguların bugüne özgü biçimlenişlerinden söz etmeyi gerektirecek ölçüde yeni özellikler taşımaktadır ve dünya sistemi git gide şiddet ve yoksullukla karakterize edilir hale gelmeye başlamıştır. Toplumsal tabakalar arasında görece bir uzlaşmadan gücünü alan sosyal devlet döneminin sona ermesiyle birlikte sermaye birikim sürecinde zorun rolü artmıştır. Son dönemdeki politika ve uygulamalardan dolayı, dünyanın yoksulları ile zenginleri arasındaki uçurumun açılması ve yoksulların tepkisinin giderek birikmesi, egemen politikalarda şiddet dozunu artırmıştır. Şiddet olgusu, değişik bir öznelliğe sahiptir ve özellikle bir sonraki şiddet davranışının bir öncekiler tarafından tetiklendiği bir realitedir. Bu konuda birçok farklı tavır belirleyen görüşler ortaya çıkmıştır.

Şiddetin şiddet doğurabileceği ve hatta sık sık doğurduğu konusunda temel bir uyarıyı canlı tutan pasifizm, şiddet ile karşı karşıya iken bile şiddete başvurmayı açıkça ve ilkeli bir biçimde reddetmektedir. Ancak pasifizm bazen kendi kendisi ile çelişen bir dogmatizme düşme kuşkusuna altındadır. Özellikle şiddete başvurmadan imtina etmenin veya kararsızlığın, o anda şiddete maruz kalan kurbanların trajik imhasıyla sonuçlandığı durumlarda böyledir. Dünyada şiddet fetişizmine inanan insanların çoğulculuk, insan hakları vb. konuşmalarla ikna edilmeleri çok zordur. Karşı şiddet kullanımı konusu bu noktada devreye girer. Ancak yine de şiddet uygulayıcısına en az zarar vermek ve onu etkisiz duruma getirmek asıl amaç olmalıdır. Şiddet, ancak ve ancak şiddeti azalttığı veya toptan ortadan kaldırdığında iyi olabilir. Eğer demokrasi şiddet yanlısı kişilerin var olduğu bir dünyada kurulmak veya korunmak durumundaysa, onları yakalayıp tutuklamak, eğer şiddetle karşılık verilerse onlara karşı şiddet uygulamak gerekecektir. Günümüzde şiddet konusundaki bir siyasal kuram, belirtilen sebeplerden dolayı hem pasifizmi ve hem de şiddet fetişizmini reddetmek durumundadır (Keane 1998:86–90).

Şiddet oluşumunun en net ve yoğun şeklinin savaşlar esnasında öne çıktığı gözlenmektedir. Ne yazık ki, savaşlarda şiddet doğrudan doğruya direkt olarak insan yaşamını hedef alsa da acı bir gerçektir ki savaşlardan dolayı zarar görenler sadece

insanlar olmamakta, doğa ve kültürel varlıklar da önemli oranda hasar görmekte, yıkıma uğramaktadırlar. Etkileri uzun süren Birinci Dünya Savaşı'nın bilançosuna bakıldığında on milyon insanın yaşamına ve bir o kadarının da yaralanmasına yol açtığı görülmektedir. Teknolojik silahların kullanıldığı ve daha büyük bir alanı kapsayan İkinci Dünya Savaşı'nda ise, bilanço çok daha ağırdı, elli milyon civarında ölüm ve doksan milyon civarı yaralanma ve/veya sakatlanma hadisesi gerçekleşmiştir (Helvacı 2002:407).

Şiddet denildiğinde öncelikli olarak akla savaşların gelmesi bu konuda tarihsel içerikli incelemelerin yönünü de otomatik olarak savaşlar üzerine yoğunlaştırmıştır. Dünyada meydana gelen savaşlar incelendiğinde, sonuçları ile ilgili şaşırtıcı tespitler karşımıza çıkmaktadır. 1480 yılı ile 1940 yılı arasında geçen 460 yılda 244 önemli savaş yapılmasına karşın sadece İkinci Dünya Savaşı'ndan 1993'e kadar geçen sürede 149 savaş yapılmıştır. Bu savaşların sonucu olarak 16. yüzyıldan bu yana 142 milyon insan ölmüştür. Bu sayının 108 milyonu (yani %75'i) 20. yüzyılda meydana gelen savaşlara aittir. Ayrıca doğrudan savaşla ilgili olmayan ölümlerin yanında, 40 milyon insanda savaş ile bağlantılı olarak açlık ve hastalıkların sonucunda ölmüştür. 20. yüzyılda meydana gelen savaşların önemli özelliği, bu çatışma ve ölümlerin büyük bir bölümünün gelişmekte olan ülkelerde olmasıdır. Örneğin 1945–1993 yılları arasında meydana gelen çatışmaların %92'si gelişmekte olan ülkelerde meydana gelmiştir (Köylü 2002:416–417).

Yakın geçmişimize bakıldığında ise, gelişmelerin bu zamana kadar yapılan tespitlerin aksi yönünde olduğu görülmektedir. Özellikle hafızalarımıza kazınan ve yansımaları ileriki tarihlere kadar uzayacak olan 11 Eylül saldırısından sonra, gelişmenin yönü değişmiştir. Artık gelişmiş ülkeler de sıcak bir şekilde kendilerini savaşın içerisinde bulmuştur. Günümüzde gelişmiş olarak tanımlanan ve dünya ekonomisine yön veren ABD ve müttefikleri olan ülkeler ilk olarak Afganistan'a ve ardından da Irak'a saldırmış ve daha önce hiç muhatap olmadığı birçok örgütsel oluşumun hedefi haline gelmiştir.

Teknolojinin gelişmesi ile birlikte savaşlarda kullanılan silah ve sistemler değişmiş, geçmişe oranla şiddet yaratma kapasitesi inanılmaz derecede yükselmiştir. Bu tespitte vurgulanması gereken örnek ise, sahip olunan nükleer silah gücüdür. Nükleer silahların kullanıldığı bir savaşta yeryüzündeki 2.2 milyar insan aynı anda ölecektir. İşin daha korkunç yanı mevcut nükleer silahların 58 milyar insanı öldürecek güce sahip olmasıdır. Nükleer silahlar düşük oranlarda kullanıldığında bile sadece insanları öldürmek ve şehirleri yok etmekle kalmayacak, aynı zamanda doğanın önemli bir özelliği ve insanlığın vazgeçilemez sermayesi olan ormanları, ekilebilir alanları yok edecek ve ekolojik dengede onarılamayacak bozulmalara neden olacaktır (Köylü 2002:420–421).

Nükleer silah gücünün yanı sıra, şiddet yaratma potansiyeli hiçbir şekilde azımsanamayacak olan küçük ve hafif silahların ve mayınların sayısında da son dönemlere kadar hızlı bir yükseliş gözlenmiştir. BM'nin bir araştırmasına göre çoğu yasadışı olmak üzere dünyada 500 milyon civarında küçük ve hafif silah mevcuttur. 90'lı yıllarda yaşanan 49 büyük çatışmanın 46'sında küçük silahlar kullanılmıştır. Mayınlar ise yalnızca savaşlarda değil barış dönemlerinde de insan yaşamına yönelik önemli bir tehdit oluşturmaktadırlar. Bugün dünyada 60 civarı ülkede patlamaya hazır durumda döşeli (gömülü durumda 50 yıl etkinliğini koruyabilen) 125 milyon mayın bulunduğu tahmin edilmektedir. Bağımsız İletişim Ağı'nın (BİA) araştırmasına göre, 1970-1996 yılları arasında 60 bin Vietnamlı, 35 bin Afganistanlı, 27 bin Kamboçyalı, 22 bin Iraklı, 8 bin Etiyopyalı, 6 bin Mozambikli insan mayınlardan dolayı yaşamını yitirmiştir (Helvacı 2002: 408). Ancak 1990'ların ilk yarısında BM'ce kabul edilen Ottawa sözleşmesi ile bu konuda önemli bir ilerleme sağlanmıştır. 1992'de Avrupa ve Amerika'da bazı sivil toplum kuruluşlarının başlattığı bir kampanya, birkaç yıl sonra kara mayınlarını yasaklayan Ottawa Sözleşmesi'nin yürürlüğe girmesiyle sonuçlanmıştır (Türker 2004:4).

Tüm bu tespitlerin sonucunda, şiddetin ve doğurduğu sonuçların acımasız olduğunu ve bir an önce ulusların ortak bir çözüm bulma noktasına geldikleri gerçeğini açık bir şekilde görebiliriz. Bunun için de şiddetin bu boyuta gelmesinin en önemli sebebi olarak vurgulanan ulusal ve uluslararası iktisadi çıkar çatışmaları ve

bunların etkilediği toplumsal güvensizlik kaynaklı bireysel davranış bozuklukları konusunda, sebeplerin olduğu gibi, sonuçların da küresel anlamda ele alınması gerekmektedir. Çünkü sebeplerin küresel olması, şiddetin en acımasız sonucu olan savaşları da küresel hale getirmekte, umulmadık bir şekilde toplumlar kendilerini kan kokulu bir havayı soluyan bir halde bulabilmektedir. Şüphesiz şiddet sadece savaşlarla sınırlı değildir. Bu kısımda özellikle savaşlardan bahsedilmesindeki amaç, şiddetin boyutlarının ulaştığı olduğu yeri en çarpıcı olarak sergilemektir.

11 Eylül saldırılarından sonra şiddet faktörü, küreselleşmenin bundan sonraki evresini karakterize edecek biçimde ilk sıraya yerleşmiştir. Bu dönüşüm, insan hakları ve demokratikleşme söylemine dayanan küreselleşme evresinin, yerini “terörizmle mücadele” evresine bırakmasına neden olmuştur. Egemen politikalarca 11 Eylül 2001 sonrasında benimsenen anti – terör pratiğinin uluslararası savaş, işgal, katliam ve hatta soykırım gibi şiddet yöntemlerine dayandığı açıktır (Özdek 2002:19–20). Özellikle son yaşanan gelişmeler ve ABD’de, Ortadoğu’da, İngiltere’de ve hatta ülkemize kadar sıçrayan hareketlerde yaşananlar incelendiğinde şiddet – karşı şiddet paradoksuna girildiğine dair güçlü bir izlenim ister istemez ortaya çıkmaktadır.

Dünya genelinde çıkartılan kanunlar ve yapılan düzenlemeler hep insanın mutluluğu içindir. Tüm ülkeler politikalarını üretirken vatandaşına yeteri kadar gelir sağlayıp mutlu etme ve huzur içinde yaşama olanağı yaratmayı hedeflemektedir. Bütün işlenen suçlar ve bu suçlara verilen cezalar da insan hakları açısından değerlendirilmekte ve yargılanmaktadır. Ama daha çok büyüme ve daha güçlü olma hırısı, devletleri birbirine rakip hale getirerek hakların güçten yana kullanılmasına sebep olmaktadır. Bu tür yaklaşımlar şiddetin nedenleri arasında açıklanan öğretisi ve kişisel nedenlerle birleşince ekonomik ve psikolojik açlık devreye girmekte böylece büyük şiddet olayları ortaya çıkmaktadır. Zira insan haklarının savunucusu olan birçok güç sahibi ülke bir anda kendi hakları uğruna karşılarındaki insanların hakkını bir tarafa bırakıp insan dahi olduklarını unutabilmektedirler.

Neoliberal küreselleşmenin insan hakları ideolojisinin, insan haklarından esas olarak kişisel ve siyasal haklar kategorisini anlaması, bu kategorideki bütün hak ve özgürlüklerin saygı görmesinin amaçlandığı yanılsamasına yol açmamalıdır. İşkence, kölelik, angarya ve ayrımcılık yasakları, yaşam hakkı, adil yargılanma hakkı, kişisel güvenlik hakkı gibi temel haklar, kapitalizmin gelişme döneminde güvence bulamadığı gibi günümüzde de korunmamaktadır. 1980'lerden itibaren kitlesel ayrımcılık, dışlanma, soykırım, silahlanma, savaş gibi şiddetin birbirini destekleyen farklı biçimlerine, insan hakları ihlalleri ve yeni yoksullaştırma eğilimleri eşlik etmiştir (Özdek 2002:36).

1.1. Tanımı ve Türleri

Şiddet kavramı, değişik alanlarda ve değişik boyutlarda karşımıza çıkmaktadır. Boyutlarının geniş olması bilimsel anlamda birçok kez incelenme imkânını da ortaya koymakta ve durum böyle olunca gerek yabancı ülkelerde gerekse de ülkemizde yapılan tanımları da birçok eserde farklı terminolojilerle ele alınmaktadır.

Şiddet kelimesinin İngilizce'de ki karşılığı "violence" kelimesidir. Bu kelime, Latince anlamı ile "violentia" teriminden gelmektedir. Violentia; şiddet, sert ya da acımasız kişilik veya güç anlamındadır. Violare fiili ise; şiddet kullanarak davranmak, değer bilmemek, kurallara karşı gelmek anlamlarına gelmektedir (Michaud 2002:5). Latince Violentia' dan gelen şiddet terimi, eski İngilizce kullanımında birisine karşı fiziksel güç kullanımını belirtiyordu. Bu, sonuçları bakımından belirli türden bir güç kullanımınıdır; fiziksel güç kullanımının sonucu, maruz kalanın rahatsız olması, sertçe müdahaleye uğraması, dokunulmazlığının bozulması, onurunun kırılması aşağılanması ya da kirletilmesidir. Şiddet bir grubun veya bireyin başkalarının bedenine ya da kendi bedenine yönelttiği şoka, çürüklere, çiziklere, şişmeye, kırılmış kemiklere, baş ağrısından kalp krizlerine, kol ve/veya bacak gibi uzuvların yitirilmesine ve hatta ölümüne kadar uzanan bir dizi sonucun ortaya çıkmasına neden olabilecek nitelikteki, istenmeyen fiziksel veya psikolojik içerikli müdahaleler olarak ele alınırsa daha kolay anlaşılabilir bir hale gelecektir (Keane 1998:68).

Şiddet kavramının sözlüklerdeki tanımlamalarını incelersek; kaba kuvvetin uygulanması, arzulanmayan duygu ifadesi, zorbalık, kabalık, eylemsel baskı ve karşı konulmayan güç gibi ifadelerle karşılaşırız. Şiddete ilişkin tanımlara bakıldığı zaman, hemen hemen bulunan ortak noktanın fiziki güç kullanımını olduğu gözlenir. Ancak şiddetin yalnız insan vücuduna ve mala zarar veren bir saldırı değil, aynı zamanda fert üzerinde psikolojik tahribat yapan bir yönünün de bulunduğu gözden kaçmamalıdır (Hazır 2001:19).

Genel anlamda şiddet; sadece fiziksel içerikli değil psikolojik bağlamda da değerlendirilmek zorundadır. Çünkü şiddetle bağlantılı olarak bahsedilen güç sadece fiziksel güç değil, sosyal tabaka, mevki, makam, maddi imkân boyutunda da ele alınan bir kavramdır. Dolayısı ile çıktıları da sadece fiziksel unsurlara bağlı değildir.

Şiddet kelimesi genel olarak, aşırı duygu durumunu, bir olgunun yoğunluğunu, sertliğini, kaba ve sert davranışı ifade etmektedir. Kelimenin kökeni ise, saldırgan davranışları, kaba kuvveti, beden gücünün kötüye kullanılmasını, yok eden eylemleri, taşlı, sopalı, silahlı saldırıları, bireye ve topluma zarar veren etkinlikleri ortaya koyar (Köknel 1996:20).

Şiddetin, fiziksel ve psikolojik unsurlu geniş bir alanı kapsadığı yukarıda bahsedilmiştir. Bu konu ile ilgili birçok çalışmanın sahibi olan Erich Fromm, çeşitli şiddet türleri arasındaki ayrımı bu şiddet türlerine karşılık gelen şartlanmaların arasındaki ayrıma dayandırmaktadır. Çünkü ancak davranışın bilinçaltı dinamiklerinin anlaşılması kendi içinde davranışın, kökeninin, gelişim seyri ve yüklendiği enerjinin anlaşılmasını sağlayabilir. Aynı tespitin devamında Fromm bireylerde ortaya çıkabilme ihtimali olan farklı nitelikteki şiddet türleri arasında şu şekilde bir gruplamaya gitmiştir (Fromm 1997:25):

Oyuncu Şiddeti: Şiddetin, özellikle nefret ve yıkıcılıkla şartlanmadan, daha çok hünelerini gösterme ümidi ile uygulanan türlerinde görülür. Şiddetin hastalıklı olmayan normal bir şeklidir. İlk kabilelerdeki savaş oyunları, oyuncu şiddet davranışı için iyi bir örnek olarak ortaya konabilir.

Tepkisel Şiddet: Kişinin kendisinin veya başkalarının yaşamını, özgürlüğünü, onurunu, mülkiyetini korumak için başvurduğu bir şiddet söz konusudur. Kişinin, herhangi bir nedenden dolayı kendisini veya yakınlarını tehlikede hissetmesi veya karşısına çıkan negatif durumlar karşısında inancının yıkılması veya ihtiyaç duyduğu şeylerin karşılanması konusunda engellenmesi durumunda kişide doğal olarak saldırgan davranışlar baş gösterir ve böylece tepkisel şiddet türü ortaya çıkmış olur.

Dengeleyici Şiddet: Tıbbi kökenlere dayanan şiddet biçimidir. Gücsüz bir insanda üretken etkinliğin yerine konulmaya çalışılan yani güçsüzlüğe karşı dengeleyici olan şiddet olgusu söz konusudur. Yani kişi, toplumsal olarak sağlayamadığı gücü bir şekilde elde etmenin yolunu arar. Sadizimin özü olarak nitelenebilecek bir canlı üzerinde tam ve mutlak bir kontrol sahibi olma etkisi türün önemli bir örneği olarak karşımıza çıkar.

Arkaik (İlkel) Kana Susamışlık: Birey öncesi varoluşa gerileyerek, (hayvanlarda olduğu gibi) mantığın yükünden kurtularak, yaşama bir yanıt arayan kişide kan yaşamın özü olur. Bu duygudan yola çıkılarak kan dökmek, herkesin üstünde olmanın bir göstergesi olur. Kişideki içsel tanımlaması ise canlı, güçlü, eşsiz olmak anlamına gelir. Bazen bireylerin fantezilerinde veya rüyalarında veya ağır ruhsal hastalık durumlarında ya da savaş zamanlarında gözlenebilir. İlkel toplumlarda insanların kurban edilmesi Arkaik şiddet türüne örnek olarak verilebilir.

Ölüm Sevgisi (Nekrofil): Bu sendrom, kötülüğün oluşmasında köken oluşturur ve yaşam severliğin tam karşısında bir duygu oluşumunda etkilidir. Böylece hem kişi yaşama karşı olup mutluluğun çok uzağında kalır hem de yaşam severleri adeta düşman gözü ile görür (Fromm 1997:26–39).

Şiddet genele hitap eden konularla karşımıza çıktığı gibi toplumlara ve bireylere özgü kökenlerle de kendisini gösterebilmektedir. Tüm bunlar göz önünde bulundurularak şiddet incelemeleri yapılmalı hastalığı tedavi etmek için kökene göre yöntemler uygulanmalıdır. Şiddet hem patolojik teşhise tabi hem de sosyolojik incelemelerle sosyal politika oluşumuna tabi olan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Saldırgan Şiddet: Bir kişinin başkasına zarar verme, yaralama veya öldürme amacına yönelik, fiziki kuvvet uygulayarak yaratılan, ölümcül olabilen kişisel saldırganlıktır. Saldırgan şiddetin, en uç noktası cinayettir. Cinayet, bir kişinin başkasına yönelik yaralama veya öldürme amacı ile yaptığı ve sonuçta ölümün meydana geldiği olaylardır. Öldürme olayları bazen kendini savunma ya da ihmale bağlı olarak meydana gelen olaylar şeklinde de görülmektedir. Saldırgan şiddet olguları, adli tıbbın en çok karşılaştığı olgu tiplerinden birisini oluşturmaktadır. Çünkü adli tıp temelde zorlamalı ölümleri incelediği için, saldırgan şiddet sonucu ortaya çıkan kişiye yönelik şiddet olguları yaralama veya ölüm olarak karşımıza çıkmaktadır (www.psikoloji.gen.tr).

İşkence: Şiddetin en ağır ortaya çıktığı ve acımasız sonuçlar doğmasına sebep olduğu şeklidir. İşkence, bir insana maddi veya manevi olarak yapılan aşırı eziyet anlamında kullanılan bir kavramdır. İşkence ve Diğer Zalimce İnsanlık Dışı ya da Aşağılayıcı Davranış ve Cezalara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne * göre işkence; “Bir kimseye kendisinden ya da üçüncü bir kişiden bilgi veya itiraf sağlamak, kendisinin ya da üçüncü bir kişinin işlediği veya işlediğinden kuşku duyulan bir eylemden dolayı onu cezalandırmak, kendisine veya üçüncü kişiye göz dağı vermek ya da onları zorlamak amacıyla ya da herhangi türden ayırım gözetmeye dayalı bir nedenle; bir kamu görevlisi ya da resmi sıfatla davranan bir başkası tarafından ya da onun kışkırtması ya da onayı ya da izniyle bilerek maddi veya manevi ağır acı vermek ya da eziyette bulunmaktır.” Bugün işkencenin her biçimi, tüm dünyada insanlık dışı bir davranış, insana yöneltilen yıkıcı, yok edici bir şiddet eylemi ve insanlık suçu sayılmaktadır. İşkence şeklinde ortaya çıkan saldırının hedefi sadece insanın ruh ve fiziksel bütünlüğü değil, beraberinde onurudur (Köknel 1996:216–217).

* (United Nations Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment of Punishment–1985)

Gerek uluslararası ve gerekse ulusal düzeylerde tüm önleme çabalarına ve geliştirilen politikalara rağmen, işkence dünyanın birçok yerinde varlığını devam ettirmekte, hatta sistematik olarak uygulamaktadır. Otoriter rejimlerde daha yoğun ve sistematik olarak uygulanmakla birlikte gelişmiş ve demokrasi anlamında kendisini ispatlamış ülkelerde de tam olarak önlenemediği söylenememektedir (Helvacı 2002:409).

Sosyo-politik Şiddet: Sosyal gruplar (siyasi, ideolojik, inanca dayalı v.s.) arasında karşıt görüşlülük dernekler arası çatışmalar, hayat pahalılığı gerekçesiyle ortaya konan eylemler, arbede, haydutluk gibi davranışlar sosyo-politik şiddeti yaratmaktadır. Genellikle yerel olan ve iyi örgütlenmeyen bu şiddet biçimi, şiddete başvurumun tamamıyla terk edilmediği, şiddetin henüz devlet tekeline alınmadığı, siyasal ve toplumsal yaşamın doğal parçası şeklinde algılandığı toplumlarda açık bir şekilde görülür (Köknel 1996:189).

İktidara Karşı Şiddet veya Devrimci Şiddet: Teorisyenliğini (1908 tarihli “Reflexions Sur la Violence” adlı eseriyle) Georges Sorel’in yaptığı devrimci şiddet, tabandan örgütlenen toplumsal bir kitle hareketiyle devleti alaşağı etme konusunda devrimci – sendikalist bir harekete işaret eder (Sorel 2002:99).

Terörizm: Terörizm olgusu genel anlamda, dehşet yayarak sindirme amacıyla siyasi rakipleri sistemli olarak ortadan kaldırmaya yönelmiş olan hareketler olarak anlaşılabilir. İnsan onurunu, şerefini ve canını önemsemeyen acımasız ve kanlı bir siyasal şantaj yöntemi olarak tanımlanması yanlış olmayacak olan terörizm, insanları ve/veya hükümetleri, bir dizi şiddet eylemi veya tehdidi sonucu yaratılan dehşetin etkisiyle sindirme ve belirli doğrultuda hareket etmeye veya etmemeye zorlama olgusu olarak nitelenebilir (Ergil 1997:200–201).

1.2. Şiddetin Nedenleri

İki çocuğun birbirini iteleyip kakmasından, iki veya daha fazla milletin birbirlerini acımasızca öldürmesine kadar açılan büyük yelpaze içinde kalan şiddet kavramı aynı zamanda birçok nedeni de bünyesinde barındırmaktadır. Çok değişik sonuçların doğmasında etkili olan şiddet için kesin bir takım nedenlerin saptanması bir hayli zordur. Bireysel ve toplumsal şiddetin doğal, toplumsal, bedensel ve ruhsal birçok nedeni arasında sınırsız ilişki ve etkileşim söz konusudur (Köknel 1996:15).

Şiddetin şiddeti tetikleyen oluşma olasılığını artıran etkenlerin çeşitli boyutları vardır. Örnek olarak; yoksulluk, eğitimsizlik, kötü aile koşulları veya bir aileye sahip olmama, şiddete eğilimli gruplar içinde yer alma, kitle iletişim araçlarından ve popüler kültürden etkilenme, çocuklukta yoğun şiddete maruz kalma ve/veya tanık olma, sosyopati ve hatta kromozom anomalileri (erkek cinsiyetini belirleyen Y kromozomunun 1'den fazla olduğu Klinefelter Sendromu vakaları) ve özellikle erkek şiddeti ile türün evrimsel zorunlulukları arasındaki bağlantılar ilk akla gelen risk faktörleri olarak sıralanabilmektedir. Ancak şiddet potansiyeli içeren durumlar ve koşulların varlığı her zaman, her ilişkide, her bireyde şiddet davranışını ortaya çıkarmayabileceği gibi, şiddet aktörleri ve şiddet ortamları incelendiğinde birden çok etkenin varlığı saptanabilmekte ve bunların görece ağırlıkları konusunda kesin hüküm verilememektedir (User ve diğerleri 2002:161).

Şiddetin temelini hangi olay, duygu, ve faktörlerden beslendiği üzerine birçok araştırmalar yapılmıştır. Özellikle bireyin özellikleri, insanın doğasına bağlı etmenlerin neden olabileceği yaklaşımı bugün kabul gören görüşlerin başında gelmektedir. Şiddetin sonuçlarından yola çıkarak sebeplerine gidildiğinde, genel olarak antropolojik ve sinirsel eğilimlerle günlük sosyo-psikolojik yapıyı etkileyen (iktisadi, toplumsal v.s.) oluşumların varlığının tetikleyiciliği özellikli olarak göze çarpmaktadır.

1.2.1. Antropolojik Nedenler

Şiddete ilişkin nedenler antropolojik açıdan ele alındığında, şiddet ile insan doğasının değişik yönleri arasındaki bağıntıların incelenmesi gerekir. Bu anlamda şiddetten ziyade öne çıkan kavram saldırganlık kavramıdır. Burada organizmayı etkileyen dışsal – çevresel faktörlere verilen tepkiler ile ilgilenilmektedir. Neredeyse tüm hayvan türlerinde bulunan içgüdüsel saldırganlık, insanlarda da vardır. İlk insanlarda bu içgüdünün uyumsal bir yanının olduğu düşünülebilirse de, insanlar çevrelerine egemen olmaya başladıkça, kalabalık gruplar oluşturacak pratikleri öğrenip kullanılmış içgüdüler de zararlı etkilerini göstermeye başlamışlardır. Nörofizyologlara göre değişik nörolojik devrelere bağlı olarak farklı saldırganlık türleri bulunmaktadır. Buna göre yaygın tez azarlık ve korkuya yakın orta beyinsel bir saldırganlık, hedefi daha belirgin kızgınlıklara bağlı ara beyinsel bir saldırganlık ve simgesel, tarihsel ve tutkusal unsurlara dayanan uhrevi ve beyinzarsal saldırganlıkların bulunması olasıdır. Yapılan bazı deneyler göstermiştir ki beyindeki denizati bölgesinin uyarılması saldırganlık krizlerine yol açarken beyin zarının alın bölgesi uyarıldığında içtenlik ve gülümseme sağlanmaktadır (Michaud 2002: 62–66).

Freud ve sonrasındaki bilim insanlarının bazıları saldırgan dürtülerin kökenini psikanalitik yöntemlerle ortaya çıkarmaya çalışmışlardır. Freud'a göre kişide birçok farklı türden güdü bulunur. Bu güdüler, kişiliği aşan cinsel güdüler, kişinin kendini ifade edebilmesine (özkorunma) olanak tanıyan ego güdüsü, birbirlerinin karşısında duran yaşam ve ölüm güdüleri olarak sıralanabilir. Sadist ve mazoşist davranışlar cinsel güdünün yıkıcı yönleri olarak kabul edilebilirler ancak gerçek anlamda saldırganlık ve nefret kişinin kendini ifade edebilmesine yönelik bir düzenekle ilgilidir. Ölüm güdüsü, canlı birimleri parçalayarak onları inorganik duruma indirgemeye yöneliktir. Bu güdünün dışa vurulamayan bölümü mazoşizm ile öz-yıkımsal tutumları açıklar. Dışa açılabilirdiği zaman ise, cinsel güdülerle birleşerek sadizime dönüşür veya ortaya yıkıcı ve saldırgan eğilimler olarak çıkar. Genelde yaşam ve ölüm etkileri birbirini destekler ve beraber hareket ederler. Yaşam güdüsü dış nesnelere karşı hedeflerine ulaşabilmek için saldırganlık etkisine gereksinim duyar (Michaud 2002: 74–75).

Şiddet ile ilgili bazı çalışmalar saldırganlığın öğrenilmesinde örneklerin önemine vurgu yapmaktadır. Saldırganlık ve şiddet, duygusal yükü fazla olan bir takım örnekler yolu ile öğrenilebilir. Araştırmalara göre genç suçluların çoğu, çocukluklarını geçirdikleri aile çevrelerinde dayak veya eziyet görmüşler ya da şiddete tanık olmuşlardır. Örneğin; Columbia Üniversitesi Tıp Fakültesi doktorlarının şiddet eğilimi üzerine yaptıkları bir araştırma kapsamında 540 çocuk 1975'ten itibaren 20 yıl süreyle gözlenmiş ve daha sonra 1999'da iş hayatları, ilişkileri ve saldırganlıkları ile ilgili bir anket yapılarak bulgular karşılaştırılmış. Bu araştırmanın sonunda, aile içi şiddete maruz kalan veya tanık olan çocukların şiddete eğilimli olduğu, ileride yaşadıkları sorunları zor kullanarak çözmeye çalıştıkları gözlenmiştir. Ayrıca ebeveynlerin birbirine uyguladığı şiddete tanık olan çocukların, şiddete maruz kalan çocuklardan daha büyük risk taşıdığı vurgulanmıştır (Milliyet Gazetesi 2003: 28).

Bu noktada kişilik bozukluklarına değinmekte fayda var. Çünkü bazı kişilik bozukluklarında saldırganlık ve şiddet kişilikteki temel davranış biçimini oluşturur. Dünya Sağlık Örgütü ve Amerikan Psikiyatri Birliği'nin yayınlarında kişilik bozuklukları alt tiplere ayrılmış ve bunlarla ilgili tanı ölçütleri belirlenmiştir. Bu alt tipler arasında paranoid, şizoid, şizotipal, antisosyal, sınır, histrionik, özsever, bağımlı, çekingen, saplantılı ve başka türlü adlandırılmayan kişilik bozuklukları yer alır. Paranoid, şizoid, şizotipal, antisosyal kişilik bozukluklarında saldırganlık şiddet, kişilik yapısının temel davranış biçimleri olarak ortaya çıkar (Köknel 1996:49).

1.2.2. Psiko-Sosyal Nedenler

Çalışmanın önceki kısımlarında da belirtildiği gibi; şiddet çığ gibidir. Toplumlar ve onu oluşturan bireyler farklı farklı düşünce yapısına sahip olacaklar ve bunları karşısındakilerle paylaşacaklardır. Burada unutulmaması gereken şey, bir düşünceyi zor kullanarak, şiddet kullanarak kabul ettirme, çoğu zaman geri tepen bir silah olmuş, karşı şiddet doğurmuştur. Şiddet – karşı şiddet paradoksu şiddeti önlemek için başka bir şiddet türüne başvurmak; şiddeti şiddetle bastırma yolunu tercih etmenin ortaya çıkaracağı sorunları net olarak ortaya koymaktadır.

İnsan psikolojisinin ve kültürel değerlerin farklı farklı olması ve olaylara da bu farklılıklarla yaklaşıyor olması sebebi ile şiddet sosyolojik açıdan irdelendiğinde, birbiri ile uyumlu sonuçlara ulaşıldığını söylemek güçtür. Şiddete ilişkin yalnız bir sosyolojik kuramın bulunduğunu iddia etmek gerçekçi değildir. Genel olarak şiddete ilişkin sosyolojik çalışmaların amacı, şiddetin oluşmasında temel faktör olan insanların niçin ayaklandıklarını veya insanların ne zaman, neden başkaldırdıklarını saptamaktır.

Sosyolojik yaklaşım kavramları, şiddeti dört temel grupta inceler ve gruplandırır. Bu gruplar, kültürel nedenler, yapısal nedenler, ilişkisel yaklaşım ve ekonomik etkenler şeklinde sıralanabilir. Kültürel nedenlere göre; şiddet, toplumda kimi durumlarda ve belli kişilere karşı kullanıldığında kabul görür ve ayrıca bu çarpık yargı kuşaktan kuşağa aktarılır. Yapısal neden; yoksulluğun ve olanaksızlıkların insanları kanuni olmayan yollardan, şiddete başvurarak isteklerine ulaşmaya ittiğini öne sürmektedir. İlişkisel yaklaşımda ise şiddetin bir dizi tahriksel davranış ve sözler sonucunda ortaya çıktığı teorisi öne sürülmektedir. Buna göre, ortamda şiddete yönelik davranışlar varsa, bunu gören diğer kişilerde bundan etkilenerek aynı davranışa yönelecektir. Ekonomik yaklaşım da ise, kişilerin şiddet sonucunda elde edeceklerinin kâr ve zarar hesabını yaparak, şiddete yöneldikleri öne sürülmektedir (www.hukukcu.net).

Marksist yönelimli yaklaşıma göre tarihsel gelişimi harekete geçiren etken sınıf kavgasıdır ve anlaşmazlıklar uzlaşma yoluyla çözülemez, bu kuram şiddete özel bir yer ayırır. Her toplumsal rejim (antik, feodal, Asya tipi, kapitalist vb.) belirli bir üretim biçimiyle ve birbirlerine karşı duran sınıfların bulunması sonucunda bir egemenlik, sömürü ve günün birinde de kaçınılmaz olarak şiddetli bir çatışma süreciyle özgünleşir. Kısaca belirtmek gerekirse ilgili yaklaşım, her tür siyasal şiddeti her şeyden evvel ekonomik koşullara bağlamaktadır (Michaud 2002:85–86).

Siyasal şiddeti, bir toplumda kişilerin toplumsal amaç ve hedefleri ile ilgili olarak toplu halde duydukları (dizgesel huzursuzluk olarak adlandırılan) huzursuzluğa bağlayan bazı araştırmalar ise siyasal şiddet düzeyi ile sosyo-ekonomik göstergeler

arasında bir bağlaşım saptamıştır. Yapılan çalışmalar özellikle sömürgecilikten kurtulma süreçlerinin başlamasından sonra az gelişmiş toplumlardaki hızlı değişimin doğurduğu sistemli huzursuzluğun üzerinde durmuşlar ve iki tür siyasal topluluk olduğunu vurgulamışlardır. Toplumsal değişimin yavaş seyrettiği; istikrarlı, çağdaş, gelişmiş uluslar ya da baskıcı gizli gücün zayıf, siyasal şiddetin kuvvetli olduğu, çağdaşlık düzeyi düşük, değişimi hızlı uluslar. Şiddet baskıcı gizli güçle orantılı olarak gelişir; şiddet gizli gücün belli ve yüksek bir düzeye erişmesinden sonra azalma eğilimine girer, baskıcı gizli güç dayanılmaz bir hal aldığında yeniden artmaya başlar (Feierabend ve Feierabend 1966:249–271).

Şiddetin türü ne olursa olsun onun oluşabilmesi için sosyal ve psikolojik miras ya da öğretilerle davranış şekilleri büyük önem arz etmektedir. Şiddet nedenlerinin içerisinde bir taraftan kişilik yapıları diğer taraftan da bu kişilik yapılarını oluşturan öğretiler etkili olmaktadır.

Öğretilere bazı örnekler doğrultusunda bakıldığında aşağıdaki sonuçlara ortaya ulaşmak mümkündür;

Machiavelli: “İdealist insan düşünce ve gücü karşı karşıya getirir. Yeniliği getirmek için ya rica ve yalvarma yolu seçilecek veya güç kullanılacaktır. Rica ve yalvarma ile hiçbir şey başarılamaz.”

Hobbes: “İnsan insanın kurdudur.”

Darwin: “Hayat bir mücadeledir, doğal ayıklanma vardır, kuvvetli olanın ayakta kalabilmesi için zayıf olanı yok etmesi doğrudur.”

Marx ve Engels: “Şiddet tarihte devrimci bir rol oynar. Bağrında yeni bir toplum (Sosyalizm) taşıyan eski toplum (Kapitalizm)’in ebesi şiddettir. Tarihsel gelişimi harekete geçiren etken sınıf kavgasıdır.”

Hitler: “Alman ırkı âri ırktır, dünyaya hakim olması için zayıf ırklar yok edilmelidir.” (www.abchukuk.com)

Yaklaşımları bilmek şiddetin bir şekilde farklı kaynaklarını öğrenmek adına önemlidir. Ama unutmamak gerekir ki; bunların karşısında da bazı öğretiler vardır ve bunlar da dünyada birçok toplum tarafından yoğun bir şekilde ilgi odağı halindedir.

Şiddet birçok kaynaktan beslenmektedir. Ancak kaynaklar da tek başına yeterli etkileyici özelliğe sahip değildir. Bir de kaynaklardan etkilenme ve etkinin dışa vurumunu bünyesinde barındıran kişilik yapılanmaları mevcut olup psikolojik köken açısından yadsınamaz bir öneme sahiptir. Bu kişilik yapılarını şu şekilde isimlendirip tanımlayabiliriz;

Antisosyallar: Yalan söyler, ceza almasına sebep olacak eylemlerde pişman olmadan bulunur. Kendisinin veya başkasının güvenliği konusunda umursamazdır. Suçluluk duygusu, vicdan azabı gibi kaygıları yoktur. Gelecek için plan sevmez, dürtüsel yaşar. Amacına ulaşmak için kavgacı, sinirli saldırganlığı yöntem olarak seçer. Kafa yorduğu konu menfaat ve zevklerini tatmindir. Başkalarının haklarına saygı duymaz.

Narsistikler: Kendisini çok önemli ve vazgeçilmez hisseder. Başarı ve yeteneklerini abartır. Özel, önemli ve benzeri bulunmaz bir kişi olduğunu düşünür. Eleştiriye öfkeyle karşılık verir. Daima ayrıcalık, özel muamele beklentisi içindedir. Başkalarının zayıf taraflarını kullanır. Başkalarını anlayamaz. Kafa yorduğu konular başarı, güç, zekâ, güzellik, kusursuz sevgi gibi düşüncelerdir. Çok kıskançtır.

Paranoidler: Dostlarından ve iş arkadaşlarından diğer insanlardan yersiz yere hemen kuşkulandır. Arkadaşlarının kendisine bağlılığını ve güvenini sık sık sorgular. Her olayda kendisine kötülük yapılabileceği anlamını çıkarır. Aşırı ketum olur, sır vermez. Kin besler, hataları bağışlamayı sevmez. Görmezlikten gelinmesine karşı öfke besler. Dost ve düşmanını karıştırır. Hep güven bunalımı içindedir (Tarhan 2005:1).

Söz konusu kişiliklerin temel yapısından da anlaşılacağı gibi kendilerine karşı yönelen tehditlere ve haksızlıklara karşı şiddete başvurma eğilimleri fazladır. Zira üzerine görev düşen bütün anneler, babalar ve eğitimciler açıklanan özelliklere sahip olan ve toplum sağlığı açısından tehdit oluşturan potansiyele sahip bireylerin yetişmemesi için üzerine düşeni yapmalıdır.

1.3. Şiddetin Topluma Yansıması

Özellikle dünyanın küresel bir köy haline gelmesi beraberinde birçok sorunu da toplumlar açısından ortak sorun haline getirmiştir. Teknolojiyi elde tutma adeta gücün bir göstergesi olmuş, sömürgecilik modern isimlerle anılır hale gelmiştir. Tüm gelişmeler direkt olarak uluslararası arenada, hâkimiyet yarışının kızışmasını tetiklemiştir. Yarıştan galip gelenler azınlıkta iken mücadelenin faturasını mutsuz çoğunluk ödemek zorunda kalmıştır.

Mücadelenin sonunda finansal dengesi bozulan toplumlar, bir taraftan iktisadi ve teknolojik anlamda dış bağımlılıktan kurtulamamış, diğer taraftan da kendi öz kaynaklarını etkin bir şekilde kullanamaz hale gelmiştir. Tablodan ortaya çıkan sonuç ise, yeterli refah seviyesine ulaşamayan ve şiddet üretme merkezi haline gelen toplumsal tabakalar olmuştur. Elbette ki ilk etapta bu huzursuzluk yapılanması bazı spesifik grupları etkiliyormuş gibi görünse de zamanla ülkeleri genel anlamda ilgilendirir hale gelmiştir. Bir taraftan genel sorun olan şiddet önlenmeye çalışılırken, önleme aracı olarak kullanılan medya, teknoloji ve bir dizi gelişim politikaları üretilmiş ama başarı dereceleri aynı oranda olamamıştır. Başarısızlıklar direkt ve dolaylı yollardan şiddetin ulusal ve uluslararası platformda değerlendirilmesini zorunlu hale getirmiştir. Çünkü komşudaki yangın gelişmiş ülkelere de sıçramış artık herkesin ortak sorunu haline gelmiştir. Şiddetin bu boyuta gelmesi, toplumsal bağlamda aşağıdaki başlıklarda incelenme imkânını ortaya çıkartmıştır.

1.3.1. Siyasal Şiddet

Siyasal şiddet, toplumda sıkça görünen bir şiddet türü olup birçok toplumsal eylemin kaynağı haline gelmiştir. Gücü elinde tutmak isteyenler ya alt tabakayı ileri sürmüş, ya da bir takım huzursuzlukların teşvik edilmesiyle hareketin kökeninin halk olmasına sebep olmuştur. Bu oluşumları aşağıdaki gibi sınıflandırabiliriz:

- *Aşağıdan gelen şiddet:* Karşıt görüşlü kişiler ve grupların şiddete yönelmesidir. Açlık, yoksulluk, etnik veya ideolojik nedenlerle başlar. İlkel ve yereldir, iyi örgütlenmemiştir. Eğer şiddetin gerekçeleri çok kuvvetli ise, Fransız ve Rus devrimlerinde olduğu gibi örgütlenerek halk hareketleri haline gelebilir.

- *Yukarıdan gelen şiddet:* Aristoteles siyaset adlı eserinde; iktidarda olan kişinin otoriteyi hiç kimseye karşı sorumlu olmadan çıkarları doğrultusunda uyguladığı sisteme monarşi demiştir. Monarşi veya oligarşide hesap verme duygusu yoktur. İnsanlık tarihinde deneme-yanılma yöntemi ile özgürlükçü ve çoğulcu demokrasi düzeyine geliş, toplumsal şiddetin en aza inmesi ile eşdeğerdir. Gerçek demokraside ülkeyi yönetenler yani devlet halka karşı hesap vermek durumundadırlar. Halkı “Büyük Millet Meclisleri” temsil eder. Bu nedenle TBMM’de denetleyici işlev çok önemlidir. Aksi takdirde Saddam Hüseyin, Hitler gibi çağdaş tiranlar ortaya çıkacaktır (Keleş ve Ünsal 1982:36–37).

1996 yılında İstanbul’da yapılan Habitat-II toplantısında, daha önce iktidarın katılımcısı olarak kabul edilen Sivil Toplum Örgütleri’nin iktidarın ortağı olduğu ilan edilmiştir. Bu karardaki temel gerekçe toplumun daha iyi yönetilmesi düşüncesi olmuştur. Toplantıda “Karar mekanizmasının başında bulunanlar başına buyruk hareket etmemeli, topluma hesap vermeli beraber iyi yönetim sağlanmalıdır.” ilkesi esas alınmıştır (Habitat 1996:5).

Özgür ve çoğulcu ortamda fikrine güvenen kişi, fikrini ifade edebildiği için şiddete yönelmeyecektir. Fikirler çarpışacak gerçekler ortaya çıkacaktır. Alternatif

fikirler, bakış açıları ve düşüncelerin ortaya çıkması toplumun olgunlaşması daha az hata yapması demektir (Keleş ve Ünsal 1982:40).

Şiddete başvurma öğretisi, yerini şiddete başvurmama öğretilerine terk ettiği ölçüde toplumsal şiddet azalacaktır. Fikrine güvenmediği için şiddete başvuran birey ve gruplar toplumsal itibar görmeyecektir. Çünkü fikirlerin çürüklükleri ortaya çıkacaktır. Böylece şiddet kendiliğinden azalacaktır.

Eğitimsiz bir kişi haksızlığa uğradığı zaman, elinden elması alınan çocuk, arabasına çarpılan bir adam, inandığı değerleri yaşaması engellenen kişi karşı saldırı ile hakkını savunmaya çalışır. Bazı kötü niyetli kişiler karşı saldırı karşısında “Bak bu kişi zaten dik kafalı, asi, bizi tanımıyor, bize dost değil, kafasını ezmeli” mantığıyla hareket ederse kavga çıkacaktır. Güçlü olan zayıf olanı ezecektir (www.netyorum.com). Haksızlığa uğrayan eğitilmiş kişi ise, ikna ve inandırma yolunu seçecektir. Karşı tarafın kafasındaki soruları gidermeye çalışacak çözüm odaklı düşünecektir.

Uzlaşmacı bir yol olan ikna ve inandırma yöntemi en iyi hak arama yöntemi olarak kabul edilmektedir. Çağımızın insanlarına üstünlük sağlamak ikna ve inandırma yolu ile mümkündür. Ama ne yazık ki hala ilkel toplumlardan kalan savaş güdümlü fikir savunma yöntemi tam anlamıyla terk edilememiştir.

1.3.2. Ailede Şiddet

Ailede şiddet denildiğinde akla ilk gelen şey eşler arasındaki fiziksel zarar verici uygulamalardır. Eşler arası geçimsizliklerde "şiddet" önemli bir rol oynamaktadır. Erkeğin otoritesini kuramadığı zaman en sık başvurduğu yol dayaktır. Toplumumuzda dayakla ilgili çok yanlış tutum ve kabullenmeler bulunmaktadır.

Kimi erkekler, dayağın hâkimiyet kurmada etkili bir araç olduğuna inanır. Dayağa iki durumda başvurulur: Birincisinde; kadının gerçekten kusuru vardır. Yerine getirmesi şart olan bir görevi ihmal etmiş veya kabul edilemez bir hata işlemiştir.

İkincisinde; erkek haklı olduğu bir nokta olmadığı halde sırf bir tartışmadan, öfkesinden ve duygusal davranışından dolayı eşini dövmüştür (Arat 1995:56).

Şiddet uygulayıcılığını elinde bulunduran erkekler gibi görünse de özellikle son zamanlarda kadın tarafından erkeğe uygulanan şiddet türleri de basında sıkça rastlanmaya başlanmıştır. Elbette ki ister erkekten gelsin isterse de kadından her iki durumda da dayağın çözüm olmadığını, hem ondan çok daha etkili usullerin olduğunu, hem de dayağın çok olumsuz sonuçlar doğurduğu tartışılmaz bir gerçektir. Dayak konusunda her iki tarafın da büyük sorumlulukları vardır. Ama genelde erkekler sorumludur (www.afyon.gov.tr).

Aile içi şiddete hoşgörü ile yaklaşan toplumlar, aile dışında yani sosyal hayatımızın değişik alanlarında (okul, karakol, sokak, futbol sahaları, vs.) cereyan eden değişik şiddet türlerine de gerektiği kadar tepki göstermemektedirler.

Diğer taraftan, aile içinde ortaya çıkan şiddet eylemleri, bazen aile dışına da sıçrayabilmekte veya sosyal hayatımızda değişik psiko-sosyal sorunların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Örneğin; sokak çocukları istismarı ve sömürülmesi gibi toplumsal sorunlar, ailenin, huzur ve saadet yuvası olmaktan çok bir terör ve kaos merkezi haline dönüşmesinin faturası olarak gün ışığına çıkmaktadır. Şiddete maruz kalan çocuklar, sadece bedenen zarar görmemekte, çoğu kez ömür boyu psikolojik ve sosyal yönden etki altında kalmaktadırlar. Bu da onların, sağlıklı yetişmelerine mani olduğu gibi, toplumsal kalkınma ve verimliliği de olumsuz yönde etkilemektedir (Seyyar 2000:10).

1.3.3. Kadınlara Uygulanan Şiddet

Tarihsel süreçte toplumları incelediğimizde, şiddetle en çok maruz kalanların kadınlar olduklarını görmekteyiz. Bu şiddetin ilk görüldüğü yer olarak kadının üyesi olduğu aile kurumu içerisinde karşımıza çıkmaktadır.

Kadınlar, cinsiyetin belirlendiği andan itibaren erkek egemen toplum yasalarının geçerli olduğu bir dünyada, erkeklerin dayattıkları cinsiyetçi bir düzen içinde özel yaşamlarında ya da kamusal alanda çeşitli şiddet olayları ile karşılaşmaktadır. Tarih boyunca kadına şiddet uygulama erkek otoritesinin dışı vurumunun yasal yollarından biri olarak görülmekte ve bu nedenledir ki, yazılı ve yazısız toplumsal kurallarla kadına yönelik şiddet hoş görülmekte, hatta desteklenmektedir. Kadının çaresiz tavrı erkeğin şiddet uygulamasına katkıda bulunur. Buna tanık olan ailenin diğer küçük üyeleri ilk önce inanmama ve inkâr, ardından kayıp ve kaygı yaşayarak ebeveynlerin davranışlarını model olarak alırlar ve bu kuşaklar arasında aktarılır. Ve ilerde şiddet uygulayan veya uygulanan bireyler olmak için risk oluştururlar (WHO 1993:6).

Son yıllarda önemli bir sorun olan kız çocuklarının istenilmemesi, hatta verilen değerlerin eşit olmaması erkek çocuk sahibi oluncaya kadar çocuk yapma şeklinde cinsiyet seçimi yapılmak üzere başlatılan kadına yönelik şiddet, kız çocuklarının okul çağında okula gönderilmeyerek eğitim hakkının elinden alınması, evlendikten sonra da bu süreç devam ederek eş tarafından fiziksel, psikolojik, cinsel boyutta aile içi şiddet olarak da her yaş ve her dönemde farklı şekilde yaşanmaktadır.

Türkiye’de medyada kadına yönelik şiddet haberleri sıklıkla yer almasına rağmen, yine de medya organları bu haberleri genellikle taraflı yansıtmaktadır. Şiddet olayını şiddet uygulayan kişilerin anlattıklarına göre yorumlanmakta adeta şiddete uğrayan kadını suçlu duruma sokmaktadır. Böylece medya şiddetin olumsuzluğunu ifade etmek yerine kadınların geleneksel bakış açısına uymayan davranışları karşısında şiddete maruz kalmasının normal bir sonucu olduğu mesajını vermektedir. Her ne şekilde şiddet görürse görsün kadının yaşadığı bu şiddet sonucunda onun zihinsel, cinsel, fiziksel, duygusal anlamda aşılması güç sağlık sorunları yaşamasına neden olmaktadır (www.sosyalhizmetuzmani.org).

Kadının, ailenin temeli olduğu ve çocukların sağlıklı yetişerek toplumun oluşmasında etkili olduğu gerçeği düşünülürse, bu tür olaylara bir an önce yapıcı politika ve eğitim çalışmaları ile son vermek gerekliliği net bir şekilde kendisini göstermektedir.

1.3.4. Gençlerde Şiddet

Şiddetin birçok türünde gençlik olgusunun ortaya çıktığı görülmektedir. Bunun ülkenin gelişmişlik oranından, gelir yapısına, istihdam oranına ve eğitim seviyesine kadar birçok gerekçesi vardır.

Gençler arasındaki şiddet, bazen ideolojik amaçlı olurken bazen de ekonomik kökenli olup olumsuz sonuçlar doğuracak büyük boyutlara ulaşmaktadır. Ülke içerisinde emellerini gerçekleştirmek ve güç sahibi olmak isteyen gruplar da yine gençler üzerine yoğunlaşmakta onlara mutluluk vaat ederek arzularını büyük oranda gerçekleştirebilmektedirler.

Gençlik, gerek dünyada gerek ülkemizde tepkilerini şiddet yoluyla açıklama eğilimine girmiştir. Nedenlerine gelince:

Küreselleşmenin bir sonucu olarak dünya hızla değişmektedir. 20. ve 21. yüzyıllarda hızla değişen dünyada “ yerleşik değer yargıları da” erezyona uğramıştır. Değer yargılarının hızlı değişiminden en fazla etkilenenler gençlerdir. Geçmiş bildikleri, değişmezliğine inandırıldıkları değerleri daha fazla sahiplenmeleri; din, milliyetçilik, gelenek v.b. değerlere sarılmaları değişimin yarattığı kimlik bunalımlarından kurtulma çabalarıdır (www.felsefe.gen.tr).

Ekonomik yetersizlikle ve sosyal imkânsızlıklar neticesinde oluşan “Umutsuzluk” şiddete yönelme nedeni olmaktadır. Kendini ifade edemeyen umutsuz insanlar potansiyel şiddet haline gelmektedirler. Özellikle çocuklar evlerinde ve çevrelerinde şiddet sahneleri görüp yaşadıkları zaman, şiddet kullanmanın toplumsal yaşamda üstünlük sağladığı inancıyla şiddet kullanmaya meyilli bir psikoloji içine girmektedir (www.psikoloji.gen.tr).

Bütün bu tespitler ışığında, genç insanları ayrıntısı ile değerlendirmek ve inceleme altına almak gerekmektedir. Dünyada ekonomik, teknolojik ve bunlardan kaynaklanan diğer kültürel boyutlardaki değişime ayak uydurmakta zorlanan, değişimin içinde yaşamış olduğu sorunlara ve geleceği ile ilgili kaygılarına bir çıkış

yolu göstermediği, eşitsizlik ve içinde yaşadığı koşullar nedeniyle engellendiğini, yoksun bırakıldığını düşünen, toplumda da şiddetin ödüllendirildiğini gören bir genç, şiddete başvurmayı kendisine hak görmekte, şiddetini göstermek için fırsat aramaktadır. Olguların araştırılması ve çözüm olarak üretilecek politikalar bu boyutta değerlendirilmeli, sonuçlara değil nedenlere bakarak çözüm aranmalıdır.

1.3.5. Televizyon ve Şiddet

Televizyon, modern çağın en önemli iletişim göstergesi olma özelliğini taşımaktadır. Yapılan tespit hem etkisi hem de işlevi açısından düşünüldüğünde daha da geçerli hale gelecektir. Toplum içerisinde, çocuk, kadın, erkek, genç, yaşlı, evli, bekâr bütün kesimler tarafından ilgi ile takip edilen televizyon yayınları tüm dünya ekseninde düşünülecek olunursa önemli bir kültürel değişimin mimarı olmuştur. Elbette bütün varlıkların kullanılış biçimine göre iyi ve kötü sonuçlar meydana getirme özelliği vardır. Etkileme gücü çok yüksek olan böyle bir iletişim aracı eğer toplumu eğitmek ve yönlendirmek amacı ile kullanılacak olursa, ülkenin sosyo-kültürel anlamda ivme kazanmasını sağlayabileceği gibi, zaten dejenere olmuş toplumun istekleri doğrultusunda yönlenip mevcut yapının daha da kötüye gitmesine imkân verecektir. Son yıllarda rekabet faktörünün televizyonculuk sektöründe de kendini göstermesi ve kötü olan tercihin daha açık bir şekilde oluşmasını sağlamaktan ileriye gidememiştir.

Televizyon, gençlerde ve yetişkinlerde şiddet riski yaratmaktadır. Sonuçları bugünlerde açıklanan bir araştırmaya göre günde en az üç saat televizyon izlemek gençlerde ve yetişkinlerde şiddet eğilimi riskini artırmaktadır. 700 genci 16 yıl boyunca izleyerek gerçekleştirilen araştırmaya göre; risk, izlenen programlardaki şiddet içeriğinin artmasıyla doğru orantılı olarak daha da artmaktadır. Yapılan araştırma, gençler ve 20'li yaşlardaki genç erişkinler üzerine televizyon izlemenin sonuçları ile ilgili, şimdiye kadar yapılmış en kapsamlı araştırmadır. Araştırmanın ilginç sonuçları televizyonun olumsuz etkisinin sadece çocukluk yaşlarında kalmayıp yetişkinliğe doğru da kalıcı ve arzulanmayan etkilerinin sürdüğünü göstermektedir (www.felsefe.gen.tr).

ABD'deki ana televizyon programlarına baktığımızda öç ve nefretin çok sık işlendiğini görürüz. Eline silahı alıp, adaletin olmadığı yerlerde, kötü adamın peşine düşüp, onu öldürmek son derece sık işlenen bir konudur. Genellikle geceleri yayınlanan programlarda polis ya da özel dedektiflerin işkence yapması, Amerikan televizyonları için sıradan bir konudur. Amerikan televizyonunda olduğu gibi Türk televizyonunda gösterilen şiddet sahneleri son derece çarpıtılmış ve adileştirilmiştir. Gerçek yaşamdaki şiddeti yansıtmak açısından son derece gerçek dışıdır. İyi insanlar tarafından yapıldığında, şiddetin olumlu ve iyi bir şey olduğunu işlemektedirler. Yanlışları, düzeltici olanaklardan yoksun olduğu ya da bunların hiç denenmediği ortamlar göz önüne alınmaktadır. Gerçek hayatta, Chicago'daki bir polis görevlisi yirmi yedi yıl boyunca silahını bir kez bile kullanmaz. Oysa, Amerikan televizyonunda, bir polis memuru gerçektekenden 800 kat daha serttir. Her hafta, kötülerini vurmaları, tehlikeli durumları çözümlenmek için tabancasını kullandığını görürüz. Televizyonda iyi insanlar hemen hemen asla incinmezler, asla vurulmazlar. Kurşunu yiyenler hep kötülerdir (www.milliyet.com.tr).

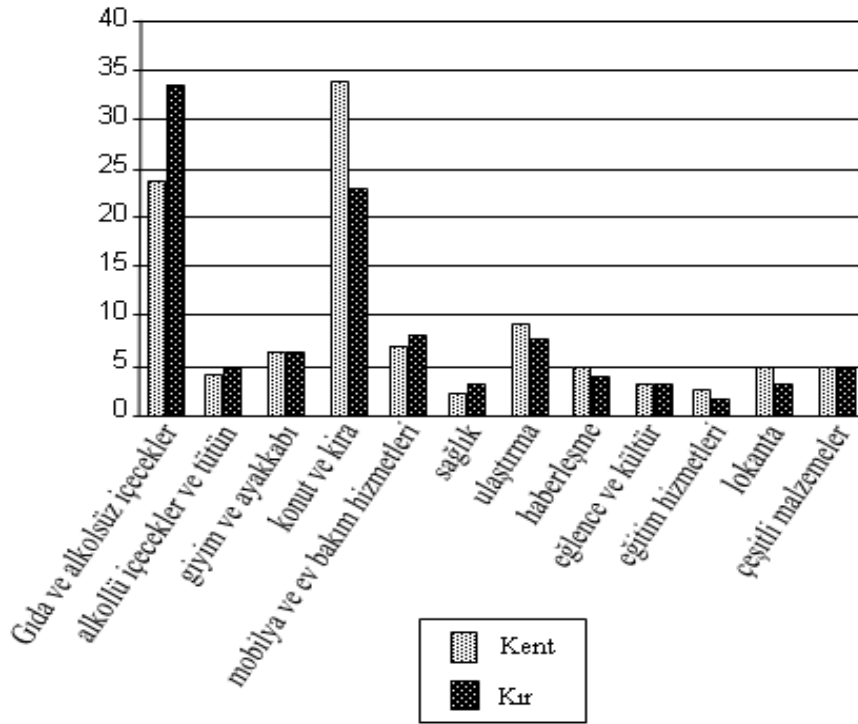
Televizyonun çok etkili olduğu ve asıl önemli olanın ise doğru kullanımının nasıl gerçekleştirileceğinin tartışılmasıdır. Buradaki asıl zorluk, insanların çeşitli dünya görüşlerine sahip olması ve beklentilerinin farklı olmasıdır. Fakat unutmamak gerekir ki birçok sorun toplumun ortak sorunudur ve aşmak için de ortak yayın politikalarının geliştirilmesi ve denetimlerin gerçekleştirilmesi gerekir. Mevcut yayınlarla şiddet tetiklenebildiği gibi duyguları bastırarak ve mantık ölçüsünde gerçekçi değerlendirmelerin yapılmasını sağlayacak programlara da yer verilebilir.

1.3.6. Eğitim ve Şiddet

Eğitim bir toplumun temel dinamik unsurlarının başında gelmektedir. Özellikle bir neslin toplumun geleceğindeki davranış biçimlerini nasıl şekillendireceğini belirleyen önemli bir yönlendirici konumundadır. Bu noktadan hareketle toplumda istenmeyen şiddet yönelimli davranış şekillerinin ilk törpülenmesi gereken yer de eğitim ve eğitimin verildiği yer olan ilgili kurum ve kuruluşlardır. Ayrıca toplumun toplam gelirinden eğitime ayırdığı pay da önemlidir.

Grafik 2.1'e göre; Türkiye genelinde hane halklarının tüketim amaçlı yaptığı harcamalar içinde en yüksek payı % 27.3 ile konut ve kira harcamaları alırken, harcamaların % 26.7'si gıda ve alkolsüz içeceklerden oluşmaktadır. Türkiye genelinde yapılan harcamalar içinde en düşük payı ise % 1.3 ile eğitim hizmetleri almaktadır. Alkollü içecekler, sigara ve tütüne yapılan harcamanın payı, eğitim hizmetlerine yapılan harcamaların yaklaşık 3 katı olup, oranı % 4.1'dir.

Grafik 2.1. Tüketim Harcamalarının Kırsal ve Kentsel Yerleşim Yerlerine Göre Dağılımı

Kaynak: TÜİK, www.tuik.gov.tr/TURKISH/SONIST/TUKETIM/t06_120805

Öncelikle eğitim kurumlarından faydalanma oranı artırılmalı beraberinde bu kurumlardaki eleştiriye maruz kalan sorunlar ortadan kaldırılmalıdır. Aslında sorun kurumlarda değil kurumların işleyişini ortaya koyan yol haritasını belirleyen sistemde düğümlenmektedir. Şayet sistem suç, ceza, başarı, ödül ilişkilerini mantık süzgecinden geçirerek düzenlemişse sorun da aynı oranda ortadan kalkma aşamasına gelmiş olacaktır.

Eğitim sisteminin bir parçası olan öğretmen de sistemden etkilenmektedir. Çemberi zorlayan, olumsuzluğu en aza indirmeye çalışan öğretmen sayısı oldukça azdır. Eğitim bilincine ulaşmamış, eğitim psikolojisini bilmeyen öğretmenlerin meslekte çok fazla bulunması eğitimde şiddet olgusunu arttırmaktadır. Her dört öğretmenden biri şiddete yönelmekte, her yüz çocuktan dokuz tanesi okulda şiddetle karşılaşmaktadır (www.yeniden.org.tr).

Ayrıca şiddet içeren değişik cezalandırma yöntemleri ile (saç, kulak çekme, tebeşir, silgi fırlatma, tek ayaküstünde ve çöp sepetinde bekletme gibi) çocukların cezalandırıldıklarına tanık olunmaktadır. Çocukların duygusal ve kişilik gelişiminde okul yaşamının çok önemli etkisi vardır (www.edam.com.tr).

Çocuk okula başladığında okuldaki bütün iletişim ve ilişkilerini aileden getirdiği özelliklere göre düzenler. Okulun ve öğretmenlerin çocuğun ilişkilerinde, kişilik gelişiminde çok önemli etkisi bulunmaktadır. "Dayatmanın" bir model olarak benimsendiği eğitim sistemimizde dayak, baskı, yasak ve ezbercilik bilinçli bir tercih olarak kullanılmaktadır. Böylesi eğitim sistemleri içinde yetiştirilen çocuklarda sağlıklı bir kişilik gelişiminin oluşmasını beklemek sağlıklı olmasa gerek. Aile içinde dayatmacı ilişkileri yaşayan çocuklar okul ortamında da aynı koşullarda karşılaştıklarında duyarsız, kişiliksiz, silik, kendine güven duymayan, karamsar ve saldırgan bireyler olarak yetişmiş olacaktırlar (www.egitimsen.org.tr).

Okul eğitimi yasağcı bir anlayıştan uzak olmalıdır. Eğitim, çocukların kendilerini özgürce ifade edebilecekleri bir ortamda yapılmalıdır. Çocuklarımıza vereceğimiz eğitimde, onların bir iş sahibi olmalarının, para kazanmalarının ve ekonomik yaşamlarını kurtarma fikrinin çok öne çıkarılmaması gerekmektedir. Çocuklarımıza sunacağımız eğitim, yaşamın bütün zorluklarına karşı direnebilecek kişilikte insanlar yetiştirmek olmalıdır. Çocukların ilişkilerinde sevgi duygusunun anlatımı, kavratılması çok önemli bir öğedir. Birey çocukluğunu çocukken yaşamalıdır. Eğitim çocukların en doğal hakkıdır. Bu cezanın uzun vadeli sonucu isyan etme ya da baş eğmedir. Hakkın kullanılması hiçbir biçimde engellenmemelidir.

Şiddet ve baskı insanın kişiliğini ve fiziğini bozmaktadır. Fiziksel şiddet, şiddetin bir boyutudur.

Eğitimi bir terbiye aracı olarak değil, bilim olarak algılamak gerekir. Okullar bireylerin ideallerine ulaşmalarını sağlayan yardımcı kurumlardır. Ayrıca bu idealler arasından seçim yapabileceğimiz bir yer olarak düşünülmelidir. İnsanların dünyaya geldiğinde sevecen, konuşkan, esprili, yaratıcı, korkusuz vb. özelliklere sahip oldukları belirlenmiştir. Çocuğa vereceğimiz eğitim, kendi kişiliğinin gelişmesine saygı duyan, bol seçenekler sunan, bireyin davranışlarını olumlu yönde geliştirmeye açık olan, çocuğu belli kalıplar ve öğrenme modelleri ile sınırlamayan bir tarzda olmalıdır.

1.3.7. Spor ve Şiddet

Sporun temelinde kardeşlik, sevgi ve kaynaşma olmasına rağmen toplumsal gelişmeler ve yaşanan kültürel yapılanmalar tablonun değerlerini değiştirmiştir. Başka şeklide duygularını ifade edemeyen birçok insanın deşarj olma yeri olarak sanki yeniden tanımlanma noktasına gelmiştir. Bu konuda en fazla gündeme gelen spor türü de futbol olarak karşımıza çıkmaktadır.

Futbol çoğu zaman şiddet içeren bir spor olarak anılmaz; ancak farklı görüşler mevcuttur. Kimileri şiddetin futbolun özünde olduğunu ve sahanın içine ve dışına farklı şekillerde yansıdığını söyler. Söz konusu düşünce yaşanan en ufak şiddet olayında tekrar gündeme gelir ve şiddet tartışması her defasında tekrar tekrar alevlenir. Futbol; taraftarıyla, oyuncusuyla, takımın teknik ve yönetim kadrosuyla, hakemleriyle ve futbol federasyonu ile bütündür ve hiç biri birbirinden ayrılamaz birer belirleyicidir. Ayrıca sadece bunlarla da kalmaz özellikle günümüzde medya, futbola olan yakın ilgisi ile oldukça belirleyici konuma sahiptir (www.ntvmsnbc.com).

Herhangi bir lig maçı ele alınacak olunursa, günler öncesinden bu maça hazırlanan bir takım ve takımının maçını sabırsızlıkla bekleyen taraftarların, maçı yorumlayan medya kuruluşlarının, bu konuda demeçler veren çalışanların ve maç için

görevlendirilen hakemlerin psikolojilerini düşünmek gerekirse maç sonunda tüm bu beklentiler ya karşılanmış olacak, ya da birer hayal kırıklığına dönüşecektir. Tüm düşümlerin çözüldüğü 90 dakika boyunca yaşananlar, farklı sonuçlar doğurmakla birlikte, milyonlarca insan için önemli anlamlar ifade edebilmektedir.

Oynanan maçın içinde yaşanan her türlü şiddet hareketi bir şekilde maçı izleyen insanların psikolojisini etkiler. Nitekim etkilenme psikolojik olarak kalmaz insanların davranışlarına da yansır. Günümüzde futbol maçları sadece bir spor olayı değildir, adeta birer savaş haline dönüşmüştür. Dönüşüm öylesine tehlikeli boyutlara uzanmıştır ki, sadece 90 dakika boyunca belirli sınırlar içerisinde 22 kişinin peşinden koştuğu içi hava ile dolu olan yuvarlak cisim insanların hayatına bile mal olmaktadır. Eğer siz bir spor karşılaşmasına savaş olarak bakarsanız ve savaş halini maç öncesi -sonrasına yansıtırsanız insanların bir maç uğruna ölmesi ve öldürmesini yadırgayamazsınız (Kökdemir 2003:2).

2. ŞİDDETİN TÜRKİYE BOYUTU

Türkiye'nin henüz gelişmekte olan ülkeler kategorisinde yer alması, gerek iktisadi anlamda, gerekse de sosyo-psikolojik açıdan, arzulanan huzur ve refah seviyesine ulaşmasını mümkün kılmamıştır. Tüm dünyada geçerli olduğu gibi şiddetin, şiddet üretme potansiyeli ülkemizde de geçerliğini ve ciddiyetini korumaktadır. Türkiye Jeopolitik anlamda, tarih boyunca iktisadi gücü elinde bulundurmak isteyen ülkeler tarafından şiddetin en yoğun şekilde yaşandığı ülke konumunda olmuştur.

Bir toplumda “şiddet kültürü”nü yaratan ve besleyen olgu, devletin uygulamalarında yaşanan şiddetin toplumun büyük çoğunluğuna yayılması, olağan karşılanarak meşru gösterilmesi ve görülmesi olgusudur. Çünkü toplumun en büyük örgütü devlettir ve uygulamaları ile topluma örnek olmaktadır. Şiddet sorunu insan hakları açısından ele alındığında, Türkiye’de olumsuzlukların kaynağında geçmişten miras alınan şiddet kültürünün önemli izleri görülmektedir. İnsan hakları sorununun

en önde gelen tartışma konularından biri olan aşırı şiddet, Türkiye'nin toplumsal yapısı ve şiddet kültürü ile doğrudan ilişkilidir (Pişkinsüt 2001: 443).

Bu kültür, birçok kümenin kesişimi noktasında ortaya çıkmıştır. Günümüzde şiddet kültürü olduğu gibi bu kültürü besleyen iktisadi ve politik miraslarla ilgili gerçekleri de gözden kaçırmamak gerekmektedir.

Şiddet, saldırganlık gibi konularda Türkiye toplumu, iç açıcı bir durumda değildir. Denilebilir ki; şiddet, Türkiye'deki toplumsal kültürün bir parçasıdır. Aile içinde yaygın olarak uygulanmakta olan şiddet biçimleri, erkeklerin eşlerini dövmesi, ebeveynlerin çocukları dövmesi şeklinde cereyan etmektedir. Bunun yanında okullarda çoğunlukla öğretmen ve idareciler tarafından uygulanan şiddet, öğrencilerle aralarındaki ilişkiye etki etmektedir (Helvacı 2002: 413).

Türkiye'deki sokak çocukları merkezli bir araştırmanın şiddete ilişkin verileri, Türkiye'de toplum dışına itilmiş kesimlerin ne denli insanlık dışı muamelelere maruz kaldığını açıkça ortaya koymaktadır. Bu araştırmaya göre şiddet, sokak çocuklarının tüm yaşam alanlarını kuşatmıştır. Şiddetle ilk tanıştıkları yer aileleridir. Hepsi, üvey olanlardan daha acımasız olmak üzere ebeveynlerinden dozu çok yüksek olmak üzere dayak yemişlerdir. Okulda şiddetin devam ettiği gözlenmektedir. Öğretmen dayacağının yanı sıra arkadaş kavgaları sıkça yaşanan olaylardır. Sokağa çıktıklarında ise inanılması güç bir şiddet yoğunluğunun içine düşmektedirler. İlk şiddet uygulaması, diğer sokak çocukları tarafından hoş geldin dayacağı olarak karşılına çıkmaktadır. Aynı zamanda sokağın bir başka unsuru olan çoğunlukla "şarapçı" olarak adlandırılan sokakta yaşayan büyükler de sokak çocuklarına cinsel taciz ve tecavüz olarak ortaya çıkan şiddet uygulamaktadırlar. Sokak çetelerinin uyguladığı şiddete gelince, özellikle dilencilik ve/veya hırsızlık yaptırmak için sokak çocukları çeteler tarafından kaçırılıp uzuvlarını kesme biçiminde vahşi yöntemler kullanılarak şiddete maruz bırakılmaktadırlar (Alada ve diğerleri 2002:263–264).

Şiddetin, daha çok dönüşüm halindeki toplumlarda güçlendiğine dikkat çekmek pek de yanlış olmayacaktır. Toplumlar da belirli bir ideale göre hazırlanmış kanun ve

yasaklar artık dönüşen toplum ihtiyaçlarını karşılayamaz hale gelebilir, hatta memnuniyetsizlik ifade kanallarını da tıkayabilir. Türkiye’de bir dönüşüm yaşanmaktadır. Birçok toplumsal değer tartışıldığı, bir süredir geçerli olan ekonomik ve toplumsal yapıların yeniden düzenlendiği bir dönemden geçilmektedir. Toplumun bazı kesimlerinin dışlandığı ve kendilerini ifade biçimleri aradıkları bilinmektedir. Bu ifade ve tepki kanallarının tıkanması ise iki düzeyde olmaktadır. Birincisi, kanun düzeyinde tıkanıklık; ikincisi ise, bu kesimleri değişim projeleri dışında tutan anlayış sonucu oluşan tıkanmadır (Tolan 2001:12).

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de şiddetin tek suçlusu, şiddetin oluşmasına sebep olan kişiler değildir. Yapının oluşumunda emeği geçen kanun yapıcılar, eğitimciler, planlamacılar da ilgili konuda mercek altına alınmalıdır. Toplumda bir hastalık varsa hastalığı toplumun tüm kesimleri ile beraber değerlendirilmek ve ele almak zorunludur. Aksi takdirde hep belirli kesimler suçlanacak ve bir müddet sonra suçlanan kesimler hemen her konuda potansiyel suçlu üreten merkezler haline alacaktır.

2.1. Türkiye’de Şiddet Verileri

Ülkemiz, gerek iç ve gerekse de dış etkiler sonucunda birçok şiddet örneği ile karşı karşıya kalmıştır. Örneklerin bir kısmı sistemdeki denetim ve yaptırım eksikliğinden kaynaklanırken diğer bir kısmı da gelir yetmezliği ve istihdam eksikliği sonucunda biriken, bastırılan duyguların dışı vurumu olarak karşımıza çıkmaktadır..

Türkiye yakın tarihinde şiddetin en acı örneklerini içeren dönemler yaşamıştır. Özellikle 1980 sonrası yaşanan şiddete gerekçe olan sebepleri çok iyi tahlil etmek gerekmektedir. Söz konusu dönemin gençlik kaynaklı olması incelemeye değer hale gelmesini sağlamaktadır. Bu tür olayların maddi tatmini sağlamış ve ülke yönetimlerince refah seviyesi yükseltilmiş ülke mensupları arasında büyük oranda görülmemesi dikkatleri ülkenin ekonomik gelir refahının üzerine yoğunlaştırmaktadır.

1980'lerin ortalarından sonra doğu ve güneydoğu illerinde başlayan terör ve şiddet ortamı, diğer bir olağanüstü dönem olup etkileri hala devam etmektedir. Bu bölgeler 1984–1987 arası sıkıyönetim rejimi ile, 1987'den 2002'ye kadar da olağanüstü hal rejimi ile idare edilmiştir. Yaşanan süreçte Olağanüstü Hal Bölge Valiliği'nin verilerine göre 32 bin 995 kişi yaşamını yitirmiştir. Hayatını kaybedenlerin 23 bin 485'i PKK teröristi, 5 bin 40'ı Güvenlik Görevlisi ve 4 bin 470'i sivil yurttıştır. Yine aynı dönemde 1305 cinayetin faili bulunamamış, terör nedeniyle bölgede 692'si köy olmak üzere 3 bin 92 yerleşim yeri boşaltılmış ve devlet tarafından PKK ile savaşında 100 milyar doları aşkın harcama yapılmıştır (Helvacı 2002:407–408).

Şiddet olaylarının oluşmasında etkili olan önemli olan bir başka değer de eğitim olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü insanlar birçok karakteristik özelliğini daha küçük yaşta edinmekte, duygularını medeni cesareti ile demokratik yollara başvurarak ifade etme yeteneğini kazanmaktadır. Onun için olayı bu temel mantıktan yola çıkarak da değerlendirmek gerekmektedir.

Eğitimin ve beraberinde bireysel gelişimin temel göstergesi olan okullarda dayak olayını araştıran İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü ile Öğretmen Dünyası Dergisi birbiriyle çelişen sonuçlara ulaşmışlardır. İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü'nün yaptığı araştırmaya göre, ilk ve orta öğrenimde bulunan öğrencilere dayak atan öğretmen oranı binde birdir. Öğretmen Dünyası dergisinin araştırmasına göre ise her dört öğretmenden biri öğrencilerini dövmetedir. Ayrıca öğretmenlerin, saç ve kulak çekme; cetvel, sopa veya çubukla vurma; yumruk ve/veya tekme atma; tebeşir veya silgi fırlatma; kafa kafaya tokuşturma; tek ayak üzerinde bekletme gibi şiddet içeren cezalandırma yöntemlerini kullandıkları ortaya konulmuştur (Köknel 1996:150). Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nin 280 öğretmen ve 900 ilköğretim öğrencisiyle görüşerek yaptığı bir araştırmaya göre, erkek öğrencilerin %75'i, kız öğrencilerin ise %50'si (tüm öğrencilerin ortalama %64'ü) en az bir kere öğretmen ya da yöneticilerden dayak yediği, haftada birkaç kez düzenli bir biçimde dayak yiyen

öğrencilerin oranının %15 olduğu tespit edilmiştir. Dayağın dışında, öğrencilerin %10.8'i sürekli, %8.7'si çoğunlukla ve %27.9'u bazen hakarete uğradığı, erkek öğretmenlerin %58'i, bayan öğretmenlerin ise %55'inin meslek hayatında en az bir defa öğrencisine dayak attığı ortaya konulmuştur (Kırdök 2004:5).

Özellikle ortaya konan veriler doğrultusunda planlamalar yapılmalı, toplumsal şiddetin demokratik söyleme dönüşebilmesi için gerekli yatırımların yapılması gerekmektedir. Böylece toplumsal tehlike yaratan olayların büyük çoğunluğu kontrol altına alınmış olacaktır. Çünkü elde edilen gelirin de kültürel temellerinin kazanımı için, eğitim ortamının sağlıklı olması şarttır.

Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu'nun 1996'da 12 ilde 4000'den fazla aile üzerinde yaptığı "Ailede Şiddet Raporu" araştırmasına göre; ailelerin %34'ünde kadına, %47'sinde çocuğa yönelik saldırgan davranışların ve şiddet eylemlerinin bulunduğu gözlenmiştir. Ailelerin %20'sinde kadına yönelik şiddetin evliliğin ilk günlerinde başladığı, gebelik döneminde sürdüğü ve doğumdan sonra arttığı ortaya konulmuştur. Şiddet gören kadınların %66'sı çocuklarına karşı şiddet uygularken, genelde erkeklerin %63'ünün, kadınların ise %44'ünün çocuklarına karşı şiddet kullanmadıkları ortaya konulmuştur. Şiddetin daha çok dayak ve yaralama olarak ortaya çıktığı belirlenmiştir (Köknel 1996:150).

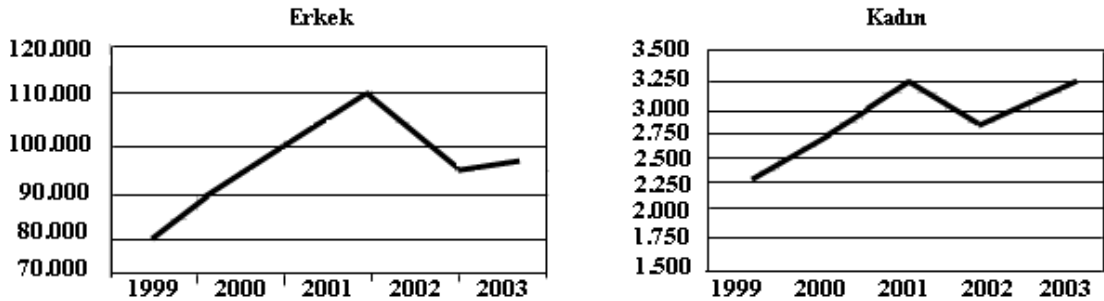
Şiddetin adeta bir toplumsal kültür halini almasının temel kaynaklarından birisi olan ailelerde de durum hiç iç açıcı değildir. Anne babadaki şiddet eğilimi çocuğa yansımakta, çocuk ise bu negatif kazanımını ileriki yaşlarda topluma yansıtmaktadır. Görüldüğü gibi şiddeti tetikleyen birçok kaynak olduğu gibi, şiddet olgusu sonucunda aynı kaynaklar adeta bir kartopu gibi daha fazla büyümekte ve paradoksal bir yapının kaçınılmazlığını ortaya koymaktadır.

Tablo 2.1. 1999 – 2003 Yılları Arası Yaş Grubu, Medeni Durum ve Cinsiyete Göre Cezaevine Giren Hükümlüler

	1999	2000	2001	2002	2003
Toplam	83.466	98.969	112.237	98.955	99.876
Yaş grubu					
11 - 15	83	81	67	92	235
16 - 18	894	835	740	1.221	2.409
19 - 21	3.879	3.891	4.432	5.702	8.589
22 - 29	21.396	22.554	24.400	25.944	26.912
30 - 39	29.358	35.080	39.586	33.372	31.618
40 - 49	18.922	24.203	27.729	21.792	20.278
50 - 59	6.507	9.274	11.094	8.022	7.492
60 - 64	1.297	1.619	2.133	1.478	1.296
65 +	1.130	1.432	2.056	1.332	1.047
Medeni durum					
Hiç evlenmemiş	18.156	18.889	20.622	24.407	27.016
Evli	63.202	77.585	88.707	71.215	69.246
Eşi Ölmüş	376	441	525	561	451
Boşanmış	1.732	2.054	2.363	2.772	3.163
Cinsiyet					
Erkek	81.117	96.188	106.987	96.007	98.633
Kadın	2.349	2.781	3.250	2.948	3.243

Kaynak: TÜİK, www.tuik.gov.tr/TURKISH/SONIST/HUKUMLU/k_160904, 11.04.2005

Grafik 2.2. 1999 – 2003 Yılları Arası Yaş Grubu, Medeni Durum ve Cinsiyete Göre Cezaevine Giren Hükümlüler

Kaynak: TÜİK, www.tuik.gov.tr/TURKISH/SONIST/HUKUMLU/k_160904, 11.04.2005

TÜİK'in 2004 yılı verilerine bakıldığında, durumda sayısal olarak bir artış görülmekle beraber olumlu yönde oransal bir dengelenme durumunun olmadığı açıkça gözlemlenmektedir. Karşı tarafa müdahale ile işlenen suçların haricinde, bir de kişinin kendisine verdiği zarar yolu ile ifade edilen şiddet göstergeleri mevcuttur.

Ülkemizdeki intiharlara kapsayacak şekilde, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından, ayrıntılı bir biçimde hazırlanmış olan araştırmanın sonucu olarak ortaya çıkmış olan tablolardan derlenerek hazırlanan Tablodaki veriler incelendiğinde, Türkiye'deki intiharlara ilgili olarak şu yorumlar yapılabilmektedir: 2000 yılında Türkiye genelinde 688'i kadın ve 1114'ü erkek olmak üzere 1802 intihar vakası gerçekleşmiştir. Toplam intihar vakaları incelendiğinde, 2000 yılında Türkiye'deki en yüksek intihar nedeni "hastalık" olarak görülmektedir; yine bu yılda hastalık nedeni ile 500 kişi intihar etmiştir. Aynı yıl 444 kişi "aile geçimsizliği" ve 323 kişi de "geçim zorluğu"ndan dolayı intihar etmiştir. Daha sonra sırasıyla "hissi ilişki ve istediği ile evlenememe" 203 kişi, "diğer nedenler" (178 kişi), "ticari başarısızlık" 78 kişi ve "öğrenim başarısızlığı" (70 kişi) olmak üzere intihar vakalarına rastlanmıştır.

İstanbul'daki Bakırköy Psikiyatri Tedavi ve Araştırma Merkezi'nin (BAPAM) yaptığı araştırmaya göre, Türkiye'de cinayetlerin %50 civarı ateşli silahlarla işlenirken aile içi şiddet esnasında eş öldürmeyle sonuçlanan şiddet olaylarında %35 ila %40 oranında ateşli silahlar kullanılmaktadır. İstanbul Emniyet Asayiş Müdürlüğü'nün 2002 yılı verilerine göre; İstanbul'da 146 binin üzerinde ateşli silah kayıtlı iken, İstanbul'da 1997 – 2001 arasındaki ölüm şekilleri incelendiğinde %45 oranı ile en yüksek oranının ateşli silahlarda olduğu anlaşılmaktadır (Baş 2001:1).

Ülkemizdeki insanların, şiddetin tüm dünyada kabul edilen önemli bir sembolü olan silah kavramı iç içe olması ve bu sonucunda kültür halini almış olması da başka bir dikkat çekici noktadır.

Tablo 2.2. Türkiye’de Bölgelere, Cinsiyete ve Nedenlere Göre İntiharlar

Bölgeler	K:Kadın E:Erkek T:Toplam	Toplam	Türkiye’de İntihar Nedenleri (2001)						
			Hastalık	Aile Geçimsizliği	Geçim Zorluğu	Ticari Başarısızlık	Hissi İlişki ve Ruzasız Evlilik	Öğrenim Başarısızlığı	Diğer
Marmara Bölgesi	K	154	49	58	10		15	5	17
	E	349	104	45	94	26	34	10	36
	T	503	153	103	104	26	49	15	53
Ege Bölgesi	K	157	45	65	7	3	12	10	15
	E	209	51	46	53	18	19	5	17
	T	366	96	111	60	21	31	15	32
İç Anadolu Bölgesi	K	87	20	37	5		9	4	12
	E	188	55	37	36	14	20	12	14
	T	275	75	74	41	14	29	16	26
Akdeniz Bölgesi	K	72	31	17	5		10	3	6
	E	138	32	34	33	10	13	6	10
	T	210	63	51	38	10	23	9	16
Karadeniz Bölgesi	K	45	17	9	2		6	2	9
	E	76	23	11	22	3	8	5	4
	T	121	40	20	24	3	14	7	13
Doğu Anadolu Bölgesi	K	108	15	36	5		33	1	18
	E	93	23	16	30	4	10	1	9
	T	201	38	52	35	4	43	2	27
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	K	64	17	25	2		11	3	6
	E	61	18	7	19	6	3	3	5
	T	125	35	32	21	6	14	6	11
Türkiye Geneli	K	688	194	248	36	3	96	28	83
	E	1114	306	196	287	81	107	42	95
	T	1802	500	444	323	84	203	70	178

Kaynak: TÜİK, www.tuik.gov.tr/IstTablolar/05hy076t.xls , 20.05.2005

2.2. Türkiye’de Şiddetin Nedenleri

Türkiye’de şiddet bir kültür halini almasında geçmişten günümüze bırakılmış olan egemen kültür mirası, adalet mekanizmasının işleyişi, dış etkiler, eğitim, medya gibi birçok oluşumun katkısı yadsınamaz derecededir.

Ülkemizde adaletin yazılı olan şeklin, tam tersine geç işlemesi veya tam olarak işlememesi çek-senet mafyası tarzı oluşumların yanı sıra hakkını kendi eliyle (zorla) almak veya suçluyu kendi eliyle cezalandırmak gibi durumları da ortaya

çıkarmaktadır. Çete oluşumları neredeyse bir meslek durumuna gelmiştir. İşsiz ve yoksul gençler, çeteler için potansiyel insan kaynağı olduğu için mafya tarzı oluşumların ortaya çıkmasında yoksulluğun çok önemli bir payı vardır. İnsanları kaçırap fidye isteme ve kapkaççılık çoğu zaman yoksulluktan kaynaklanan eylemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’deki gelir dağılımının bozukluğu, işsizlik ve göç olgusu şiddeti besleyen en önemli kaynaklar arasındadır. Ayrıca “köşe dönmeçi” politikaların, emek harcamadan zengin olma heveslerinin, “tele-vole” yaşantısı özlemlerinin de unutulmaması gerekir (Helvacı 2002: 413).

Her ne kadar toplumsal saygı önemli ise de; saygı kültürünün dışında toplumsal olayları takip etme ve oluşabilecek herhangi bir olayı kanunsal boyutu ile engelleme adalet mekanizmasının varlık sebebidir. Eğer mekanizma, arzulandığı şekli ile işlemeyecek olursa arzu edilmeyen şiddet verilerinin çıkması kaçınılmaz olmaktadır.

Türkiye’deki suç istatistiklerine göre, yasal olarak suç sayılan fiilleri yerine getirenlerin çok büyük kısmının cinsiyeti erkektir. Türk folklorunda “erkek kişi”, egemen bakış açısıyla cesaret ve güce dayanarak öbürlerini yenilgiye uğratan kişidir. Bu türden bir kişiliğin yapısında uzlaşma yoktur ve herhangi bir durumda beklenen sonuca ulaşmak, yani rakipleri alt etmek için girişilecek her önlem, şiddet ve ölüm içerse bile haklı sayılmaktadır (Ergil 1997:193).

Gerek Türkiye’de ve gerekse dünyada, medya çok önemli bir sivil toplum alanını işgal etmektedir. Türkiye’de medyanın şiddeti özendirme söz konusudur. Yapılan yayınların etkisiyle özellikle çocuk ve gençlerde şiddete yönelme oluşabilmektedir. Her ülkede olduğu gibi Türkiye’de de ideoloji sahibi gruplar mevcuttur. Türkiye’de sahip olduğu ideolojiyi şiddet kullanarak gerçekleştirmek isteyen şiddeti bir yöntem olarak kullanan kimi örgütlenmeler toplumda, şiddet üreteçleri olarak işlev görmektedirler. Toplumdaki eğitim düzeyinin düşüklüğü de, toplumda şiddetin yer bulmasının önemli nedenlerinden biridir. Türkiye’deki suç istatistikleri incelendiğinde, şiddete dayalı suçlarda eğitim düzeyi yükseldikçe suç oranının düştüğü gözlenmektedir (Helvacı 2002:413–414).

Tüm bunların sonunda denilebilir ki; gerekçesi ne olursa olsun şiddet, arzulanmayan bir durumdur. Daha çok gelir zenginliği olmayan ve refah seviyesi düşük ülkelerde görülse de gelişmiş ülkelerin gelişmemiş bölgelerinde de gözlenir. Ekonomik büyümesini dengeli bir kalkınma ile bütünleştiren, gelir dağılımındaki eşitsizliği gideren, yoksullukla savaşmada temel sorumluluğu kamuya veren ancak gerek sivil toplum örgütlerinin gerekse tek tek bireylerin katkı ve katılımını dışlamayan, politika oluşturmadan uygulamaya değin her aşamada profesyonellere sorumluluk veren bir anlayış egemen kılınmalıdır. Kısacası sosyal devlet olmanın gereklerini yerine getirmek gerekir (Bilgili ve Altan 2003:102).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GELİR DAĞILIMI-ŞİDDET İLİŞKİSİ ve SOSYO-EKONOMİK POLİTİKALAR

Gelir dağılımı bir toplumu karakterize eden en önemli göstergelerin başında gelmektedir. Gelir dağılımının adil olmadığı toplumların, siyasi yapılarının da genellikle demokratik olmadığı söylenebilir. Adil olmayan gelir dağılımı toplumun tüm kesimlerine değişik şekillerde yansımaktadır (Sönmez 1992:10).

Gelir dağılımının düzenli ve adil olarak işletilememesi birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. İnsanların hayatlarını idame ettirebilmek için belirli bir gelir seviyesine ihtiyaçları vardır. Tüm dünyada yaşanabilir seviye olarak kabul edilmekte olan ilgili düzey toplum kesimlerine sunulamamışsa, bu kesimler kendi yaşanabilir ortamını oluşturmak için değişik yöntemlere başvurmak eğilimi içerisine girerler. Böylece sosyal ilişkiler de gelir dağılımı düzensizliğinden payını almış olur. Çünkü hiç kimse yoksul olmayı arzu etmemektedir. İstenilmeyen durum eksik istihdam ve adil olmayan gelir hareketlerinden kaynaklanıyorsa, güvensiz ve saldırgan toplumsal olaylar dizisi de kaçınılmaz olmaktadır. Söz konusu kaçınılmazlık ise çoğu zaman şiddetin doğuşunun temel sebepleri arasında gösterilmektedir. Sonuçta hükümetler, yeni sosyal politikaların üretilmesi için iş başına geçerler. Ekonomik veriler sosyal politikalar için önemli yönlendiricilerdir.

Sosyal politika kavramının oluşabilmesi için, sosyal politika önlemlerine ihtiyaç olduğu herkes tarafından kabul edilen bir gerçektir. 19. yüzyıl Avrupa'sı sosyal politika kavramının ortaya çıkıp gelişmesini hazırlayan faktörlere sahip olmuştur. Sosyal politika kavramı tarihsel olarak ilk kez Almanya'da ortaya çıkmış ve uygulama alanı bulmuştur (Tuna ve Yalçıntaş 1999:22).

Sosyal politika; birçok ekonomik ve sosyal içerikli sorunlar karşısında uygulanan politika ve önlemler bütünüdür. Diğer bir deyişle sosyal politika, toplumun sosyal amaçlı önlemlerinin tümü olarak tanımlanabilir. Sosyal politika; genel anlamda, ekonomik yetersizlik yüzünden güçsüz kalan kesimleri korumaya yönelik ve devlet tarafından alınan önlemler bütünüdür (Tokol 2000:1).

Sosyal politika; kapitalist ekonomik düzende iki sınıf arasındaki tezatları ve çatışmaları hafifletmeye ve özellikle de bunları ortadan kaldırmaya, mevcut ve yürürlükteki düzeni sağlamlaştırarak devam ettirmeye yönelmiş bir siyaset şekli olarak da tanımlanabilir (Tuna ve Yalçıntaş 1999:29).

Sosyal politika kavramı işçi sınıfına ve onun temel sorunlarına yönelik, 18. ve 19. yüzyıl Avrupa'sındaki endüstriyel gelişimin arkasında yatan çatışmaların, özellikle emek ve sermaye arasındaki çatışmayı azaltma amacı taşıyan bir politika olarak hayata geçmiştir. Günümüzde kullanılan anlamıyla sosyal politika, daha çok demokratik ve vatandaşlık hakların gelişimine dayalı bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Koray 2005: 24).

Neoliberal politikaların damgasını vurduğu son yirmi yıllık süreçte yaşanan ulusal ve küresel krizler, yoksul kesimlerin kökenine dayalı dayanışma ve yardımlaşma ağları sayesinde ulaşabilecekleri kaynakları da tüketmiştir. Özellikle son dönemde, Neoliberal politikaların yarattığı sorunların üstesinden gelme sorumluluğu, gittikçe devlet yerine grup ve toplumlara bırakılmıştır. Devletin, geçmişte oynadığı rolleri yerine, getirmek bir yana, sınırlı hale gelen sosyal işlevlerini terk ederek geri çekilmesi gerekmektedir. Söz konusu işlevlerin toplum tarafından üstlenilmesine yönelik olan neoliberal eğilim güçlenirken, toplumun bu rolün üstesinden gelmek için kullanabileceği, harekete geçirebileceği kaynakların da yine neoliberal politikaların sonucunda yoksullaştığı açıkça görülmektedir.(Şen 2002:166).

Açıklanan yaklaşımlardan sosyal içerikli politikaların temelinde toplumsal bozulmaların olması, onlarında oluşmasında ise gelir hareketlerinin önemli etkiye sahip olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Tüm canlılar için geçerli olan gerçek, yaşamın sürdürülmesi için gerekli olan kaynaklara ulaşmanın zorunlu olduğudur. Zorunlu kaynaklara erişemeyen canlılar şiddete yönelir ve gayri nizami eylemlerle arzu edilen sonuca ulaşmanın yöntemlerini ararlar. Bu sebeplerden dolayı sosyal politikalarla ekonomik politikalar beraber düşünölmeli ve tutarlı kararlar alınmalıdır.

Ele alınan konular sonucunda, elde edilmiş bir görüşte ifade edildiği gibi sosyal politika kavramı göz önünde bulundurulması gereken yeni olguları ortaya koymaktadır. Bilindiği gibi toplum içerisinde bir taraftan üretenler varken diğer taraftan da üretilenleri tüketen, tüketici grupları mevcuttur. Toplum içerisinde bulunan her gruba uygun olanı belirleyebilecek, tüketicilere zarar vermeden üreticilerin korunabilmesini sağlayacak olan yöntemlere sahip olduğunu iddia eden korumacı hükümetler sosyal politikada da aynı şekilde burjuvazinin ve işçilerin çıkarlarının göz önünde bulundurulacağını ilan ederler. Sosyal politika sayesinde verilen ödümler ile ortaya çıkabilecek olan devrimci şiddet ve/veya genel grev geciktirilmektedir (Sorel 2002:81–84).

Aynı konuyu esas alarak geliştirilmiş bir başka görüşte ise; sosyal refah içerikli programlar son tahlilde bilinen maniplasyon araçlarından birisi olarak boyun eğdirme amacına hizmet eder şeklinde bir sonuca varılmıştır. Sosyal refahı amaçlayan politikalar uyuşturucu etki yapar , ezilenlerin ilgisini sorunların gerçek nedenlerinden ve sorunların çözümünden uzaklaştırır. Ezilen grupları kendileri için daha fazla yardım elde etmeyi isteyen bireylere dönüştürür. Bunun olumlu tarafı yardım alan bireyler giderek daha fazlasını isterler, yardım alamayan bireyler ise yardım alanların durumuna bakarak hasede kapılırlar ve onlar da yardım almak isterler. Egemen seçkinler ise, herkese “yardım” edemeyeceği için ezilenlerin huzursuzluğu artar (Freire 2003:128).

Ekonomik anlamda düzensiz ve denetimsiz yapı arzu edilmeyen sosyal eylemleri oluşturmakta hiç gecikmemektedir. Toplum içerisindeki bireyler sosyal varlıklarını koruyabilmek ve varlıklarını sürdürebilmek için mutlaka belirli bir gelir seviyesine ihtiyaç duyacaklardır. Bu arayış normal yollardan gerçekleşmezse anormal yollardan gerçekleşme yönelimine girmektedir. Gidişatın normal olup olmadığı değişik çevrelerce tartışılrsa da, tartışılmayacak sonuç ortaya çıkan şiddet tablosunun her oluşumunda daha acımasız olması, sosyal politikalarla önlenmediği sürece de ilerleyen zaman içerisinde ilgili oluşumların normal gibi algılanmasıdır.

1. GELİR DAĞILIMI – ŞİDDET İLİŞKİSİ

Adil oluşmayan gelir dağılımı neticesinde, insanlar şiddet ortamını oluşturmaktadırlar. Oluşan şiddet ortamı gelir dağılımını düzenlemek ve adaleti sağlamak için bir çare olmadığı gibi sadece insanlara içsel bir tatmin sağlamak ve yoksulların adeta güç gösterisi olmaktan öteye geçememektedir. Bu oluşum tek bir şiddet olayı için önemsizmiş gibi görünse de, tüm toplum geneli için düşünüldüğünde büyük bir çatışmanın habercisi olarak algılanması gerekir. Bunun sonucunda toplumsal çatışma düzeni tehlikeye girerek, gelir dağılımı adaletinde daha büyük uçurumların oluşmasına sebep olacaktır. Çünkü dertlerine çare arayanlar uygun olmayan yöntemleri tercih ettikleri için hala yoksul kalmaya devam ederken, eylemlerin dışındaki üst gelir seviyesine sahip kesim ise servetine servet katmaya devam etmektedir.

Tarihin bilinen en eski zamanından günümüze kadar toplumlar ve onları oluşturan bireyler şiddet, para ve bilgi olmak üzere üç güç kaynağını kullanmaktadırlar. Tarım toplumları ve gelişmemiş toplumlar, güç kaynağı olarak şiddeti kullanmaktadırlar. Gelişmiş toplumların kullandığı ve özellikle de güç kaynağı olarak algılanan bilgi ise az gelişmiş ülkelerdeki şiddeti ve parayı temsil eder hale gelmiştir (Baş 2001:1).

Bir taraf sorunlarına akli çözüm yolları ile çare ararken, diğer taraf şiddet ve saldırganlık içeren eylemlerle ülke gelişimini durdurarak kargaşa ortamının içerisine doğru sürüklemektedir.

1.1. Gelir Dağılımının Şiddet Yaratma Potansiyeli

Dünya genelinde şiddet olaylarının temeline inildiğinde, ağırlıklı olarak bu olayların gelişmemiş ülkelerde veya gelişmiş ülkelerin gelişmemiş bölgelerinde ortaya çıktığı ve bunun da gelir yoksulluğundan beslendiği gerçeği ile karşı karşıya kalınmaktadır.

Şiddet olayları ister bireysel boyutta olsun, isterse de toplumsal boyutta olsun bu olayların arka planında insanlık tarihi boyunca süregelen ve nesillerden nesillere aktarılan bilgi ve birikimlerin bulunduğu gözden kaçmamalıdır. Çünkü günlük yaşantıda yer alan saldırgan tutum ve davranışlar ile şiddet olaylarının geçmişten

kaynaklanan sebepleri vardır. Etkin sebep sadece geçmiş birikimleri değil, bunun yanında günümüzün meydana getirdiği koşulların bir gerekliliği olarak, saldırganlık ve şiddeti kışkırtan, doğuran ve besleyen ortam ile etkenlerin olduğu gerçeğini de unutmamak gerekir (Köknel 1996:12).

Yoksulluk sorunu, kentleşmenin yayılması ve bireyciliğin hâkim hale gelmesiyle tanımlanan sanayi toplumlarının gelişimiyle ortaya çıkmıştır. Modern yoksulluk diye tanımlayabileceğimiz bu sorunu, statik bir problem değil, zamanla daha kötüleşen ve gelecek kuşaklara da taşınabilecek, sosyal dışlanmaya yol açacak, dinamik bir süreç olarak görmek gerekmektedir. Süre giden yoksulluk özgüven duygusunu zedelerken temel eğitim ve iş vasfı yenilemesi gibi toplumla bütünleşme için gerekli aktivitelere yatırımı da engeller. Gittikçe güçlenen yoksulluğun kısır döngü haline gelmesi ciddi bir toplumsal sorundur. Düşük veya devamsız bir gelirle idare edilen kamu hizmetlerinin kısıtlı ve düşük kalitede oluşu verimsiz refah çerçevesinin içine yerleşmiş çekirdek ailelerde yoğunlaşan yoksulluk, uyuşturucu bağımlılığı ve akıl sağlığı bozuklukları olan suç işleme eğilimli insanları yaratmaktadır (Buğra ve Keyder 2006: 261–280).

Şiddet olaylarının, sadece gelir dağılımı bozukluğunun oluşturduğu yoksulluk olgusuna dayandırılması yanlış olacaktır. Böyle bir yargı toplumsal birçok gerçeği de devre dışı bırakmak gibi bir yanlışlığa sebebiyet verecektir. Burada önemli olan, gelir dağılımının yarattığı şiddet olaylarını sergileyerek, bunların çözümü için stratejik içerikli çözümleri ortaya koyabilmektir. Böylece hem gelir dağılımının şiddet olayları üzerine etkisi daha rahat belirlenmiş olacak hem de gelir dağılımının tek başına günah keçisi olması gibi bir yanlış içerisine girilmemiş olunacaktır.

Daha önceki bölümlerde ele alınmış olan şiddet türleri dikkate alınacak olursa; özellikle tepkisel şiddet, dengeleyici şiddet, sosyo-politik şiddet, terörizm ve iktidara karşı şiddet şekillerinin temel nedenleri arasında gelir dağılımı dengesizliği sonucu oluşan yoksulluk olgusunun bulunduğu bir gerçektir. Günümüzde bu tespitin en önemli örneği şiddet olaylarının gerçekleştiği ülkelerin düşük gelirliliği ve aynı zamanda bu düşük geliri de adil bir şekilde dağıtamayan ülkelerde gerçekleştiği gerçeğidir.

Tablo 3.1. Bazı Azgelişmiş Ülkelerde Gelir Dağılımı ve Şiddet Göstergeleri

	Ülkeler	Nüfus		Kurban Sayısı	GSMH (\$)	Kişi Başı GSMH (\$)
Afrika	Cezayir	29.183.032	(1996)	1992'den beri 75 bin ölü	44,6 milyar	1600
	Angola	10.343.000	(1996)	1975 - 1992 arası 300 bin ölü 1992'den beri (tahmini) 300 bin ölü	4,4 milyar	410
	Burundi	5.943.000	(1996)	1993'ten beri (tahminen) 200 bini üzerinde ölü	984 milyon	160
	Eritre - Etiyopya	Etiyopya: 57.172.000 Eritre : 3.467.087		30 bin ölü	5,7 milyar	Etiyopya: 100 Eritre: 765
	Ruanda	8.846.620	(1994)	1994'teki katliamda (tahminen) 1 milyon kişi öldü	1,13 milyar	180
	Sierra Leone	4.793.000	(1996)	100 bin kişi öldürüldü veya sakat bırakıldı	762 milyon	180
	Asya	Kamboçya	9.054.000	(1992)	Khmer Rouge rejimi tarafından 2 milyon kişi öldürüldü ve 1978 - 1991 arasındaki savaşta 60 bin kişi öldürüldü	2,7 milyar
Endonezya		206.612.000	(1996)	1975'ten beri savaş, hastalık ve kıtlıktan dolayı 200 bin kişi öldü	190 milyar	980
Sri Lanka		18.553.000	(1996)	1983'ten beri 60 bin ölü	2,62 milyar	700
Latin Amerika	Kolombiya	36.813.000	(1996)	1960'tan beri 35 bin kişi öldürüldü	70,3 milyar	1910
	Guatemala	11.278.000	(1996)	1960'tan beri 200 bin kişi öldürüldü	4,2 milyar	1340
	Peru	24.523.000	(1996)	1980'den beri 30 bin ölü	55 milyar	2310

Kaynak: www.periclesspress.com/htspots.html, "Armed Conflicts/Global Hotspots – Poverty and Violence, 2003:1–3,

Tablo 3.1 bazı az gelişmiş ülkelerdeki sosyo-ekonomik göstergeleri net bir şekilde ortaya koymaktadır. Tablo dikkatli bir şekilde incelendiğinde, tabloda yer alan ülkelerin hepsinde kişi başına gelir düzeyi dünya ortalamasının çok altında olduğu gözlenir. Bu ülkelerde son yıllardaki şiddet olayları sonucunda ortaya çıkan ölü sayısı 4 milyon civarındadır.

Tüm insanların ortak duygusu yaşamını sürdürebilmek ve yaşamdan tad alabilmektir. Şayet, buna rağmen hala insanlarda ölüm severlik diye bir duygu

oluşuyorsa, oluşumun kökenlerine inmek gerekir. Ölüm severlik kavramı toplumda veya bireyde ortaya çıkabilecek olan en ağır şiddet biçimlerinin kökeninde yer alan psikolojik bozukluktur ve ölüm severlik kavramı toplumlarda ve bireylerde ortaya çıkabilecek olan en ağır şiddet biçimlerinin temelinde yer alan psikolojik bozukluktur. Dolayısı ile bir birey veya toplulukta ölüm severliğin daha yoğun veya hafif olmasına yol açan etkenler önem kazanır. Özetle denilebilir ki yaşam sevgisi, onurlu bir yaşam için gerekli olan temel nesnel koşullar anlamında; güvenlik, adalet, özgürlük, kavramlarının bulunduğu bir toplumda gerçek ve arzulan anlamda gelişme imkanı bulacaktır (Fromm 1997:53–55).

Şiddetin nesiller arası aktarımı bu yolla oluşmaktadır. Özellikle büyüme çağına gelen yeni nesil, şiddet ortamının çirkinlikleri ile beslenip bir de olayların temelinde kendi yoksulluklarının olduğunu gördüğünde daha fazla fanatikleşmekte ve tepkileri daha uç noktalara ulaştırmaktadır.

Oluşan tablonun özüne inildiğinde iki temel faktör göze çarpmaktadır. Bunlardan birincisi; günlük şartlar içerisinde yaşanan maddi sıkıntıların sıçraması, ikincisi ise; gelecekte de aynı sıkıntıların devam edeceği korkusudur. Bu iki duygu saldırganlığı artırmakta, artan saldırganlık çoğu kez ortak sıkıntıları olan toplum kesiminin birbirine karşı müdahalesi şeklinde ortaya çıkarken bazen de üst tabakaya karşı alınan tavırlarla kendisini gösterebilmektedir (Freire 2003:33–40).

Ortaya çıkan kavganın sebebi, kıt olan kaynakların olduğu ortamda, bir taraftan var olanı korumak diğer taraftan da daha fazlasına sahip olmak arzusu yatmaktadır. Böyle bir ortamda “namus” ve “erkeklik”, bireylerin ve sosyal çevrelerinin takılmaları beklenen ağ işlevini görür. Birileri takılıp rekabet dışında kalmalıdır ki; diğerleri amaçlarına daha kolay ulaşabilsinler. Toplumsal tabakalar incelendiğinde, alt sınıflardan üst sınıflara geçildikçe namus anlayışı esnekleşir ve şiddet içeren eylemlerden arınır (Ergil 1997:196–197). Özellikle ülkemizdeki şiddet vakaları incelendiğinde olayları anlamak daha da kolaylaşmaktadır. Çoğunlukla yazılı ve görsel basında çıkan haberlerde törelere dayalı cezalandırmalardaki yoğunluğun, ülkenin geri kalmış bölgelerinde veya gelişmiş illerin gelişmemiş semtlerinde yaşandığı tartışılmaz bir gerçektir.

Özellikle yoksul kesimler üzerine yapılan araştırmalara bakıldığında durumun iyiye gitmediği daha da açık bir şekilde gözlenmektedir. World Bank tarafından yapılan araştırma sonuçları göstermektedir ki; yoksulların özellikle kendi aralarındaki dayanışma eskiye oranla beklenenden daha da fazla azalmıştır, yoksul kesimlerde sadece şiddet içeren olaylar değil, suçluluk oranı ve güvensizlik ortamı da artış eğilimindedir. Yoksullar diye nitelendirilen kesimler, kendi aralarında çatışmalar yaşamaktadır, özellikle işsizlikten dolayı aile yapısı bozulmaktadır ve aslında toplumda güvenin sağlanması için oluşturulmuş olan güvenlik güçlerine güvensizlik en üst dereceye ulaşmıştır (www.worldbank.org).

Günümüzde, çalışma hakkı bireylerin en önemli toplumsal hakları arasında sayılmaktadır. Toplumlar yeteneklerine uygun bir işte çalışmak isteyen bireylere olanak sağlamakla yükümlüdür. Bu nedenle, işsizlik ne bireysel bir sorun olarak görülmeli, ne de işsizliğe tek başına toplumsal bir sorun olarak bakılmalıdır. İşsizlik, diğer toplumsal sorunların kaynağı olabilecek bir sorun olarak değerlendirilebilir.

İşsiz durumda olan kişilerin psikolojik gonençlerinin önemli düzeyde azaldığı, tekrar istihdam edilmeleri durumunda zihinsel sağlıklarında önemli iyileşmeler olduğu gözlenmektedir. Zihinsel sağlık işsiz kişinin gelecekteki durumunu da etkilediği düşünöldüğünde, çalışmanın birey yaşamındaki önemi anlaşılmaktadır. İşsiz kişilerin daha depresif ve tekrar istihdam edilmesi durumunda daha az depresif oldukları, yalnızlık çektiklerinden dolayı işsizlerin kendilerine ve topluma kızgınlık duydukları Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) yaptığı araştırmalarca da tespit edilmiştir (ILO 1999:30-36).

İşsizlik sürecinde yaşanan kaygı, depresyon ve umutsuzluk gibi psiko-sosyal sonuçların işsizliğin yapısından kaynaklanan iki temel faktöre bağlı olduğu belirtilmektedir. Birincisi; işsizlerin yaşam standardında ani düşmeden dolayı ıstırap duymaları, yeni istihdam olanaklarının bulunmaması durumunda aşırı finansal güçlüğe ve yoksulluğa maruz kalmalarıdır. İkincisi; işsizlerin günlük yaşama ve çalışma alışkanlıkları ile işe bağlı sosyal ilişkilerin bozulması ve engellenmesidir. Bu durum, öncelikli olarak işsiz bireyin zihinsel ve fiziksel sağlığında bozulmalara neden olabileceği gibi, toplumsal barış ve gönenci de zedeleyebilir. Yapılan

araştırmalarda aile ve çevrenin tutumlarında ki olumsuzlaşma, aile ortamındaki huzurun bozulması ile toplum baskısını duyumsamanın erkek işsizlerde daha fazla olduğu saptanmıştır.Toplum baskısının devam etmesi işsizlerdeki çoğunluğun geleceğe ilişkin umutları ile iş bulma beklentilerinin yok olması gibi olumsuz sonuçlar doğuracaktır. (Yüksel 2003:21–35).

Sonuçlar incelendiğinde, artan şiddet olayları ile beraber yoksulluk oranlarının arttığı ve ülkedeki tabakalar arasında gelir uçurumunun daha da büyüdüğü ortaya çıkmaktadır. Yoksulluk oranındaki artış, yoksul kesimin üst tabakaya karşı kinini artırmakta, aynı zamanda kendisi gibi olan aynı tabakadan bireylere de belirli bir tepki oluşmaktadır. Çünkü gelirin az olması gelirden faydalanacakları da birbirine rakip hale getirmektedir. Toplumsal dayanışmanın bozulması ve ümitsizlik sonucu yasal olmayan yollardan para kazanma hevesi ile düzensiz ve tehlikeli bir yaşama geçiş hızlanmaktadır. Genç iş gücünde çevreye itaatsizlik, davranış bozuklukları, başboşluk, uyuşturucu ve alkol bağımlılığı gibi alışkanlıklar ile suç işleme eğilimleri doğmaktadır.

Dünyanın önemli gündem konularından olan sosyal patlama, toplumsal kavga ve suç oranlarındaki artış gibi arzu edilmeyen durumların önemli nedenlerinden biri, üretim faktörleri üzerinde yeterli çalışmaların yapılmayıp üretim faaliyetlerine gereken önem verilmediğinden, toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak gelirlerle buluşmanın sağlanamamasıdır. Çalışmak ve iş sahibi olmak bir kişinin yaşamını sürdürmesi, geçimini sağlaması, toplumsal rol ve yer kazanması için gereklidir. İşsizlikten kaynaklanan ekonomik yetersizlikler bireyin beslenme ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılamasını engeller ve toplumsal konumunu zedeler. Bireyin gelir sağlamak amacıyla yaptığı girişimler sonuçsuz kalırsa kişinin umutsuzluğu ve karamsarlığı artar; kişiyi kaygı ve iyi bir gelecek korkusu sarar. Bu durumda kişi ya ruhsal bunalıma düşer ya da geçimini sağlamak için yasa dışı yollara başvurur. Her iki durumda da bireyin şiddet kullanımıyla topluma ve bireylere zarar verme olasılığı artış gösterir (Köknel 1996:171–172). Yoksulluğu ve geri kalmışlığı ortadan kaldırmak için ortaya atılan en genel öneri üretimi artırmaktır. İlgili yaklaşım bütün toplumların ortak hedefidir. Çünkü üretim için iş gücü gerekecektir. İş gücü ister nitelikli isterse de niteliksiz olsun mutlaka istihdama tabi tutulacak böylece de gelir

kazanma ve ihtiyaçları giderme gibi arzu edilen bir yapılanma ortaya çıkacaktır. Tabi ki iş imkânlarını paylaşacak nüfus oranları da önemlidir. Olay sadece istihdamla çözülmemekte, aynı zamanda bu istihdamın muhatabı olacak nüfusu da kontrol altında tutmak gerekmektedir.

Elde edilen bazı örnekler aynı konuda ümitli olmayı güçleştirmektedir. Dünya geneline bakıldığında 600–800 milyon arasında işsiz bulunmaktadır. Ücretli çalışma ortamını oluşturabilmek için 2025 yılına kadar iş piyasasına girecek olan kadın ve erkeklere yer açabilmek amacıyla 1.2 milyar iş yaratmak gerekmektedir. Dünya ölçeğindeki aktif nüfus artışının neredeyse tamamı (%99 civarı) çevre denilen ülkelerin ayda ortalama 40 – 120 dolar arasında gelire sahip olan yoksul ya da çok yoksul kesimlerinde gerçekleşecek olduğu tahminler arasında yer almaktadır (Gorz 2001:40).

Özellikle son çeyrek yüzyılda dünyada yoksullukla ilgili çalışma ve veriler artış göstermektedir. Artış sadece ekonomik yapılanma ile ilgili olmayıp sosyal ve siyasal yatırımlarla da yakından ilgilidir. Bu süreçte az gelişmiş ülkelerdeki hızlı nüfus artışı ve kentleşme ve bunun sosyal ve ekonomik altyapı üzerinde yarattığı baskıların yanı sıra IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşların güdümünde, çoğunlukla çok bozuk bir gelir dağılımı üzerine kurgulanarak uygulanan istikrar programları ile yapısal uyum politikaları, birçok ülkede sosyal gerilimin yükselmesine ve özellikle kentsel alanlarda şiddetin tırmanmasına ve yoksulluğa karşı bu kuruluşların ve genel kamuoyunun duyarlılığının artmasına yol açmıştır. Politikaların etkisi ile çoğu ülkede yoksulluk önemli oranda artmış, yolsuzluklar, sosyal düzenin adaletsizliği karşısında bireysel ve örgütlü şiddet olayları tırmanmış, birçok ülke ciddi bir bölüşüm krizi ile karşı karşıya gelmiştir (Şenses 2003:53–54).

Türk toplumu özellikle 1950'lerden itibaren hızlı bir zirai makineleşmeye sahne olmuş, bu da geniş çapta köylerden büyük şehir merkezlerine nüfus akımına yol açmıştır. Eğitim seviyesi düşük, mesleksiz sosyal tabakaların oluşması ile büyük kentlerde gecekondu kültürü doğmuştur. Sosyal anlamda yetersiz grupların yarattığı en ciddi sorun suç oranlarının artmasıdır. Saflaşmada dikkat çeken diğer bir unsur bireysel şiddetin yanı sıra örgütsel suç ve teröre katılım oranının yüksekliğidir.

Ülkemizde son yirmi yılda artan terör eylemlerinin toplumsal barıştan uzaklaşan veya uzaklaştırılan sosyal tabakadan beslenmesi şaşırtıcı değildir. Aynı kenar mahallelerde yaşayan “öfkeli insanların” birbirini etkilemesi terör faaliyetlerinin doğmasına eşsiz bir kaynak niteliğindedir. Şiddet normu, kolektif davranış ve sosyal hareketlilik sürecinin ürünü olmaktadır. Sağ-sol fraksiyonlu veya ayrılıkçı terör örgütlerine katılanların profilleri incelendiğinde karşımıza çıkan sonuç da yine aynıdır; sosyal adaletsizliğin doğurduğu öfke ve öç alma duygusu. Farklı siyasi düşüncelerden olsalar dahi, terör örgütü mensuplarının düşük sosyo-ekonomik kültürlerden gelmesi ortak paydadır (Türkoğlu 1996:341–347).

Bunları önlemek için küresel bazlı politikalar geliştirilse de, olay sadece politika üretmekle bitmemekte, bunların uygulanabilirliğini de dikkate almak gerekmektedir. Genelde dış kaynaklı bir şekilde ortaya konan reçeteler, giderleri kısarak ülkeyi düzlüğe çıkartma anlamını taşımakta, zaten az olan gelirin kısıtlanmasına, sosyal patlama ve şiddet olgusuna neden olmaktadır .

Bahsedilen reçetelerin uygulandığı ülkelere göz atıldığında ortaya çıkan tablo görüşlerin desteklenmesinde önemli bir ispat niteliği taşımaktadır. Arjantin’de 1989’un ilk beş ayında yıllık ortalama ücret artışı %200 civarında seyrederken ekmek, süt ve peynir fiyatlarının sırasıyla %554, %441, %1000 oranında artması kitlesel tepkilere yol açmıştır. 1989’da 24 Mayısla, 1 Haziran arasında büyük kentlerde çoğu kadınlardan oluşan küçük grupların süper marketlere girip temel gıda maddelerini alıp ödeme yapmadan çıkmalarıyla başlayan olaylar daha sonra onlarca kişilik grupların giriştiği ve gıda dışındaki malları da kapsayan yağmalama hareketine dönüşmüş ve çıkan çatışmalarda 15 kişi ölmüş, yüzlerce kişi yaralanmıştır. Ardından derin bir resesyon, düşen reel ücretler ve yüksek oranlı işsizlik karşısında Kasım 2000’de Arjantin hükümetinin işgücü piyasaları ve sosyal güvenlik alanında, uluslararası finans kuruluşlarının önerisiyle kalkıştığı yasal düzenleme çabaları, protesto eylemlerine ve yer yer şiddet de içeren bir genel greve yol açmıştır. Meksika’da 1, Ocak 1994’te kadınlı erkekli 1200 kişilik silahlı bir grup Neoliberal politikalara tepki göstermek için ülkenin güneyindeki dört belediyeyi işgal etmiştir. Dile getirilen talepler arasında, insan hakları, sosyal adalet ve demokrasinin yanında toprak, iş, eğitim, sağlık ve konut gibi alanlarda somut istekler

vardı. Toprak mülkiyetinin son derece adaletsiz dağıldığı Venezüella' da yerli ve yabancı büyük toprak sahiplerine yönelik toprak işgallerinin son yıllarda belirgin bir biçimde arttığı gözlenmektedir. Sosyal tepkiler Güney Amerika ülkeleri ile sınırlı kalmamış Cezayir, Mısır, Fas, Sri Lanka ve Tunus'ta yapısal uyum programlarına karşı gösterilen sert siyasal muhalefet sonucunda, bu programlar sekteye uğratılmıştır. Zambiya'da gıda sübvansiyonlarının kaldırılması isyanların çıkmasına neden olmuştur. Geçiş ekonomileri denilen, başını Rusya'nın çektiği eski sosyalist ülkelerde 1992'de şiddetli sokak gösterileri yaşanmıştır. 1997'de patlak veren Asya Krizi nedeniyle artan yoksulluk da benzer tepkilerin ortaya çıkmasına yol açmıştır (Şenses 2003:54-55).

Örnekler ışığında genel tablonun akıllarda şekillenmesi daha da net hale gelmektedir. Elbette ki bu kabul tek gerekçe değildir. Beraberinde ülkelerin iç yapısında gelişen olayları ve uygulanan politikaları da dikkate almak gerekmektedir.

Son günlerde Fransa'da yaşanan olaylara baktığımızda; yüzyılı aşan baskıcı Fransız yönetimi altında yaşayan Cezayirliler, dillerini, dinlerini ve kültürlerini unutmaya zorlanırlar. Okullarda Cezayirlilere Arap değil, "Müslüman Fransız" oldukları söylenir, öğrenim dili Fransızca'dır, başkentleri Paris'tir ve ülkeleri Güney Fransa'dır. Cezayir'in Fransa'ya karşı sürdürdüğü bağımsızlık mücadelesi 1950'li yıllarda sıcak savaşa dönüşmüştür. Yıllarca süren özgürlük savaşını, Cezayirliler ile birlikte yaşayan Dr. Frantz Fanon "Cezayir Bağımsızlık Savaşı'nın Anatomisi" isimli kitabında, bir doktor gözüyle hem cepheden, hem de cephe gerisinden bakarak anlatmaktadır. Fanon kitabına, İsveçli gazeteci Christiana Lilliestierna' nın bir göçmen kampında yaptığı konuşmadan alıntılarla başlar: "Yedi yaşlarında bir erkek çocuğuyla beraberim. Vücudu yara bere içinde. Anasını babasını ve kız kardeşlerini önce tartaklayan, sonra da öldüren Fransız askerleri, onu da tellerle sımsıkı bağlamışlar. Bir teğmen de, görsün ve gördüğü şeyleri uzun süre hatırlasın diye, çocuğun gözlerini elleriyle açık tutmaya çalışmış." Dedesi, bütün ailesini yitiren çocuğu göçmen kampına getirebilmek için, beş gün ve beş gece sırtında taşımış. Çocuğun tek istediği şey: "Bir Fransız askerini küçücük parçalara kadar ktır ktır doğramak." Paris'i ateşe veren çocuklar, Cezayir ile Fransa arasındaki özgürlük savaşında bütün ailesini yitiren bu çocuğun torunlarıdır. Yirminci yüzyılın en kanlı savaşlarından biri olan Cezayir savaşının üzerinden daha elli yıl bile geçmedi.

Savaşın izleri her iki ülkede de canlılığını korumaktadır. Paris'te iki Kuzey Afrikalı gencin Fransız polisinden kaçarken ölmesi, Cezayir ile Fransa arasında bilinçaltında devam eden savaşın, bilinçsiz bir biçimde dışa vurmasıdır. Fransa'daki Cezayirlielerin elli yıllık öfkesi Paris sokaklarına yansımıştır (<http://www.yenisafak.com>). Özellikle ikinci kuşak Müslüman göçmenlerin Fransız vatandaşı olmalarına rağmen, Fransız Cumhuriyetçi geleneğinden dolayı beyazların içine entegre edilmemeleri, ortalarında fazla gözükmeyecek şekilde ikinci sınıf işlerde ve geçici olarak çalıştırılmaları, dışlanmışlık hissini daha da körüklediği gibi; zor şartlar altında çalışmanın ve Fransızlardan daha kötü hayat standartlarına sahip olmalarının vermiş olduğu ezilmişlik böyle bir sosyal patlamayı beraberinde getirmiştir (Altan 2005).

Yapılan araştırmalar ayrıntılı bir şekilde incelendiğinde özellikle göçmen ve halkı fakir olan şehirlerde suç ve şiddet derecesinin yüksekliğini ortaya koymaktadır. Şehirlerde yaygınlaşan şiddet olaylarının nedenleri arasında yaşamın zorluğu, yoksulluk, afetler, salgın hastalıklar ve şiddet ortamından dolayı büyük kentlere göç eden kesimlerin hayatta kalabilme mücadelesi esnasında bir çok şiddet biçimine başvurmaları öne çıkmaktadır (Michaud 2002:31).

Göç bir bireyin kafasında şekillendiğinde çok büyük bir sorun teşkil etmemektedir. Sorun olan kısım şekillenmenin, genelin ortak tavrı haline gelmesidir. Böylece gidilen yerde de aynı sorunlar baş göstermekte, istihdam olanakları kısıtlı hale gelmekte, çevre problemleri yaşanmakta ve kısacası şiddetin ortaya çıktığı mekânın değişmesinden başka bir yenilik oluşmamaktadır. Çünkü tüm yapılanlar bir plan dahilinde oluşmamakta bireyler kendi hareket tarzını kendisi belirlemektedirler. Denetimler de arzulan şekilde gerçekleşmeyince sorun yumağı daha da büyük bir hale gelmektedir.

Son yıllarda, suç oranlarını artıran (kapkaç, hırsızlık vb.) olguların yükselişinden dolayı, evlerde ve işyerlerinde silah bulundurma oranında artış gözlenmektedir. Bulundurulan silahların, kazalara yol açma ve intiharlarda kullanılma olasılığı ise çok yüksektir. 2001 yılında savaşlarda yaşamını yitirenlerin sayısı 300 bin civarında iken, barışın hüküm sürdüğüne inanılan toplumlarda ateşli silahlarla işlenen cinayetler, gerçekleşen kazalar ve intiharlar sonucu 200 bin civarında kişinin hayatı son bulmuştur (Baş 2001:1). Ortaya çıkan bir şiddet türüne

önlem olarak uygulanan çözüm yolu bir başka şiddetin habercisi olmaktadır. Dikkat edilmesi gereken nokta şiddet olaylarına karşı alınan tedbirlerin çoğunlukla kişilerce alınan tedbirler olduğudur.

Türkiye'deki iç göç olgusu dikkate alındığında, her yeni göç, beraberinde yeni yoksulluğu ve yeni kentsel şiddeti de getirmektedir. Göç sürecinde adeta bir nöbetleşe yoksulluk ve nöbetleşe kentsel şiddet yaşanmaktadır (Akkaya 2002:204). Türkiye'deki gelir dağılımı ve şiddet açılımlı suç oranları üzerine yapılan son dönem içerikli araştırmalar konuyu daha da açıklayıcı bir nitelik taşımaktadır.

Tablo 3.2. İller Bazında % 20' lik Dilimlere Göre Gelir Dağılım Oranları

	Toplam (000.000 TL)	1. %20	2. %20	3. %20	4. %20	5. %20
Türkiye	180.304.703.754	6	10,3	14,5	20,9	48,3
İstanbul	47.161.094.072	6,4	10,1	13,7	19,3	50,5
Tekirdağ	3.946.036.921	7,1	11,6	15,7	21	44,6
Balıkesir	4.194.624.889	7,1	12	16,2	22,6	42,1
İzmir	11.636.129.388	6,6	10,8	15,1	22,1	45,3
Aydın	6.942.418.963	7,7	11,8	15,7	21,7	43
Manisa	6.171.122.390	6,4	11,5	15,7	22,5	43,9
Bursa	8.850.543.955	6,5	10,4	14,2	20,7	48,2
Kocaeli	7.307.287.687	7,1	11,6	15,6	21,6	44,1
Ankara	14.699.741.970	5,9	10,1	14,9	22	47,1
Konya	4.981.137.254	6,2	10,8	15,7	22,6	44,7
Antalya	8.374.306.941	6,7	10,9	15,1	20,9	46,4
Adana	8.166.339.721	6,3	10,9	15	21,3	46,6
Hatay	6.314.871.460	5,7	9,5	14,2	21,1	49,5
Kırıkkale	3.600.588.225	7,5	12	15,7	21,8	42,9
Kayseri	4.909.329.883	7,5	11,4	14,5	19,1	47,5
Zonguldak	2.023.665.244	8,3	12,3	15,5	21,1	42,8
Kastamonu	1.719.135.837	6,6	10,9	14,8	21,1	46,6
Samsun	5.052.703.016	5,8	10,7	15,2	22	46,3
Trabzon	7.065.020.357	7,6	11,8	15,9	22,2	42,6
Erzurum	2.292.377.811	5,7	11	15,7	22,1	45,4
Ağrı	1.749.916.910	6,6	10,8	15,9	23,2	43,6
Malatya	3.295.605.220	7,5	12,3	16,5	23,4	40,3
Van	2.408.178.409	5,8	10,1	15,5	23,4	45,2
Gaziantep	3.009.221.381	7,9	12,9	17,2	22,9	39,1
Şanlıurfa	3.121.808.259	6,5	10,7	14,8	21,1	46,9
Mardin	1.311.498.220	7,9	12,2	15,3	19,9	44,7

Tablo 3.2 incelendiğinde Türkiye’de gelir dağılımında %50’lik büyük payı en zengin %20’nin paylaştığı gerçeği açıkça görülmektedir. Ortalama olarak en alt gruptaki %20 ile en üstteki %20’nin arasındaki dengesizlik ülke geneli için ortak sorundur. Gelir uçurumunun en yüksek olduğu il İstanbul olarak tespit edilmektedir. Bunun yanı sıra suçlarla ilgili yapılan araştırmalarda bu gelir uçurumunun ülke genelini nasıl etkilediğini berraklaştırmaktadır.

Emniyet Genel Müdürlüğü Asayiş Daire Başkanlığı verilerine göre, geçen yıl İstanbul’da yaklaşık 14 bin araç çalınmıştır. Emniyet Genel Müdürlüğü, oto hırsızlığı suçunun yüzde 86 gibi büyük bir kısmının bu şehirde işlendiğini belirlemiştir. Adam öldürme ve yaralama suçlarında ise ilk sırayı Gaziantep almıştır. Adana dolandırıcılık, Ankara fuhuş, Aydın tehdit, Samsun silah yasaına muhalefet, Bursa kaçırma lider olmuştur. İstatistikler, her bin Türk vatandaşından üçünün suça karıştığını gösteriyor. Antalya, Bursa, Gaziantep ve İçel suç toplamında Türkiye geneli ortalamasının en üstünde olan şehirler. Bartın, Hakkari, Gümüşhane ve Bayburt ise nüfusa oranla geçen yıl suçun en az işlendiği iller arasında yer almaktadır. Asayiş Daire Başkanlığı’nın hazırladığı 2002 yılı Türkiye geneli suç işleme oranları şu olayları ele almaktadır: Öldürme, yaralama, gasp, oto hırsızlığı, hırsızlık, kaçırma, tehdit, Silah Taşıma Kanunu’na muhalefet, fuhuşa teşvik ve tahrik ve dolandırıcılık. Büyük nüfus hareketliliği yaşanan Türkiye’de şehirlerin karakteri, işlenen suçlarda kendini ele vermektedir (www.zaman.com.tr).

Bu verilerin 2004 yılında da çok fazla değişmediği ve artarak devam ettiği acı bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Emniyet Genel Müdürlüğü, 2004 yılında kayıtlara geçen asayiş olaylarını inceleyerek "Türkiye'nin Suç Haritasını" çıkartmıştır. Harita, asayiş suçlarının bir önceki yıla oranla yüzde 10 arttığını ortaya koymuştur. Emniyet Genel Müdürlüğü verilerinden derlediği bilgiye göre, 2003 yılında 321 bin 805 asayiş olayı meydana gelmiştir. Türkiye’de geçen yıl bu sayı %10 oranında artmış ve suç sayısı 353 bin 692 olarak kayıtlara geçmiştir. "Mala ve şahsa karşı" işlenen suçların dağılımında ilk sırayı 94 bin 509 olayla İstanbul alırken, 28 bin 647 olayla Ankara ikinci, 21 bin 358 olayla İzmir üçüncü olmuştur. Bursa’da 14 bin 988 olay, Antalya’da ise 13 bin 378 olay yaşanmıştır. Suç haritasında ilk beş sırada yer alan illerden sadece Ankara’da, önceki yıla oranla yüzde 7 azalmıştır. Bu

arada, İstanbul'da bir yılda işlenen suç oranının Türkiye genelinin 4'te 1'i olduğu belirlenmiştir. İstanbul'daki 94 bin 509 olaydan 28 bin 506'sının failleri yakalanmıştır (www.sabah.com.tr).

2005 yılının ilk 6 ayında meydana gelen toplam 234 bin 721 suç sayısı, 2000 yılının yıllık suç sayısına şimdiden ulaşmıştır. Geçen yılın ilk 6 ayında 76 bin 95 olan şahsa karşı işlenen suç sayısı, 96 bin 97'ye, 96 bin 329 olan mala karşı işlenen suç sayısı 137 bin 743'e çıkmıştır. Geçen yılın ilk yarısında 7 bin 665 yankesicilik ve kapkaç olayı meydana gelmiştir. Bu yıl ise kapkaç yüzde 55.6, yankesicilik yüzde 71 artarak 12 bin 774'e yükselmiştir. 2004'ün ilk 6 ayında 16 bin 157 evden hırsızlık olayı gerçekleşirken bu yıla ait olan aynı dönemde sözü geçen bu sayı tam olarak 24 bin 32'ye çıkmıştır (www.takvim.com.tr).

İzmir'de gecekonduda oturan nüfusun kentin tüm nüfusuna oranı %40–45 arasındayken, suç işleyen çocukların yaklaşık %75'i gecekonduda ya da kısmen gecekonduda bölgelerinde oturmaktadır. İzmir'deki bir başka çalışmada suç işlemiş 1181 çocuktan 701'inin gecekonduda oturduğu belirlenmiş, sonraları İstanbul'da yapılan çalışmalarda davası görülen çocukların neredeyse tümünün ikamet yerlerinin gecekonduda olduğu görülmüştür. Göç olayını yaşayan çocuklar daha çok hırsızlık ve yaralama suçlarını işlemektedir. Yaralama suçlarının toplumsal uyumsuzluk kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Hırsızlığın ilk planda daha çok ekonomik zorluklar nedeniyle yapıldığı, çocuğun ihtiyaçlarını karşılamak için bu yola başvurduğu düşünülebilir (www.hukukcu.net).

Özellikle gecekondunun göçlerin bir sonucu olması olayı biraz daha netleştirmeye yardımcı olmaktadır. Göçler sonunda plansız ve denetimsiz bir şekilde oluşan şehir kısımları plansız olduğundan kontrol ve hizmet dışı kalmakta bu sayede de geri kalmışlık kültürü açısından buraya gelen birçok aile geldiği yerdeki imkânları bile bulamamaktadır. En azından sosyo-ekonomik açıdan birçok özgürlüğünü kaybetmektedir. Ortamın böyle olması psikolojik yapıyı da bozmakta şiddet eğilimini daha da yoğunlaştırmaktadır.

Türkiye’de toplumsal gelişimin kilometre taşlarından biri olan 1950’li yıllarda ki sanayileşme hamlesi, geçim sıkıntısı çeken kırsal nüfusun daha iyi yaşam olanaklarına kavuşmak için kentlere doğru kaymasına zemin hazırlamıştır. Kırsal kesimden kente göçün beraberinde, insanın en temel ihtiyaçlarından barınma sorununu da ortaya çıkarmış olması, göç eden nüfusun, Osmanlı toprak düzeninin bir sonucu olan geniş hazine arazilerine kaçak evler (genelde gecekodu şeklinde) yapmalarına sebebiyet vermiştir. (Altan 2005).

Kelime anlamı olarak, belediyeden izinsiz bir gecede çatılıveren yapı anlamına gelen gecekodu, İstanbul’da ilk kez 1940’larda Zeytinburnu Kazlıçeşme çevresindeki deri ve dokuma sanayinin yerleşik olduğu bölgede görülmeye başlamıştır. Kente entegrasyon 1949 yılındaki af ile gecekodu yapılaşmasının varoş mahallelere dönüşmesi ile başlamıştır. İlk zamanlar emekçilerin yerleşme merkezleri olarak kabul gören gecekondular 1970’li yıllardan sonra hazine arazilerinin rant olarak kabul görmesiyle büyük kentlerde varoş olarak adlandırılmaya başlanmıştır. 1984 yılındaki imar affıyla görünüm rant zenginliği, mafya ve Müslüman geleneğin egemenliğine doğru yönelmeye başlamıştır. Öte yandan barınma sorunlarının halledilmesi ve yaşam alanlarının güvence altına alınmasından sonra özellikle dönemin gençliği daha iyi bir yaşam arzusuyla sınırlı iş imkânlarında çalışmaya itilmişlerdir. Kol gücüne dayalı işçiliğin yerine makineleşme ve ileri teknoloji geçince en önemli sorunlardan olan mesleksizlik insanların yaşamlarını daha da zora sokmuştur. Bu da belirli bir işte çalışmak için meslek sahibi olamayan bazı gençlerin kısa yoldan köşeyi dönme bunalımı ile uyuşturucu, fuhuş, kapkaççılık gibi suç unsurlarına yönelmesine sebep olmuştur. İstanbul’da son 10 yılda suç oranı %87 oranında artarken varoşlarda bu oranın %280’e kadar ulaşması bunun bir göstergesidir (Altan 2005).

Çalışmaların özellikle Türkiye merkezli olması veri kaynağı olarak da daha çok Türkiye üzerine yapılan araştırmaların kullanılmasını sağlamaktadır. Araştırmalara bakıldığında; ekonomik durumun yetersiz, geçim düzeyinin düşük olması gibi sebeplerin suç oranlarının artmasına sebep olmaktadır. Türkiye’de suçluların yarısından fazlasının, günlük gelirini büyük zorluklarla elde edebilmesi, açıklanan durumu doğrulamaktadır. Tezi destekler konumda yapılan araştırma sonuçlarında, suçluların yaklaşık beşte biri ekonomik sıkıntı ve yoksulluk nedeniyle suç

işlediklerini beyan etmektedirler. Kırsal yörelerde suç işleyenlerin %20'si parasızlıktan, %10'u arazi anlaşmazlığı, %10-15'i temelde ekonomik nedenlere bağlı olan sahte senet, sahte çek gibi suçlardan dolayı ceza almışlardır (Köknel 1996:199). Yapılan başka bir araştırmanın sonuçları ekonomik kriz ortamlarında şiddet eğiliminin ne derece yükseldiğini ortaya koymaktadır.

Türkiye'de ortaya çıkan 2001 yılındaki ekonomik kriz nedeniyle, 2002 yılında çok üst seviyelere yükselen suç oranları 2003'te düşüşe geçtiği gözlemlenmiştir. Türkiye'de Ocak – Eylül 2002 döneminde 19 bin 777 tane güvenliği etkileyen olay yaşanırken, 2003'ün aynı döneminde %15.99'luk azalmayla olay sayısı 19 bin 614'e inmiştir. Bazı suç türlerindeki oransal değişim her iki yılın aynı dönemi karşılaştırıldığında şöyle bir seyir izlemiştir: 2002'nin ilk dokuz ayında 46 olan banka soygunu, 2003'ün aynı döneminde %34.78 azalarak 30'a gerilemiş, fuhuş olayları 1829'dan (%28.98 azalışla) 1299'a düşmüştür. Meskene saldırı %25.99, cezaevinden firar %28.43, cinayet %22.47, yaralama %31.02, hırsızlık %13.08, oto hırsızlığı %8.43, gasp %6.1 azalmıştır. Yine bu dönemde, güvenliği etkilemeyen olaylarda %16.31'lik bir azalma gözlenmiştir. Bu olaylardaki azalma oranları ise şöyle seyir izlemiştir: İntihar olayları 1835'ten (%31.5 azalışla) 1257'ye inmiş, rüşvet-zimmet-irtikap-ihtilas suçları %18.69, kumar %32.33, dolandırıcılık %27.93, darp %23.01 ve tehdit %15.48 azalmıştır. Buradan da kriz ortamının insanları ne derece şiddete yönelttiği gerçeği daha iyi anlaşılacaktır (Arıkanoglu 2003:4).

Gelir dağılımından adil şekilde faydalanamadığı için yoksulluk kavramı ile isimlendirilmek zorunda kalan kesimlerin olaylar hakkındaki değerlendirmeleri aşağıdaki sonuçları ortaya çıkartmıştır;

Yoksul ebeveynlerin çocuklarını okula gönderememeleri, onlara iyi bir gelecek sağlayamamaları, iyi besleyememeleri, istediklerini yapamamaları ebeveynler için hayatın yükünü daha da ağırlaştırıyor, suçluluk duymalarına yol açıyor. Erkekliğin iktidarla tanımlandığı bir yerde, kendi hayatları üzerindeki iktidarlarını yitirmiş olan erkekler, derinden yaralanmaktadır (Bora 2002:79–85).

Araştırma konusu bireyler açısından yoksullukla ilgili kritik sayılan şey, yalnızca artan ve derinleşen toplumsal eşitsizlik ve maddi sefalet değil aynı zamanda

bunların kendileri üzerinde yarattığı duygusal-sembolik şiddettir. Yani yoksullar yalnızca açlık, hastalık ve soğuktan donma gibi tehlikelerle karşı karşıya değildirler aynı zamanda onurlarına, özsaygılarına ve özgüvenlerine yönelen bir tehdit olan sembolik şiddetle karşı karşıyadırlar.

Tüm bu tespitler sonucunda denebilir ki; gelir dağılımından yeterli payı alamamak bireyleri dolaylı veya direkt olarak şiddete eğilimli hale getirmektedir.

1.2. Şiddetin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi

Gelir dağılımının şiddet üzerine etkisi olduğu gibi, şiddetin de gelir ve gelirin dağılımı üzerinde etkisi büyüktür. Gelir dağılımı bireylerin davranışlarını bozarken bozulan davranışlarda toplumun huzurunu bozmakta, politikaların yönünü değiştirmekte, kargaşa ortamı denetimi zorlaştırmaktadır. Şiddetin boyutları büyüdüğünde ilgilenilmesi ve engellenmesi gereken bir hal almakta; ancak bu sefer de kökenindeki gerçek sebep unutulmaktadır.

Yoksulluk olgusu ile ilgili iktisadi terminoloji ile yapılan değerlendirmelerde, yoksulluğun nedenlerine ilişkin olarak cari gelirin ötesinde siyasal ve sosyolojik unsurlar olan hane halkının servet durumuna ve üretim faktörlerinin mülkiyet yapısındaki eşitsizliklere büyük ölçüde duyarsız kalmaktadır. Daha makro boyutta kriterlerle olaylar açıklanmaya çalışılmaktadır. Oysa bu tür olanaklara başvurma imkânından yoksun olanların; gelir ve istihdam dalgalanmaları, şiddet, doğal afetler gibi dışsal etmenlerin etkisi ile daha da yoksullaşmaları söz konusudur. Sorunun temeldeki kökenine inilmediği takdirde çözümle ilgili yatırımların da başlığı değişmektedir (Şenses 2003:207).

Global bir bakış açısı ile değerlendirme yapıldığında, şiddetin bireysel boyuttan uluslararası boyuta ulaştığını görmek hiç de zor olmayacaktır. Böyle bir durumda ortaya çıkan faturada daha büyük olmaktadır. Her ne kadar bu tür savaş yönelimli uluslararası savaş senaryolarının, hatta gerçeklerinin sebepleri farklı siyasi olgulara dayandırılıyor olsa da sonuçlar ele alınarak incelendiğinde görülmektedir ki; dünya genelindeki gelirin yönünü değiştirme, finansal güç elde etme ve bu yolla söz sahibi olma amacı açıkça belli olmaktadır. Söz konusu yargıların yaygınlaşması zengin,

fakir demeden bütün ülkeleri iç sıkıntı ve ihtiyaçları ikinci plana iterek dış savunmaya yatırım yapmaya yönelmektedir. Mağdur ve güçsüz kalan birçok topluluk uluslararası yardıma muhtaç hale gelmekte ve dehşet verici dram sahneleri ile karşı karşıya kalmaktadır.

Belirtilen durumlar için tamamen yardım amacı ile kurulmuş birçok uluslararası kuruluş vardır. Yaşamış olduğumuz günlerde şiddetin kol gezdiği alanlarda sözü geçen yardım kuruluşları da rahat hareket kabiliyetine sahip değillerdir. Dolayısıyla acil yardım, yerine ulaştırılamamaktadır. BM Dünya Gıda Programı Afganistan, Kongo, Fildişi Kıyıları ve Zimbabve gibi ülkelerde yer alan politik belirsizliklerden, Sudan gibi ülkelerde uzun savaş sürecinin ardından ortaya çıkan şiddet ortamından dolayı ihtiyaç sahibi insanlara ulaşmada zorluklarla karşılaşmaktadır (www.sendika.org).

Bazı ülkelerde ve dünya üzerindeki bazı bölgelerde son yıllarda ortaya çıkmış olan kıtlık düzeyine varan beslenme yetersizlikleri, ülkeler arasındaki savaşlar ve iç savaşlarla ilişkilendirilse hiç de yanlış bir yargıya varılmayacaktır. Şiddetin en büyük ve en acımasız sonucu olan savaşın yoksulluk üzerindeki etkisi, Irak devleti üzerine yapılan bir çalışmada çok çarpıcı bir biçimde ortaya koyulmuştur. Körfez Savaşı'nın öncesinde BM tarafından uygulanan ekonomik yaptırımların savaşın yarattığı yıkım ve kıtlıkla birleşmesi neticesinde, Irak'ta istihdam ve gelirler önemli ölçüde düşerken, başta gıda maddeleri fiyatları olmak üzere fiyatlar ortalama düzeyinde hayli büyük artışlar olmuştur. Örneğin, Irak'ta Ağustos 1990 ile Ağustos 1991 arasında genel gıda fiyatları 15 ila 20 kat, buğday unu fiyatı 45 kat arttı. Eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlerin yanı sıra kanalizasyon ve su şebekelerinin büyük hasar görmesi ile bu hizmetler çok önemli ölçüde aksamıştır. Başta küçük yaşta ölenler olmak üzere, sivil halk arasındaki ölümlerin çok büyük bir kısmı kötü beslenme ve temiz su yetersizliği gibi nedenlerden kaynaklanmıştır (Dreze ve Gazdar 1992:921-945).

11 Eylül Saldırısı'ndan sonra kendi içinde başlattığı olağanüstü hal uygulamasını, bugün uluslararası olağanüstü hal uygulamasına çeviren Amerika Birleşik Devletleri'nin silahlanmaya ayırdığı para, 400 milyar dolardır. Bu para ile dünyadaki bütün açları doyurabilir ve bütün evsizlere barınak sunulabilir veya bütün

işsizlere birer iş sağlanabilir ya da dünyadaki her yerleşim birimine hastane, okul ve kütüphane yaptırılabilir. Afganistan operasyonunun bilançosu, 3712 sivil öldürüldü, 7.5 milyon insan ise mülteci durumuna düştü. 2002 yılında, Pakistan ile Hindistan arasında yaşanan gerilim eğer savaşa dönüşseydi fatura çok ağır olacaktı. Çünkü uzmanlar, bu iki ülke arasında çıkacak bir savaşta, daha ilk günlerde 12 milyon insanın öleceğini belirtmişti. Bunun nedeni ise, gerçekten son derece yoksul olan her iki ülkenin de, milyar dolarlık harcamalarla nükleer silahlara sahip olmasıdır (www.bianet.org).

Ülkeler uluslararası varlık ve güç yarışında finansman paylarını cömertçe kullanırken, gerek kendi içlerinde gerekse de diğer ülkelerde açlıktan perişan olan, bu sebepten dolayı her gün ölüm olayları yaşayan birçok toplum kesimini görmezden gelmektedirler.

Şiddeti sadece uluslararası piyasadaki savaşlarla sınırlandırmak yanlış olacaktır. Bu olayların daha küçüğü sayılan şiddet ortamı, ülkelerin içerisinde de aynı etkiyi yaratmakta, ülkelerin ekonomik faaliyetlerinin yönlendirilmesinde ve daha etkin kullanımında çeldirici güç olma özelliğini taşımaktadır. Ülkeler içerisinde güven ortamı bozulmakta, iç göçlerin yaşanmasına ve ekonomik kaynakların bölgeler arasında etkin kullanımı engellenmektedir.

Göç kavramıyla birlikte ortaya çıkabilecek bazı sorunlar şöyle özetlenebilir: Göçün oluşması ile bir bölgedeki nüfusun aktif ve dinamik kesimi gitmekte, daha az girişimci ve dinamik olan kesim o bölgede kalmaktadır. Bu da net göç veren yörelerin gelişme hızlarını düşürmektedir. Gelişme hızı düştükçe göç artmakta ve geri kalmışlık düzeyindeki düşüş devam etmektedir. Yer değiştiren kişinin, sadece bir üretim faktörü değil aynı zamanda tüketici olduğu da göz önüne alınırsa, göç veren yörelerin pazar olarak görece avantajlarını yitirmekte oldukları, bunun da gelişmeyi bir başka yoldan etkilediği ortaya çıkar (Tekeli 1998:16).

Konuya Türkiye ile ilgili örnek verilecek olursa ülkedeki içgöçler incelendiğinde 1975–1990 dönemi için en fazla göç veren on ilden altısının Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde olduğu görülmektedir (Demirci ve Sunar 1998:136–137). Türkiye’de yaşanan ve birçok araştırmaya konu olan içgöç olgusunun birincil nedeni olarak ekonomik yetersizlikler gösterilmektedir. Ancak

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri özelinde düşünüldüğünde ekonomik yetersizliklerin tek başına etkili olmadığı, bunun yanı sıra şiddet ortamının da içgöç olgusunun en önemli nedenlerinden biri olduğu düşünülmektedir. Zaten geleneksel olarak Türkiye'nin en az gelişmiş kesimleri olan Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yaşanan şiddet; göçlere sebep olmuş, sosyo-ekonomik ve siyasi durumun daha da bozulmasına yol açmıştır (Kirişçi ve Winrow 2000:125).

Ülke içerisinde yaşanan şiddet olgusu, her ne şekilde olursa olsun iç huzuru bozmakta, ekonomik yatırımları ve girişimleri engellemektedir. Bu sayede insanlar buldukları ortamı terk etme yönelimine girmekte, zaten gelişme problemi yaşayan bölgeler ellerindeki aktif nüfusu kaybederek gelir sağlama ve gelişme noktasında daha büyük sıkıntıya düşmektedir.

Tüm bu yaklaşımlar ortak olarak ele alındığında görülmektedir ki; şiddet de en az gelir dağılımının kendisini etkilediği oranda gelir dağılımını etkilemektedir. Gerek uluslararası platformda gerekse de ulusal boyutta şiddet kavramı; huzuru, güvenliği bozmaktadır. Ülkeler oluşan bu şiddet olaylarına karşı bir taraftan dış güvenlik yatırımlarını artırmakta diğer taraftan da iç yapıdaki huzuru sağlamak için ekonomik paylaşımında bu konu üzerine ağırlık vermektedir.

Böylece yatırım gitmeyen bölgeler daha da geri kalmakta ve GSMH'dan aldığı pay oranları da düşmektedir. Durumun böyle olması bütün hayati fonksiyonları etkilemekte, eğitim, kültür, sağlık gibi birçok önemli ihtiyaçlardan mahrum kalmaktadır. Bunların hepsinde daha iyisine ulaşmak için mutlaka belirli bir gelir seviyesine ihtiyaç duyulmaktadır. Sanayileşmeden uzak kalan, kültürel çitasını yükseltmeyen bu bölgeler tarım toplumu olma özelliğinden kurtulamamaktadır. Yani şiddet sadece gelir dağılımını etkilememekte, bununla beraber birçok hayati ihtiyaç niteliğindeki olguyu da dolaylı ve direkt olarak etkisi altına alarak, gelişmişliğe darbe vurmaktadır.

2. GELİR DAĞILIMI – ŞİDDET İLİŞKİSİNE KARŞI GELİŞTİRİLEN SOSYO – EKONOMİK POLİTİKALAR

Gelir dağılımı eşitsizliğinden kaynaklanan yoksulluk sorunu, gerek ülkemizde gerekse dünyada gündemin en önemli problemidir. Gelişmiş ülkelerle, gelişmekte olan ülkeler arasındaki gelir eşitsizliği giderek büyümektedir. Özellikle sosyal devlet ilkesinin giderek gözardı edildiği bir ortamda yoksulluk sorunu ileriki yıllarda büyük önem kazanacaktır. Türkiye'nin yaklaşık 80 yıllık Cumhuriyet tarihinde gelir dağılımı sorunu genelde arka planda kalmıştır. Toplumsal değişim, salt kalkınma sorunu ve üretim artışı olarak görülerek toplumsal kalkınma ve gelir dağılımı arasındaki sıkı ilişki dikkate alınmamıştır. İlginç olan ise literatürde yoksulluk sorununun pek incelenmemiş, gelir dağılımının ise genellikle fonksiyonel gelirin bölüşümü olarak irdelenmesidir. Bir de gelir dağılımının şiddetle etkileşimi göz önüne alınacak olursa sorun daha da büyümekte ve bu döngüden ortaya çıkan ilişkilerinin kalkınmanın önünde bir engel olduğu fark edilmemiştir.

Gelir eşitsizliği ve şiddet paradoksunun etkilerinin en aza indirgenmesi ve bu sorunla mücadelede kullanılabilecek en önemli ve etkili araç, temel insan hak ve özgürlüklerinin gerçekleştirilmesi ekseninde oluşturulabilecek olan insan hakları yaklaşımıdır. Kişi hak ve özgürlükleri ise, ancak ekonomik ve sosyal hakların gerçekleştirilmesi ile olasıdır. Eğer tüm insan hakları bir bütün olarak ele alınacaksa, bugünkü ekonomik sistemde bir dizi değişiklik yapmak ve hem küresel hem de toplumsal düzeyde önemli sorumluluklar üstlenmek gerekmektedir. Yoksulluk, yoksulluk ve şiddet ile mücadelede insan haklarının önemi, hukukun üstünlüğü ve demokratik hakların vazgeçilmezliği kabul ediliyorsa, günümüzde bunların yalnızca ulusal sınırlar içinde hapsedilemeyeceği de, yalnızca siyasal otoritelere karşı kullanımının yetmeyeceği de bilinmelidir. Bu durumda iki önemli noktanın öne çıkarılmasında fayda vardır. Bunlardan ilki; insanı ekonomik ve sosyal koşulları içinde ele alan ekonomik ve sosyal hak ve özgürlüklerin öneminin anlaşılması ve gerçek yerine konulması meselesidir. İkincisi ise; küresel düzeydeki ekonomiyi ve insan haklarını, bir bütün olarak kabul eden bir küresel hukuk sisteminin içine alabilme ve bu sayede onu eşitlikçi ahlak anlayışıyla yeniden uzlaşmaya zorlama konusudur (Koray ve Alev 2002:463–466).

Sosyal politika kavramıyla tanımlamaya çalıştığımız olgu ülkeler arasında hatta aynı ülkede zaman içinde değişiklik gösterse de genel anlamda şöyle ifade edilebilir;

- Sosyal Koruma: Emeklilik, işsizlik ve maluliyet destekleri
- Aile ve çocuk politikaları, sosyal bakım
- Fırsat eşitliğinden yana, ayrımcılığa karşı politikalar
- Halk sağlığı
- Yoksulluğa yönelik politikalar (Buğra ve Keyder 2006: 161 – 162).

Tüm bu politikaların ana hedefleri ise hayat döngüsü içinde yeniden dağıtım;

- Zenginden fakire
- Sermayeden emeğe
- Aile olmayanlardan ailelere
- Gruplar arasında sosyal barışı ya da uyumu pekiştirme
- Refah arzı eksikliği ile sonuçlanacak dışsallıkları düzeltme

olarak açıklanabilir (Buğra ve Keyder 2006: 161 – 162).

Yoksulluğun ve şiddetin, insan haklarının ihlali olarak tanımlanması ve insan haklarının bütünselliği çerçevesinde sosyal hakların gerçekleştirilmesi üzerindeki vurgu; yoksulluğa, şiddet ve yoksunluğa yol açan ekonomik ve siyasi nedenler sorgulanmadığı sürece, küreselleşmeye insani bir yüz kazandırma çabasıyla sınırlı kalacaktır. Bunu aşmak için, kaynakların nasıl, hangi alanlarda, ne amaçla ve kimler için kullanıldığının tespitinden sonra (hukuki müdahaleye açık bir alan olduğu düşünüldüğünde) hukuk yoluyla müdahale söz konusu olabilir. Hukuki sistemin bu bakışla yeniden düşünülüp oluşturulması ise her zaman olduğu gibi, yine bir toplumsal mücadele konusudur (Çavuşoğlu 2002:475).

Burada hemen vurgulamak gerekir ki; gelir-şiddet etkileşiminde ortaya çıkan nedenler ve sonuçlar hem yerel hem de küresel boyutta etkiye sahiptir. Ülkelerin tek başına önlem stratejisi geliştirmeleri çok büyük anlam ifade etmemektedir. Daha önce de belirtildiği gibi küresel etkiler göz ardı edildiğinde başarı minimuma inmektedir. Çünkü gelir şiddet bağlamında ortaya çıkan karmaşanın sorumlusu sadece bu iki kavram değildir. Mikro boyutta düşünülmeyen ekonomi politikaları, tam anlamıyla halka endekslenmemiş sosyal politikalar, ülkeler arası hukuk ve siyasi mücadeleler gibi önemli oluşumlar çoğunlukla bu paradoksun tetikleyicisi olmuştur.

Bu konular birçok uluslararası kuruluşun gündemine gelmiş ve toplantıların konu başlığı olma özelliğine sahip olmuşlardır.

Dünya genelinde ülkelerin ekonomik yetersizlikleri ve oluşan çatışma ortamının bir sonucu olan yoksulluk olgusu ile mücadelede, uluslararası düzeyde yapılabilecekler, 2003'teki BM İnsani Gelişme Endeksi'nde de belirtildiği gibi şu ayaklardan oluşabilir: Adil olmayan ticari korumaların ve vergilerin kaldırılması ve eşit bir ticari ortamın sağlanması. Borç girdabından kendisini kurtaramayan ve borçlarını döndüremeyen yoksul ülkelerin borçlarının silinmesi. Zengin ülkelere doğru, yardım akışını hızlandırmak. Yoksul ülkelerin teknolojik ilerlemeye daha kolay ulaşabilmesinin yollarını geliştirmek (www.undp.org.tr).

Bu noktada, yoksul kalmış ülkeler iktisadi bağlamda rahatlayacakmış gibi bir görüntü çıksa da, olayın şiddet ayağına da dikkat etmek gerekmektedir. Çünkü bu yolla belki gelir dağılımının tetiklediği şiddet oluşumu, büyük oranda engellenmiş olsa da, farklı sebeplerden ortaya çıkacak olan şiddet kavramının gelir dağılımı üzerine oluşan etkisi artarak devam edecektir. Böyle bir arzu dışı durum ise bütün yapılan plan ve programları başarısızlığa itecektir. Bundan dolayıdır ki gelir dağılımı ve bundan kaynaklanan yoksulluk olgusunu tek başına ele almayı uluslararası şiddet olaylarının çözümü içinde, küresel çözüm önerileri için samimi çalışmaların yapıldığı bir ortamda değerlendirmek gerekmektedir. Çünkü ulusal boyuttaki birçok şiddet olayı uluslararası uzantılarca desteklenmektedir. Uluslararası hukukta bu gelişmelere göre düzenlenerek gelir ve şiddet etkileşimi tam anlamıyla değerlendirilebilmelidir.

Yoksullukla mücadele yaklaşımlarının etkinliği konusunda, etkili bir yoksullukla mücadele programı için, hızlı ekonomik büyümeye dayalı, dolaylı yoksullukla mücadele yaklaşımının yanı sıra, devlet öncülüğünde uygulamaya konulması gereken doğrudan önlemlere de ihtiyaç olduğu açıktır. Günümüzde yerel ve küresel düzeyde yoksullukla mücadelenin etkili olabilmesi için, doğrudan ve dolaylı yaklaşımları birlikte ele alan, bu alanda etkinlik gösteren kuruluşlar arasında eşgüdüm sağlamayı amaçlayan kısa, orta ve uzun vadede ayakları olan bir yoksullukla mücadele stratejisine ihtiyaç vardır. Bu stratejinin temel unsurları, devletin kısa dönemde yoksul kesimlere sağlayacağı destekler, istihdam yaratabilen

eşitlikçi sanayileşme ile büyüme, beşeri ve fiziksel kaynaklar ile gelirin eşitlikçi paylaşımı ve bunlara olanak sağlayan kurumsal düzenlemelerdir (Şenses 2003:327–353).

Nüfusun, Ankara’da %61’inin, İstanbul’da %45’inin, İzmir’de %43’ünün gecekondualarda oturduğu ve gecekonduada yaşayanlar için klasik sınıf tanımlamalarından hiçbirinin kullanılamayacağı, bugünün kentlerinde yaşanan yoksulluğun, toplumun daha geniş bir kesimini etkisi altına alarak sürekli biçimde yaygınlaşan “yeni kentsel yoksulluk” olarak kavramlaştırılması söz konusudur. Kent yoksulluğu sadece bir gelir eksikliği değildir. Beraberinde ciddi problemler yaratmaktadır:

- Kentsel uyumsuzluk
- Sosyal marjinallik
- Örgütsel suçlarda artış ve kentsel şiddet

bunlardan bazılarıdır.

Yoksullukla karşı karşıya olan toplumlar bunalımlı bir kişiliğe sahiptirler ve sadece anlık yaşamaya önem verip geleceği düşünmezler. Bu yapı dışarıdan müdahale ile değiştirilmedikten sonra kuşaktan kuşağa aktararak sağlamlaşır (Kıray 1998:21–37).

Yoksullukla mücadele için, yoksulların öznel nitelikleri de dikkate alınarak, acil, orta ve uzun dönemli politikaların oluşturulması gerekir. İşsizliği önleme, sosyal konut gereksinimini karşılama, gecekondu bölgelerinin ıslahı, kamusal ve kentsel hizmetleri ve altyapıyı geliştirme gibi uzun dönemli ve genel politikalar yoksullukla mücadelede önemlidir (Yoksulluk, Cilt.1, 2003:396).

Gerek gelir dağılımının ve şiddet olgusunun tek başlarına etkisi, gerekse de bir biri ile döngü oluşturarak ortaya çıkan etkide asıl sorun, ülkeler ve bölgeler arası yoksullaşmadır. Çünkü bir kısım toplum tabakası, bu olaylardan zenginleşip servet artırımına giderken, diğer çoğunluk olan kesim yoksullaşmakta ve hayatını idame ettirebilmek için yardıma muhtaç bir hale gelmektedir. Sorunun başladığı ve asıl önemsenmesi gereken yer de zaten bu kısımdır. Ülkeler, halkının mutluluk ve huzuru ile ekonomik gelişimini tamamlamak için bu tür oluşumlara özellikle dikkat etmeli gerek ülke içerisinde toplumsal diyaloga gerekse de ülkeler arası ilişkilere önem

vererek bu paradoksun etkisini en aza indirmek için acil tedbirler alma yolunu seçmelidir.

2.1. Sosyal Politikalar

Gelir dağılımı ve şiddet paradoksunun oluşumundaki önde gelen sebeplerden birisi sosyal olaylardır. Toplumun birbiri ile olan iletişimi, toplumsal saygının oluşumu ve demokratik paylaşımın sağlanması, sosyal bağlamda göze çarpan konulardır. Bu anlamda ekonomi ve sosyal politika kavramı birlikte değerlendirilmeli, ve birbirinden ayrı tutulmamalıdır. Toplumlar her ne kadar ekonomik yönden iyileşme yaşasalar da, bu iyileşmenin sonu yoktur ve hep daha fazlasına ihtiyaç duyacaktır. Var olanın kıymetini bilme, paylaşma, yardımlaşma, dayanışma gibi kavramlardan uzak olunursa, varlığın hiçbir kıymeti kalmayacak, hatta rekabetin acımasız kuralları toplumdaki kesimleri birbirini sömürür hale getirecektir. Bu yaklaşım da hem gelir dağılımını bozacak, hem de şiddeti körükleyecektir.

Bu beklentilerin gelişmesi de ancak ülke genelinde toplumsal yapıya uygun eğitim ve kültür ağırlıklı politikaların geliştirilmesi ile sosyal güvenlik uygulamalarının artırılması ile olacaktır. Çalışmanın bu aşamasında bahsedilen konularla ilgili bulgular ortaya konulmaya çalışılacaktır.

2.1.1. İnsan Hakları Açısından Hukuki Düzenlemeler

Özellikle insan hakları konusu gündeme geldiğinde, olguyu çift yönden ele almak gerekmektedir. Birinci boyutta, ülkelerin haksızlıkları önleyecek kanuni müeyyideleri tam anlamı ile sağlam bir zemine oturtmaları ve denetimlerini de aynı kararlılıkla yürütmeleri akla gelmektedir. İkinci boyutta ise toplumun birbirine karşı tutum ve davranışlarını hoşgörü, saygı değerleri çerçevesinde tutacak eğitim ve kültür hizmetlerinin geliştirilmesidir.

Şiddetin toplumsal yaşamda devre dışı bırakılması konusunda, hoşgörü kültürünün yerleştirilip yaygınlaştırılması ile mesafe alınabilir. Hoşgörü; değişik özelliklere ve kültürlere sahip insanların bir arada yaşarken birbirlerinin

farklılıklarını kabul etmelerini ve barış içinde yaşamalarını sağlar. Savaş ile ortaya çıkan şiddeti ve şiddetin sonuçlarını önlemenin en etkin yolu elbette barışı sağlamaktan geçmektedir. Irkçılık, dinsel ve etnik ayrımcılık sonuçta şiddeti besleyen yaklaşımlardır. Uyuşmazlıkların temelinde bunlarla beraber toplumsal adaletsizlikler, dünyada yaratılan değerlerin adaletsiz dağılımı, yoksulluk ve sömürü vardır. Bundan dolayı barış ve hoşgörünün temeli adalet ve eşitliktir (Helvacı 2002: 412).

Diğer taraftan, gelir adaletinin sağlanamayışı ile ortaya çıkan yoksulluk içinde insan hakları noktasında birçok tespit mevcuttur. Bu tespitler sadece bir veya birkaç ülkenin sorunu olarak ortaya çıkmış değildir. Tüm dünyanın ortak sorunudur haline gelmiştir. Çünkü, yoksulluk olgusu ülke içerisinde göçleri tetiklediği gibi ülkeler arasında da aynı etkiyi oluşturmakta, ülkelerin sosyal yapılarında karmaşa ortamının doğmasına sebep olmaktadır. Dolayısı ile bir ülkedeki sorun bir başka ülkeyi de direkt olarak etkileyebilmektedir.

Yoksulluğun, toplumsal yapıları ve yoksulluğun toplumsal ve politik konumlandırılışının, yoksulları dışlayıcı (tecrit edici) bir etkisi vardır. Bu etki zaman zaman, kriminalize edici (potansiyel suçlu olarak damgalayan) boyutlara varabilmektedir. Bu, kimi insanları (geniş insan topluluklarını), "insanlık" tanımıyla kastedilenin dışına çıkartan, insanlıktan dışlayan bir anlayışın yerleşmesine yol açmaktadır. İnsan hakları etiği açısından, "insanlık" anlayışı ve onun kapsamı, ihmal edilmez bir değerdir. Yoksulluğun "yoğunlaşmış" bir insan hakları ihlali olmanın ötesinde, insan haklarına olan duyarlılığın altını kemiren bu etkisi, insan hakları mücadelesinin yerleşik gövdesine lehimlendirilmiştir. İnsan hakları savunucuları, bu problemi değişik platformlarda çeşitli araçlarla dile getirmektedirler. "Yoksullukla mücadele" kampanyalarının birçok yerleşik biçimi, insan onurunu zedeleyen ianeci, "himmat edici" anlayışlara dayanmakta ya da en azından etkisi olmaktadır. Öte yandan, sınırlı da olsa yardım ve dayanışma girişimlerini "sinik" bir tutumla karşılamak problem yaratmaktadır. İnsan hakları bakış açısından, yoksullukla mücadele ve baş etme yollarını araştırmak ve bu sorulara çözüm bulmak insan hakları açısından herkesi ortak görev sorumluluğu olmalıdır.

İnsan hak ve özgürlükleri tüm ulusların ortak sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü bu konuda milletleri, inançları ve kültürleri ne olursa olsun ortak değer olan insanlık paydası herkesi adalet, eşitlik ve özgürlük özleminde buluşturmaktadır. Herkes uygun bir gelir dağılımı ile adaletin sağlanması ve aynı doğrultuda yetenekleri noktasında istihdam edilerek kendisi ve yakın çevresinin eğitim, sağlık, barınma, beslenme ve giyecek gibi ihtiyaçlarını uygun ölçülerde karşılamak arzusu içerisindedir. Bu istekler tamamen insanî boyutta olup, engellenmesi toplumda şiddeti körükleyecek ve adaleti ise yok denecek kadar az noktada algılanır hale getirecektir.

2.1.2. Toplumsal Saygı Kültürünün Geliştirilmesi

Yoksulluk ve şiddet göstergelerindeki değerlerin daha da az bir noktaya gelmesi için devlet müdahalesi, ekonomi politikaları ve sosyal politikalar büyük önem arz etmektedir. Sorunun sadece bu politikalarla çözülemeyeceği gerçeğini de unutmamak gerekir. Toplumun desteği ve yardımlaşması, vazgeçilmez unsurdur. Zaten ekonomik sıkıntı içerisinde olan devlet yapılanması her an her yerde varlığını hissettiremeyebilir. Ama toplumun kendi içerisinde gelişen saygı, yardımlaşma ve dayanışma kültürü birçok sorunun daha küçük bir aşamada iken çözüme kavuşmasını sağlamış olacaktır.

Şehir ve kasabalarda yaşayan yoksul ve zengin insanların, sosyal barış içinde yaşamalarını ve toplumsal uzlaşmayı temin etmekle sorumlu olan şüphesiz yerel yönetimlerdir. Sosyal belediyeçilik anlayışına ve kentin özelliğine uygun olarak sosyal politika üretmek isteyen yerel yönetimler, sosyal hizmetlerin yerine getirilmesi yönünde aktif rol almaları gerekmektedir. Etkin bir yerel sosyal faaliyetin gerçekleştirilebilmesi için, demokratik ve sivil katılıma da önem vermek aynı derecede önemlidir. Dolayısıyla, yerel sosyal sorunlar, yerel ölçekte ele alınması gerekmektedir. Sosyal koruma programları da mahallelerden başlayarak, daraltılmış projelerle yürütülmelidir (Abay 2004:605).

Bu tür bir yapılanma için toplum felsefesinde değişime ihtiyaç vardır. Şiddet kültüründen uzak, demokratik anlayışta söylemlerini dile getiren bir toplum tabiki yardımlaşma ve dayanışmaya da eğilim gösterecektir.

Yerel sosyal yardım sistemlerinin oluşumunda dikkat edilmesi gereken bazı hassas konular vardır. Örneğin, coğrafi, etnik veya dinî köken eksenli sosyal dayanışma anlayışı, “benim olsun, çamurdan olsun” mantalitesine ve bir risk unsuru olarak “biz ve ötekiler” şeklinde bir ayrımcılığa yol açabileceğinden, özellikle hemşeri dernekleri, bütün yoksullara aynı yakınlıkta olmalarına dikkat etmelidirler. Yoksullara sosyal yardım uygulamalarında, partacılık, hemşericilik, bölgecilik, tarikatçılık, mezhepçilik, aşiretçilik, arkadaşlık gibi unsurlara asla yer verilmemelidir. Sosyal yardımlardan yararlanma şartı olarak sadece “muhtaçlık” kriteri geçerli olmalıdır (Öymez 2004:6–8).

Toplum içerisinde gruplaşma ve bölünme bilinci zaten şiddet kavramına yönelmiş bir tetikleyicisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölünme yapılanmasının şiddet destekli bir kalıba girmesi yardımlaşmayı tamamen ortadan kaldıracak hatta rekabet bilincini acımasız kurallarla toplumsal ortama yerleştirecektir. Özellikle Türkiye bu konuda çok eski sayılmayacak bir zaman dilimi içerisinde birçok tecrübeyi yaşamış ve bu tecrübenin faturasını en az ülke gelişimini 25 yıl daha geriye götürerek ödemiştir.

Mükerrer yardım ve farklı eller aracılığı ile aynı veya benzer sosyal faaliyetlerden dolayı kaynak israfına yol açmamak için, bölgede aktif olan sosyal kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonun ve işbirliğinin sağlanması da zaruridir. Yerel yönetimler, merkezî yönetim ve üçüncü sektör olarak adlandırılan vakıf, dernek gibi sivil toplum kuruluşları ile uzlaşma ve işbirliği sayesinde sosyal yardım ve sosyal hizmetleri yerine getirmesi sağlanmalıdır (Fidancı ve diğerleri 2004:631).

Örneğin, yoksulluk sebebiyle çocuklarını okula gönderemeyen veya okul öncesi çocuklarını düzenli sağlık kontrollerine götüremeyen veya çocuklarına şiddet uygulamaya temayül gösteren aileler, kamusal sosyal yardımlarla ekonomik yönden desteklenirken, sosyal uyum amaçlı bazı eğitim programlarına tâbi tutulmalıdır. Bu maksatla, ailelerde ve çocuklarda olumlu davranış değişikliği oluşturmak ve devam ettirmek için, yerel kurumlar (Millî Eğitim Müdürlüğü, Sağlık Müdürlüğü; Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü; Halk Eğitim Merkezi; Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı; İş-Kur) koordineli çalışılarak, ailelerin çocuklarına düzenli olarak

sağlık kontrolü yaptırıp yaptırmadıkları, çocukların okula devam edip etmedikleri ve aile içi barışın ve huzurun temin edilip edilmediği kontrol edilmesi gerekmektedir. Kamusal sosyal yardımlar da bu şarta bağlı olarak ya devam etmeli ya da kesilmelidir. Türkiye'de, özellikle son yıllarda çalışanlar aleyhine daha adaletsiz ve dengesiz yapıya dönüşen gelir dağılımının düzeltilebilmesi için, süratle bir takım tedbir ve politikaların uygulamaya sokulması gerekmektedir.

Şiddet; insanlığı, doğayı ve insanlığın özünü tahrip etmiştir. Şiddetin insan yapısı olmasının yanı sıra şiddeti yaratan ekonomik ve sosyal etmenlerdir. Bu olguları ele almadan bir şiddet karşıtı çabanın başarıya ulaşma şansı yoktur. Devletlerin devletlere karşı savaşlarına, bir ülkedeki siyasetin birbirine karşı savaşına, dinlerin birbirini tahakküm altına alma çabasına karşı çıkmadan, birey olarak işkencenin, kötü muamelelerin karşısına çıkmadan şiddete karşı yürütülen mücadelenin başarı şansı yoktur (1. Evrensel Şiddet Karşıtı Barış Kültürü Sempozyumu 2001:2).

Gerek şiddet gerekse de gelir dağılımı eşitsizliği için bilinçli, saygılı ve seviyeli bir toplum ihtiyacı olmazsa olmaz bir şarttır. Bu noktada devlet ve vatandaşlar ortaklaşa bir çalışmada sağlıklı ilişkiler kurmak zorundadır. Yoksullukla mücadelede temel amaç, sadece kişilerin yoksulluğunu gidermek olmamalıdır. Yoksullukla mücadelenin temel aktörleri olarak yoksulluğa yol açan ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal hak mahrumiyetlerinin önündeki engellerin kaldırılması amacıyla, uzun vadeli toplumsal hedef ve programlara ağırlık verilmelidir.

2.1.3. Eğitim ve Sağlık Yönelimli Politikalar

Gelir dağılımı eşitsizliğinden kaynaklanan yoksulluk üzerine birçok tartışma ve araştırma yapılmış olup bu konuda yine birçok karar alınmıştır. Yapılan tartışmalarda, daha çok 1980 sonrası süreç içinde, dünyada ve günümüzde ortaya çıkan gelişmelere bağlı olarak değerlendirilmesine rağmen; yoksulluğun, toplum hayatımız içinde eski ve köklü bir özellik olarak varolduğu üzerinde ittifaka varılmıştır. Yapılan tespit ve değerlendirme çalışmalarından sonra iş bölümüne gidilmeli ve ortaya çıkan sorunların giderilmesinde rol alacak paydaşlar belirlenerek acil müdahale programı başlatılmalıdır. Acil müdahale programında Kamu ile Sivil

Toplum Kuruluşları arasında uyumlu bir çalışma düzeni kurulmalı, Kamu-Sivil Toplum Kuruluşları çatışmasına müsaade edilmemeli, Kamu ve Sivil Toplum Kuruluşları acil müdahale alanlarını net olarak tespit etmelidirler. Bu alanda yapılması muhtemel acil müdahaleler ise şu alanlara yöneltilmelidir: Gıda, sağlık, giyim, yakacak, barınma, anne-çocuk sağlığı, eğitim vb. konulara öncelik verilmelidir (Yoksulluk Sempozyumu Sonuç Bildirgesi 2003:6).

Her görüşmede eğitim ve sağlık kavramları vurgulanmıştır. Zira eğitim ve sağlık tüm toplumların birincil ihtiyaçları arasındadır. Toplumlar iyi bir eğitim programı ile planlı bir gelişime tabi tutulmamışsa ve sağlıklı toplum yapısına sahip değillerse gelir boyutunda çok fazla bir fayda sağlanamayacağı tartışılmaz bir gerçektir. Hem kazanılan parayı kullanma kültürüne hem de onu mutlu bir şekilde harcayacak sağlıklı dinamik bir hayata ihtiyaç vardır. Bu noktada devlet müdahalesi de önemli bir rol oynamaktadır.

Eğitim; yoksulluk ve şiddet zincirinin kırılmasını sağlayan en etkili faktördür. Yoksulluk ile ilgili kurumsal ve hukuki düzenlemelerin yapılması, yoksulluk profilinin ortaya konması, yoksullukla mücadele uygulamalarının etkilerinin ölçülmesi ve yoksullukla ilgili politika eksikliğinin giderilmesi, istihdamda özellikle tarım kesiminde yoğunlaşan verimsizliğin ortadan kaldırılabilmesi için araştırma-geliştirme ve teknoloji konusuna ağırlık verilmesi, eğitim fırsatlarının ve olanaklarının geliştirilmesi ve insan gücü planlamasının yapılmaması, sosyal güvenlik sisteminin güçlendirilmesi ve sağlıkta reformcu düzenlemelerin yapılması, vergi ve sosyal harcama politikalarında toplum bütününe yaygın, adaletli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir (Özsoy 2003:3).

Avrupa Birliği'nin yoksullukla mücadelesinde diğer bir yolda eğitim politika ve uygulamalarıdır. Bu politika ve uygulamalarla yoksulların fırsat eşitliğinden yararlanması, AB toplumuna entegre olması, bu şekilde yaşam düzeyinin yükselmesi amaçlanmaktadır. Eğitim aracılığıyla tüm insanların yeterli donanıma sahip olması, yoksun kalma nedenlerinin başlangıçta saptanarak gerekli müdahalelerle yoksulluğun temelden önlenebileceği düşünülmektedir (Yoksulluk, Cilt.2, 2003:210).

Eğitim gelir ilişkisi yanında şiddet verileri de bu konu da gayet dikkat çekicidir. Birçok şiddet olayının temelinde eğitimsizliğin yattığı bir gerçektir. Bilmemenin getirdiği acizlik ve kabul edilmeme duygusu insanları şiddete doğru itmiştir. Tablo 3.3 incelendiğinde olayın ciddiyeti daha da net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Ülkemizdeki eğitilmiş insanların suç oranları ile eğitimsiz insanların suç oranları konu hakkında hiçbir tartışmaya gerek bırakmamaktadır.

Tablo 3.3. 1999 – 2003 Yılları Arasında Eğitim Durumuna Göre Cezaevine Girenler

Eğitim Durumu	1999	2000	2001	2001	2003
Bitirilen Son Öğretim Kurumu	78.239	94.075	107.068	93.766	94.458
İlkokul	60.899	71.265	80.562	68.819	68.150
İlköğretim					
Ortaokul ve Dengi	8.315	10.733	12.607	11.899	12.579
Lise ve Dengi	7.419	9.943	11.644	10.896	11.334
Yüksekokul ve Dengi	1.606	2.134	2.255	2.152	2.313

Kaynak: TÜİK, www.tuik.gov.tr/konular/adalet02.htm, 20.03.2005.

“Amerika’da terör zevklerini çete halinde tatmin etmeye çalışanlar da var. Bazen silahlı bir çete otomobilin içinden insanları tarayıp kaçıyor. Amerika’nın terörde önde gelen şehirlerinden olan Los Angeles’te üyelerinin sayısı toplam 100 bini aşan 500 kadar çete bulunuyor. Bu tür terör çeteleri özellikle Latin Amerikalıların ve zencilerin çoğunlukta olduğu gettolarda daha yaygın durumdadır. Hatta Amerikalı bazı yetkililer gettolara bu tür terör çeteleri kuran gençlerin hakim olduğunu söylüyorlar. Bu yerlerde gençleri terör çetelerinin içine girmeye yönelten unsurların başında fakirlik, işsizlik ve ırkçılık geliyor. Gettolarda yaşayan aileler oldukça perişan durumdadır. Onların çocuklarının gittiği okullarda onları sefillikten kurtaracak bir eğitim ve öğretim imkânı verilmiyor. Yine resmi açıklamalara göre sadece Los Angeles’ ta 1990 yılı içerisinde toplam 700 kişi bu tür terör çeteleri tarafından öldürüldü” (Cuma Dergisi 2002:16).

Eğitim, sağlık gibi kamu hizmetlerinin geliştirilmesi ve bu hizmetlere ulaşımında fırsat eşitliğinin oluşturulması, kamu harcamaları bileşiminde eğitim, sağlık gibi

beşeri sermaye alanlarının payının artırılması, aile bireylerinin eğitim olanaklarından yararlandırılarak şiddete karşı bilinçlendirilmesi ve sağlık olanaklarına ulaşmalarının kolaylaştırılması, iki önemli şiddet nedeni olan yoksulluğu ve eğitimsizliği azaltmak veya ortadan kaldırmak için sosyal içerikli şiddet ile mücadele programlarının uygulamaya konulması türünden uygulamalar toplumun sağlıklı ve bilinçli bir toplum olması noktasında fayda sağlayacağı gibi yoksulluk ve şiddetin geriletilmesi amaçlarına da hizmet edecektir.

2.1.4. Göçlerin Negatif Etkilerinin Önlenmesi

Göçlerin, gelir dağılımı adaletsizliği kaynaklı bireyleri veya grupları köylerden kentlere plansızca yönelttiği tartışılmaz bir gerçektir. Bu nedenle köylerdeki gelir azlığı, verimsizlik, işgücü fazlalığı gibi göçe yöneltici nedenlerin önlenmesi gerekmektedir. Kırsal alanda verimli istihdam olanakları meydana getirilebilmeli, tarım dışı hizmetler kırsal alana girmelidir. Sanayi kuruluşları şehir dışı nitelikte oluşturulmalı, hammaddeye bağlı olmayan serbest sanayi kuruluşları iş gücü arzının en yüksek olduğu bölgelerde kurulmalı, bölgeler arası dengeli politika uygulanmalı, sanayi nüfusu yurt çapında dengeli dağıtılmalı ve GAP benzeri projeler yaşama geçirilerek halkın doğduğu yerde tutulması sağlanmalıdır. Demiryolu ağırlıklı hızlı bir ulaşım sistemi oluşturulup, cazibe merkezi olan büyük şehirlere gidip-gelme kolaylaştırılarak, şehre göç ihtiyacı ortadan kaldırılmalıdır. Bu gibi projelerin gerçekleştirilmesi, şehirlere göçü engelleyerek şehirlerde meydana gelen bir çok sorunun yanında yoksulluk ve suçlulukta da bir azalmaya neden olacaktır (Hancı 2004:6–7).

İşsizliğin doğal uzantısı olarak göç artmaktadır. Yerinden, yurdundan kopan insanların imkânsızlıklar neticesinde şiddete yönelmesi suç oranlarını arttırmaktadır. Şiddete maruz kalan insanların acımasızlaşması kaçınılmaz olmakta ve şiddeti beslemektedir. Özellikle büyük şehirlerde şiddet içeren suç hikâyeleri artmakta ve tedirginlik yüreklere yerleşmektedir. Sosyo-ekonomik bir problem olan göçe ve onun doğurduğu şiddete karşı güvenlik tedbirleri almak yeterli gelmemektedir. Bu durum sosyolojik açıdan büyük bir felaketin habercisiyken duruma sadece kriminal açıdan bakmak Türkiye Cumhuriyeti Devletinin yanlış politikasının sonucudur (Zeybek 2005).

Özellikle kırsal alanda rastlanan daha çok bireysel boyutlarda ve bir tür görünmezlik maskesi altında saklanan yoksulluğun; şehirlerde kendisini değişik biçimlerde gösterdiği, değişik süreçler içinde varlığını sürdürdüğü üzerinde duran bir kısım tebliğ sahibi yoksulluğun sorun olmadan -mevcut kamu arazilerini kullanmak, yoksulluklarını bir sonraki kuşağa devretmek gibi değişik toplumsal süreçleri kullanarak- günümüze kadar geldiği ama bundan sonra şehirlerin artık yeni göç dalgaları dolayısıyla yeni yoksul katmanlarını eskisi gibi bünyesinde barındıramayacağı vurgulanmıştır. Başta kentsel bölgeler olmak üzere toplumumuzda yaşanan sosyal değişimin ortaya çıkardığı yeni hayat tarzlarının bazı toplum unsurlarını dışarıda bıraktığı ve bu insanların yaşlı, özürlü ve çocuk kimlikleri ile belli bir dikkati üzerlerine çekmelerine rağmen, bunların toplumun kıyı/köşesinde yalnızlığa mahkûm olarak yaşadıkları bilinmektedir.

Büyük kentler, kırsal alandan, sürekli göç almaktadır. Bu göç dalgasının nüfusumuzun %25-30'luk bölümünü içerecek biçimde önümüzdeki zaman diliminde de süreceği tahmin edilmektedir. Bu göç dalgasıyla gelenlerin, daha önce göç edenlerle (ki bunlar üzerinde aktif bir kentlileştirme politikası izlenmemiştir) kentsel alanda buluşması, kırsal tutum, davranış ve değerlerin de yoğunlaşması tehlikesini de beraberinde getirmektedir. Böylece varolan "kentlileşmemiş" grubun daha da genişleyerek, başta yoksulluk ve insan hakları ihlalleri olmak üzere yaşanan sorunların daha da içinden çıkılmaz hale geleceğini söylemek kehanet olmayacaktır. Kırsal kesimden kentlere göç eden yurttaşlarımıza yönelik aktif programlar uygulayarak, kentli değerlerle buluşmaları ve yoksulluklarını aşmaları sağlanmalıdır. Önce üzerinde durulması ve işlenmesi gereken konu, kente yeni gelenlerin sahip oldukları kırsal değerlerle kentte karşılaştıkları değerler arasındaki farklardır. Bu farklar, eylem programlarına temel olacak müdahale noktalarını da ele verecektir.

Ekoloji; sosyo-ekonomik statü ve suç arasında doğrudan bir ilişki olduğu yapılan araştırmalar neticesinde görülmüştür. Endüstri ihtilalinden sonra şehirlerin hızlı büyümesi şehir çevrelerinde değişimler yaratırken bu sosyal organizasyon suç ile doğrudan orantılı hale gelmiştir. Şehrin düşük kira ödenen kenar mahallelerinin suçluluğun yüksek olduğu merkezler haline gelmesi araştırmacıların ilgisini

çekmiştir. Örneğin; ünlü hukukçu Sulhi Dönmezer'in 1964 – 1968 yılları arasında Ereğli'de yapmış olduğu araştırma sanayileşme sürecinin suç oranlarını %30 oranında arttırdığını ortaya koymuştur. Şehirleşme ve suç ile doğrudan bağlantılı bir diğer norm da sosyo-ekonomik statü suç ilişkisidir. Şehrin ücra köşelerinde yaşayan kitlenin sosyal organizasyona, sosyal adeletsizliğe duyduğu kızgınlık düşmanlığın sergilenmesine ve suçlu davranışlarına neden olmaktadır. Bu konuda yapılan birçok araştırma suçun gerçek anlamda sosyal sınıflar ve ekonomik durum ile açıklanabileceğini göstermektedir. Richard Bennett'in Türkiye'yi de içine alan ülkeler arası çalışmasında gelişme düzeyinin özellikle mala karşı işlenen suçlarda etkili olduğunu göstermiştir. Suçla ilgili bir diğer temel yaklaşım "suçlu alt kültürü" yaklaşımıdır. Alt sınıf üyesi bireylerin statü kaynaklı hayal kırıklıklarına tepki olarak suç işledikleri Albert Cohen ve Walter Miller' ın yapmış oldukları araştırmalar neticesinde teorileştirilmiştir (İçli 1993:39–46).

Tülin Günşen İçli'nin hazırladığı Türkiye'de suçlular adlı eseri incelendiğinde, sosyolojik anlamda suç ve suçlu profili daha rahat çizilebilmektedir. Araştırmanın temeli olan sosyo-ekonomik adaletsizlikler ile şiddet arasındaki ilişkinin kurulmasına yardımcı olmakta, yerli veya yabancı birçok araştırmacının yıllar süren çalışmaları sonucunda elde edilen veriler, hızlı sanayileşmenin neticesi olarak meydana gelen göç ve çarpık kentleşmenin, bunun uzantısı olarak ekonomik anlamda yetersizliklerin şiddeti nasıl doğurduğunu gözler önüne sermektedir.

Tüm bu yaklaşımlardan da anlaşılacağı gibi göç olgusu hem şiddeti hem de gelir dağılımı kökenli yoksulluğu aktif bir şekilde etkilemektedir. Bir de bunun üzerine şiddet ve gelir dağılımının birbirlerini etkileme oranlarını ekleyecek olursak sonuçlar korkutucu boyutlara ulaşacaktır. Bunun için ülke yönetiminin bir an önce göç veren bölgelerin sebeplerini ortadan kaldırıcı bölgesel yatırım araçlarını harekete geçirmek, göç alan bölgelerde de kontrollü kentleşmeyi sağlamak yönelimli politikalar geliştirmesi gerekmektedir. Aslında bu konuda var olan GAP projesi, bölge kaynaklarını harekete geçirmeyi planlayan ve beş üniversite tarafından desteklenen Doğu Anadolu Projesi (DAP) projesi ve istemsiz göçe maruz kalan ve bunun sorunlarını en şiddetli yaşayan kesimleri, hem kendilerine hem de ülkeye çok daha yararlı olacak üretken bir konuma getirmek; istemsiz göçün topluma ve

ekonomiye yüklediği maliyetleri, köye geri dönüşün doğru planlanması yoluyla bir fırsata dönüştürmek ve bu bağlamda, geri dönüş sürecini doğal akışına bırakmak yerine, dağınık, ulaşımı güç, hizmet götürme maliyeti yüksek, tarımsal faaliyetlere aşırı bağımlı yerleşim dokusu yerine, yeni bir yerleşim deseni oluşturmak, tahrip olan konut ve kırsal hizmet altyapısını yeni bir anlayışla düzenlemek ve daha akılcı ve yaşanabilir bir fiziksel ve sosyal çevre oluşturmayı amaçlayan Güneydoğu Anadolu Bölgesi Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi Alt Bölge Gelişme Planı” gibi projeler mevcuttur. Önemli olan bunları aktif hale getirerek işlerliğini sağlamak ve sağlıklı sonuçlar elde etmektir (Göymen 98:2–22).

2.1.5. Sosyal Güvenlik Alanındaki Düzenlemeler

Sosyal devlet ve refah devleti anlayışıyla vatandaşlarına her yönüyle güvence sağlama sorumluluğunu alan devletler, çalışanları olduğu gibi çalışmayan yoksul olan bireylerini de korumak zorundadırlar. Kendisini sosyal devlet olarak niteleyen tüm ülkelerde mutlaka bir sosyal yardım sistemi olmalı ve bu sistem bir şekilde güvencesini yitirmiş olanları korumalıdır (Yoksulluk, Cilt.2, 2003:18).

Sosyal güvenlik alanındaki uygulamaların, daha etkili ve gelişmiş düzenlemelerin yanı sıra barınma ihtiyacı içerisinde olanlar için koşullarının iyileştirilmesi ve barınmanın önemli koşulu olan konut edindirmeye yönelik politikaların oluşturulması ve uygulanması, çoğunlukla bir aileye sahip olamayan sokak çocuklarının korunması ve istihdam olanaklarından da faydalandırılarak topluma kazandırılması gibi uygulamalar ile toplumun dışlanmış kesimleri sosyal güvenlik korumacılığının içine çekilebilir.

Yoksulluğun ve şiddetin önlenmesi için bireylerin yönlendirici politikalara ihtiyaçları vardır ve bu ihtiyaçlar ülke yönetimi tarafından gerçek manada dikkate alınarak en uygun işlerlik ortamı sağlanmalıdır. İnsanların kendilerini asgari düzeyde güvende hissetmeleri ve bu kurulan sistemin güvenilirliğinin olduğuna inanmaları gerekmektedir.

2.2. Ekonomi Politikaları

Hükümetlerin elinde gelir dağılımının büyüklüğünü ve fonksiyonunu ve dolayısıyla yoksulluğu etkileyecek çok sayıda araç bulunmaktadır. Mali olmayan politika araçları arasında istihdam, ücret ve fiyat kontrolleri yer alırken vergi politikası, kamu giderleri politikası ve kamu borçları politikası mali politika araçlarını oluşturmaktadır. Bu araçlar kadar etkili olmasa da para politikası da gelir dağılımı ve yoksulluk üzerinde etkide bulunabilir. Ülkede gelir dağılımı ve şiddet kavramı kullanıldığı an akla gelen öncelikli kavramlardan diğeri de ekonomi ve ekonomi yönelimli politikalardır. Vatandaşların üretimdeki etkileri, ücretleri, ücretlerini harcama biçimi gibi araştırma konularına cevap aranmaktadır.

Ülkede insanları suça, şiddete, göçe ve buna benzer olgulara iten önemli şeylerden birisi de asgari yaşam seviyesini sağlayacak bir istihdam çemberinin içerisinde olamamasıdır. Bu yönelimde problemlerin bir kısmı bireylerin içsel ve çevresel problemlerden kaynaklandığı gibi, büyük bir kısmı da ülke yönetimi tarafından uygun bir ekonomi politikası ile gelirlerin adil dağılımı ve kullanımında denetiminin sağlanamamasından kaynaklanmaktadır. Sonuç itibarı ile tüm insanlar kendisini koruyan, yönlendiren ve kendisini ön planda tutan, sorunlarına gerçekten eğilen, çözüm üreten güçlü bir devlet yapısına ihtiyaç duyarlar.

2.2.1. İstihdam Politikaları

İstihdam; net bir şekilde işsizliğin önlenmesi ve gelir elde edilerek sosyal mutluluğun sağlanması anlamına gelmektedir. Bu konu hem Türkiye'nin hem de bütün dünya ülkelerinin başta gelen sorunlarından birisidir. Önemli olan insanlara balık ikram etmek değil, balık tutmasını öğretmektir. Bu yaklaşımın açılımı ise istihdam kavramını öne çıkartmaktadır. Bir taraftan mevcut istihdam alanları adil ve kişisel yeteneklere uygun şekilde dağıtılması gerekirken diğer taraftan da ihtiyaca uygun kişisel yetenekler geliştirilmeli ve bu yeteneklere gerçek anlamda işlerlik kazandıracak iş alanları oluşturulmalıdır. Bu konuda Türkiye'de yerel bazda (Belediyeçilik alanında) bir takım faaliyetler oluşmuş olsa da üst düzey devlet desteği tam sağlanmış değildir.

İşsizliğin artışı ve sendikaların güç kaybetmesi, birçok tehlikeli durumu da beraberinde getirmektedir. Geçmişte binlerce kişiyle aynı safta olan vasıfsız işçi şimdi yalnız ve tek başınadır. Bu durum özellikle işsiz kalmış ve yakın zamanda iş bulamayacak durumda olan vasıfsız emek üzerinde kitle eylemlerine yönelik potansiyel aday olma durumunu gündeme getirmektedir (Zencirkıran 1990:19).

İşsizliğin gelir seviyesini ve beraberinde eylemsel boyutta tezahürü tartışılmaz bir şekilde kabul görmektedir. Küresel rekabet sürecinde acımasız kuralların içerisinde bulunan ve arzulanan boyutta ülke ekonomisinin gidişatının desteğini bulamayan özel sektör bir istihdam tarlası gibi görünse de devlet desteği onlar içinde önemsenmeyecek derecede fazladır. Devletin hem istihdam yaratması hem de istihdam sağlayacaklara imkân tanınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Kamu kesiminin istihdam düzeyini artırmaya yönelik politikalar uzun vadede kamunun gider yükünü artırır. Bu ise ek kaynak ihtiyacını karşılamak amacıyla vergilerin artırılmasını gündeme getirir. Öte yandan kamu kesimi istihdam düzeyinin artması ile birlikte kaynakların tahsisinde meydana gelen sapmalar da bu politikanın uzun vadede sürdürülmesini zorlaştırır. Kamu istihdam programları, gelişmekte olan ülkelerde yoksul kesimin yer aldığı kırsal kesimdeki yoksulluğunun azaltılması amacıyla kullanılabilir. Kırsal kesimde ve özellikle tarım sektöründe istihdam genellikle sezonluktur ve ücretler son derece düşüktür. Çalışma süresinin kısalığı ve ücretlerin, göreceli olarak daha düşük olması kırsal alanlardaki yoksulluğun en önemli nedenlerinden biridir. Tarım kesimi ve tarıma dayalı endüstriler sürekli emek-yoğun bir büyümeye sahip olurlarsa kırsal alanlardaki yoksullar daha kolay iş bulabilir ve daha yüksek bir ücret alabilirler. Kamu istihdam programları bu anlamda önemli bir politik araç konumundadır ve ödenen ücretlerin piyasa seviyesinin altında olması halinde sadece hedef alınan kesimleri etkiler ve tarım sektörü açısından aktif olmayan dönemlerde istihdam yaratırlar. Bu programlar yarattıkları ilave istihdam ile yararlanan kesimin net gelirini (ve dolayısıyla tüketim düzeyini) artırır. İyi bir şekilde yönetilirse, maliyet-etkin olabilirler ve kırsal kesimdeki yoksulların pazarlık gücünü artırarak uzun dönemde ortalama gelirlerini de artırabilirler. Öte yandan, köyden kente göçü önlemek suretiyle önemli düzeyde dışsal fayda meydana getirirler (Khan 1998:32).

Ortaya çıkan tespitler irdelendiğinde istihdam sağlayıcı politikalara ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. İstihdamın fayda getirmesi gereken kesimler, bu kesimlerin nerede yaşadığı ve ne kadar fayda sağlanabileceği araştırılmalıdır. Bu hususların tespiti için önce ülkenin ihtiyaçları tespit edilmeli ve bu ihtiyaçlar bugün ve gelecek için planlanmalıdır. Böylece okullarda verilen mesleki eğitimler, oluşturulan kontenjanlar ve diğer mesleki kurslar şekillendirilmeli ve buna göre de iş imkânları sağlanmalıdır. Böylece çalışma ihtiyacı içindeki herkes kendisine uygun istihdam olanağını ve gelir seviyesini yakalamış olur.

2.2.2. Bütçe Politikaları

Bütçe, ülkedeki yatırım ve harcamaların en büyük belirleyicisi olduğundan dolayı önemli bir başlık olarak karşımıza çıkar. Ülke yönetiminin yapacağı sağlıklı planlamalarla, gereksiz harcamaları kısararak ortaya çıkacak olan fazlanın eğitim, sağlık, sosyal hizmetler gibi alanlara kanalize edilmesi gibi uygulamalar ve vergilendirme önemli politikalardandır. Dolaylı vergilerin payını azaltarak dolaysız vergilerin payının artırılması ve herkesten gücüne göre vergi tahsil edilmesi ve ayrıca silah üretimi ve tüketim maliyetinin olabildiğince artırılması yoksulluk ve şiddet ile mücadelede etkinlik sağlayacaktır.

Bütçe, ekonomik altyapı üzerinde çatışan kesimlerin kamu kesimi alanına yansıyan bölümünü yasalaştırarak meşrulaştıran ve böylece kamusal korumaya alan ve bu yönü ile anti-demokratik ve şekilsel nitelikli bir yasadır. Bütçenin bu niteliği kapitalist sistemlerde parlamenter demokrasinin özerk olmamasından kaynaklanmaktadır. Diğer bir ifade ile parlamenter demokrasilerde siyasal organın hemen her türlü karar almaya yetkisi vardır. Ancak, alınan kararların uygulama aşamasına gelindiğinde, siyasal irade parasal kaynaklar için vergi verme gücü olan ekonomik güçlü kesimlerin rızaları veya dirençleri ile karşılaşılır. Bu nedenle, siyasal organların karar alma erki olmakla beraber, bu kararların uygulanmasında bu erki ekonomik güçlü çevreler vergi yolu ile denetlerler. Parasal kaynakların güçlülerin denetiminde olması, bütçeye koyulan hizmetlerin, siyasal erkin kararından çok, hizmet talep edenlerle (yani hizmetten yararlananlar) hizmet sunanlar (yani hizmeti finanse edenler) arasındaki mücadelenin, yani sosyo-ekonomik güç ilişkisi

sonucunda ortaya çıkan sonucunun bir yansıması olarak görmek gerekir. Türkiye, gelişmekte olan ve gelir dağılımı görece bozuk bir ekonomik yapı olarak, sağlıklı bir kamu bütçesine sahip olamayacağı gibi, bütçe kalemleri arasında da sağlıklı bir dağılımı gerçekleştiremez. Nitekim yıllar boyunca ve hemen tüm dönemlerde bütçelerde sosyal harcamalara gereği biçimde yer verilmediği gibi, bütçenin gelir sistemi de sosyal adalet ilkelerine uygun olarak kurulamamıştır (www.ato.org.tr).

“Sosyal adalet ilkesi, toplum içerisinde bir sınıfın, bir grubun ezilmesine sonuç olarak eşitlik ilkesinin ağır bir eşitsizlik haline gelmesine izin vermez. Bütün insanlar arasında maddi bir eşitlik yaratmak elbette sosyal devletin hedefi değildir. Ama sosyal devlet herkesin hak ve özgürlüklerden eşit olarak faydalanmasını önleyen engelleri ortadan kaldırır. Sosyal devlet ilkesi, herkesin milli gelirden adil bir pay almasının şart koşar. Takip edeceği ücret ve vergi politikası ile milli gelirin dağılımına yön verir. Toplamı teşkil eden tabakalar arasında aşırı gelir farkları yüzünden uçurumlar olmasına meydan vermez. Aslında sosyal devlet toplum içerisindeki kuvvet arasında huzursuzlukları ve gerginlikleri giderip toplumun bütünlüğünü temine çalışır. Sosyal devlet amaçlarını bir sınıfın ezilmesi pahasına bir sınıfın yükselmesine göz yumarak yerine getirmez” (Benli, 1990:20).

1982 Anayasasının 2. maddesinde açıkça vurgulanan “sosyal hukuk devleti” söyleminin işlevsel bir niteliğe büründürülmesi görevi devlete verilmiştir. Vatandaşların sosyal anlamda özgürlükleri sağlamakla yetinmeyip ekonomik anlamda da gereksinimlerinin karşılanması anlamına gelen Sosyal Hukuk Devleti anlayışı dört unsurun ifade edilmesini gerektirir;

- Millî gelirin arttırılması,
- Millî gelir dağıtımının adaletli olması,
- Özgürlüklerin temini için gerekli maddi kaynakların sağlanması,
- Bireylerin sosyal güvenliğini sağlamak.

Devletçilik anlayışı kamusal harcamaların hacmini arttırmak için kullanılmış, bunun neticesinde popülist gelir arayışları oluşmuştur. Kamusal bütçelerin borçlanmalar ile beslenmesi; kamu gelirlerinin bu borçlanmaların kapatılması için

kullanılması sonucunu doğurmuş, neticede milli gelirin arttırılması mümkün olmamıştır (Yüce 2005:1).

Türkiye’de devlete bu denli çok rol verilince, kamusal harcamaların hacmi oldukça artmış ve bu beraberinde hükümetleri sağlıklı olmayan popülist gelir arayışlarına götürmüştür. Kamusal bütçelerin borçlanmalarla finanse edilir olması, çok geçmeden bütçelerin mahiyetinin değişmesine ve gerekli kamu gelirlerinin yalnız borç servislerine tahsisini gerektirmiştir. Şüphesiz bu, bütçe açıklarının giderek büyümesine ve ekonomik buhranlara neden olmuştur (Yüce 2005:1).

Bütçe politikalarında; vergiden, sağlığa, eğitimden, ticarete bütün konular ele alınmaktadır. Burada önemli olan devlet yönetimini bu alanlara bütçesel kaynakları ihtiyaca uygun bir şekilde aktarmak ve gerçek ihtiyaçları iyi tespit etmektir. Aktarılan kaynakları ise objektif bir değerlendirme ile denetlemek ve israfı önlemektir. Devlet müessesesinin varlığı asli olarak bu alanda devreye girer. Bu noktada Türkiye’de de önemli eksiklikler dikkat çekmektedir. Raporlama ve dokümantasyon işlemlerinin sağlıklı olmaması gerçek manada bir denetimi ve ihtiyaç tespitini ortaya çıkaramamaktadır. Objektif olmayan kriterler baz alınarak hesaplanan gelir dağılımı yanıltıcı etkisi ile uzun vadede şiddeti körüklemektedir. İşçi, memur, emekli v.b. kesimler arasında rekabet oluşmakta, rekabet düşmanlığa dönüşmektedir. Demokratik değerler çerçevesinde ihtiyaçların ifade edilmesi, buna bağlı olarak devletin de kaynakları, ücretleri adil şekilde dağıtması ve kurumsal denetimini yapması önem arz etmektedir.

2.2.3. Kalkınma Politikaları

Ekonomik açıdan kalkınma üzerine yapılan planlamalar; birey için yüksek gelir ve psikolojik rahatlık ortamını yaratmayı amaçlar. Kalkınmış bir toplumda çatışma, gelir yoksunluğu azalır ya da kontrol altında tutulabilecek seviyeye gelir.

Kalkınma iktisadının bir disiplin olarak ortaya çıkışı ise, 1930’lardaki “*Büyük Bunalımla*” başlamıştır. 1939–1945 arasındaki uluslararası ekonomik sistemin çöküşünün meydana getirdiği sarsıntı da kalkınma ekonomisine asıl ivmeyi kazandırmıştır. Kalkınma ekonomisinin İkinci Dünya Savaşından sonra bir disiplin

olarak ortaya çıkışından günümüze kadar kavram, ekonomik yönü itibariyle değerlendirilmiştir. Hem kalkınma teorilerinde hem de kalkınma stratejilerinde bu vurgu çok açıktır. Dengeli ve Dengesiz Kalkınma Teorilerinde, Neo-Liberal Yaklaşımlarda ve Bağımlılık Teorilerinde sorun, üretim sürecinin ekonomik yönlerinde görülmüş, dolayısıyla çözüm önerileri de üretim faktörlerinin nasıl elde edileceği, nasıl bir araya getirileceği ve nasıl üretime sokulacağı üzerinde yoğunlaşmıştır (Yavilioğlu 2002:59).

Geri kalmışlık probleminin çözümüne atılacak ilk adım, kalkınma kavramına nasıl yaklaşılması gerektiği sorusunu da beraberinde getirir. Kalkınma literatüründe, kavram üzerinde geniş tartışmalar yapılmıştır. Kavramın büyüme, yapısal değişim, sanayileşme ve modernleşmeyle ilişkileri kurulmuş, farklılıkları incelenmiştir. Bütün bu tartışmalar içinden, geri kalmış toplumların ekonomik ve ekonomik olmayan kendi öz kaynaklarını içerisine alacak yeni bir tanımın yapılması güç gözükmemektedir. Fakat tanımın tam da buradan, yani ekonomik ve ekonomik olmayan kaynakları bir bütün olarak içinde barındıracak yerden başlatılması kaçınılmazdır (Crocker 1991: 459).

Aynı zamanda kalkınma, bir toplumun üyelerinin sahip oldukları araçlarla varlıklarını devam ettirecek bir güce dönüştüren sosyal ve zihinsel ilerlemelerini, geleceğe açık olmayı, temel ihtiyaçların karşılanmasını, önemli derecede bağımsızlığı, kendine güveni, yaratıcılığı ve kültürel bir kimliği bünyesinde barındırmalıdır.

Kalkınma gibi toplumsal bir olgu, her ne kadar bireylerin teker teker gayretlerinin, cesaretlerinin, çabalarının, özverilerinin ve yaratıcılıklarının bir ürünüyse de, aynı zamanda toplumların bir arada olma ve birlikte ortak bir ruh oluşturmalarının da bir sonucudur (Yavilioğlu 2002:191).

Tüm bu tespitlerin sonucu olarak kalkınmanın toplumsal refahı artırıcı etkisi, toplum psikolojisinin iyiye gitmesi üzerinde sağladığı olumlu değer ve gelir yaratma noktasındaki katkısı açıkça ortaya çıkmaktadır. Kalkınma olgusu hem ülkelerin üst yönetimlerinin hem de toplumun ortak beklentisi olmasına rağmen gelişmişlik düzeyleri incelendiğinde birçok ülkenin bu hedefe ulaşamadığını görmekteyiz.

Türkiye de bu ülkeler grubu içerisine girmektedir. Bu noktada kaynakların iyi planlanması ve devlet toplum birlikteliği kavramı devreye girmektedir. Devlet kalkınma hamlesine yönelik ayakları yere basan politikalar üretip bu noktada samimi işlevler ortaya koyarken halkın da kendisinin emeklerinin bu hedefler doğrultusunda kullanılacağı konusunda yeterli güvene kavuşturulması gerekmektedir.

2.2.4. Makro Ekonomik Politikalar

Makro ekonomik politikalar denildiğinde ülke yönetimlerinin iktisadi anlamda ürettiği programlar akla gelmektedir. Bu noktada makro ekonomik politikaları ve işlevlerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

Para Politikası: Yoksulluk, zamanımızın en önemli problemlerinden biridir. Gelir dağılımında eşitsizliğin artması, yoksulluk sınırı civarında gelire sahip olan kesimler itibarıyla, yeni yoksulların ortaya çıkmasına veya mevcut yoksulların durumunun daha da kötüleşmesine yol açar. Bu nedenle gelir dağılımının düzeltilmesi yoksullar açısından da son derece önemli bir konudur.

Maliye Politikası: Reel gelir ve servetin kişiler arasında adil bir biçimde paylaşılmasını ifade eden “devletin gelir dağılımı fonksiyonu” toplumsal refahı belirleme potansiyeline sahip olan en önemli faktörlerden biridir. Herhangi bir kişinin yaşam standardını artırmanın iki muhtemel yolu vardır. Bunlardan birincisi daha iyi bir eğitim ile bilgi ve beceri düzeyini artırmak suretiyle kişilerin verimliliklerinin artırılmasıdır. İkincisi ise gelirin daha düşük gelirli lehine çeşitli araçlar kullanılarak yeniden dağıtılmasıdır. Maliye politikası araçları, yani vergi, kamu giderleri ve borçlanma politikası, her iki anlamda da kişilerin yaşam standartlarının artırılması amacıyla kullanılabilir.

Vergi Politikası: Kişi ve kurumlar, özel kesimden kamu kesimine aktarılan zorunlu ve karşılıksız iktisadi değerler olan ve kendileri için bir yük oluşturan vergilerden kurtulmak ve böylece daha yüksek bir reel gelir elde edebilmek için çaba gösterirler. Aşağıdaki tür vergi politikaları bu grupta değerlendirilir: Gelir vergisi, Tüketim vergisi, Servet vergisi, Kurumlar vergisi, Sosyal güvenlik vergisi ile de bu tür makro ekonomik politikalar zenginleştirilmeye çalışılmaktadır (Aktan 1997:1).

Makro ekonomik politikaların ülke genelindeki etkisi tartışılmaz bir gerçektir. Bu bağlamda konu ele alındığında bu politikaları üretmek ve uygulamakta hükümetlerin birincil fonksiyonu olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de en fazla tartışılan ve medya tarafından gündemde tutulan genel eleştiri ve takdirler de hep bu konuların etrafında oluşmaktadır. Yani yönetimlerin başarısını belirleyen birincil ölçüt makro ekonomik politikadaki başarıdır. Bundan dolayı hedefler iyi ve gerçekçi ölçütlerle belirlenerek ulaşılmazlık ütopyasından kurtarılmalıdır.

İnsanî gelişme ile makro ekonomik büyüme arasında iki yönlü dairesel bir ilişki vardır. Ekonomik büyümeyi, kişi başına düşen gelir olarak indirgersek; yoksulluğun ekonomik büyümenin hızını azalttığı ve buna bağlı olarak hane halkı özelinde insanî gelişim için yapılan harcamaların da azaldığı bilinmektedir. Bu ilişkiye diğer yönde baktığımızda insanî açıdan gelişmiş toplumlarda, ekonomik büyümenin de hızlandığı söylenebilir. Örneğin; kişilerin eğitim aldıkları yıl sayısı arttıkça gelirlerinin de arttığı belirlenmiştir.

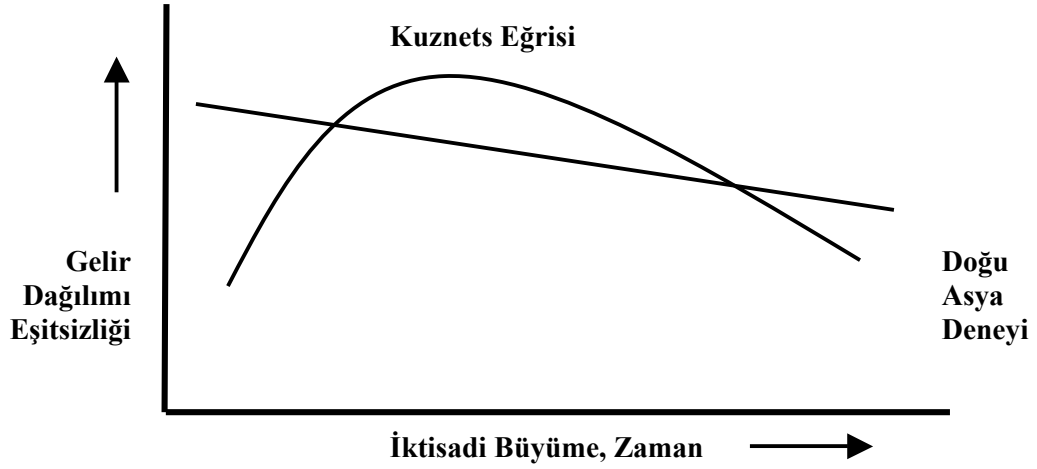
Ekonomik kalkınma ile ekonomik büyüme birbirlerine karıştırılan kavramlardır. Ekonomik kalkınma; üretim ve yatırımların artması bunların neticesinde yaşam standartlarını yükselmesini ifade ederken ekonomik büyüme; ulusal anlamdaki gelir düzeyinin birey başına yansımalarını ifade eder. Ekonomik anlamda ülke içerisinde üretilen mal ve hizmetlerin bireysel gelire katkısı ve rakamların ortaya çıkardığı sonuçlar ekonomik kalkınmayı değil ekonomik büyümeyi göstermektedir (www.kongar.org).

Kişisel gelir dağılımında adaleti sağlamak çeşitli açılardan arzu edilebilir. Öncelikle, adil gelir dağılımı farklı sosyal sınıflardaki tüketici birimleri arasında refah, iktisadî ve siyasî güç bakımından görece daha dengeli bir durum meydana getirdiği ve rantiyeli sınıfının oluşmasına meydan vermediği için sosyal barışı sağlar. Marjinal fayda yaklaşımına göre yoksul kişilerin gelirlerinde meydana gelecek artışlar daha zengin olanların gelirlerinde meydana gelecek ilave artışlara kıyasla daha fazla faydaya yol açacağından, gelirin yüksek gelirli sosyal tabakalardan düşük gelirli sosyal tabakalar lehine yeniden dağılımı toplumsal refahı artırır. Kişisel gelir dağılımının daha adil bir hale gelmesi fırsat eşitliğini sağlar ve böylece yoksulların

gelir elde etme olanaklarını ve yaşam standartlarını yükseltir. Nihayet, kişisel gelir dağılımında adaletin sağlanması ekonomik istikrar üzerinde olumlu etkilerde bulunur. Zira harcama gelirin bir fonksiyonu olduğundan adil gelir dağılımı ekonomide efektif talep düzeyini ve ekonominin ölçeğini artırır ve böylece iktisadi dalgalanmaların olumsuz etkilerini hafifletir (Türk 1999:314).

Gelir dağılımında eşitsizlik ile iktisadi büyüme arasındaki ilişki konusu üzerinde son yıllarda yapılan araştırmaların çoğu Kuznets Eğrisi Hipotezi'nden etkilenecek yapılmıştır. Kuznets Eğrisi, iktisadi kalkınma sürecinin ilk aşamalarında gelir dağılımındaki eşitsizliğin önceleri artacağını; ancak, sonraki aşamalarda azalacağını öngörür (Grafik 3.1). Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş sürecinde sanayileşmenin ilk aşamalarında köyden kentsel alanlara yönelik işgücü akımı gelir dağılımındaki eşitsizliği artırır (United Nations 1999:371). Zira işgücü arzında meydana gelen büyük artışlar emek gelirlerini büyük ölçüde düşürür ve kentsel alanlara göç eden büyük bir nüfusun gelir dağılımından aldıkları paylar azalır. İşgücünün çoğu kentsel alanlara yerleştikten sonra bu alanlara yönelik işgücü akımı ise gelir dağılımı eşitsizliğini azaltıcı bir etki meydana getirir. Çünkü kentsel alanlarda emek arz ve talebi yoğun göçlerin yol açtığı sarsıntıyı atlattır. Kentsel alanlarda çalışanlar verimlilikleri daha fazla olduğu için yüksek gelir elde ederlerken kırsal alandakiler genelde tarım kesiminde istihdam edildiklerinden gelir düzeyleri düşüktür. Bu kesimin sanayi ve hizmetler sektöründe istihdam edilmesi, gelir dağılımından daha fazla pay almaları anlamına gelir.

Kuznets Eğrisi Hipotezi, gelir dağılımındaki eşitsizlikleri hızlı iktisadi büyüme ve yapısal değişikliklerin bir yan ürünü olarak görür ve aktif geliri yeniden dağıtıcı politikalar olmaksızın iktisadi büyümenin yoksulluk ve gelir dağılımı eşitsizliğini tedricen azaltacağını öne sürer. Bu hipotez çeşitli açılardan eleştiriye açıktır. Temel sorun, dışbükey U eğrisinin mevcut olup olmadığı; eğer mevcutsa bundan kaçınılıp kaçınılmayacağı ile ilgilidir. Latin Amerika'daki gibi sermaye-yoğun ihracata dayalı bir büyüme modeli yerine emek-yoğun ihracata dayalı iktisadi büyüme modelini uygulayan Doğu Asya ülkelerinin tecrübesi iktisadi büyümenin gelir dağılımındaki eşitsizliği başlangıçtan itibaren tedricen azalttığını göstermektedir. Zira görece eşitsizliğin yalnızca bir kısmı gelir düzeyi ile alakalıdır (Aktan ve Vural 2002:5-6).

Grafik 3.1. İktisadi Büyüme İle Gelir Dağılımı Arasındaki İlişki

Kaynak: BİRLEŞMİŞ MİLLETLER (1999) "Time to End Poverty", *Bulletin on the Eradication of Poverty*, December, No:6.

Tüm bu araştırmaların sonucunda görülmektedir ki; ekonomik büyüme gelir dağılımı ile bire bir ilişkili olup sorunun çözümünde önemli rol oynamaktadır. Fakat özellikle ekonomik büyümeyi tek başına sihirli bir değnek gibi görmek doğru değildir. Ekonomik büyümenin sağlanmasının yanında bu büyümeden elde edilecek ulusal gelir artışını topluma eşit (adil) bir şekilde yansıtmak buradaki önemsenmesi gereken asli konudur. Bu da ulusların sahip olduğu toplam kalite anlayışı ile yakından ilgilidir.

2.3. Diğer Stratejik Tedbir ve Yöntemler

Gelir dağılımı ve etkileşim içerisinde olduğu şiddet olgusunun önlenmesi ya da kontrol altında tutulması ile ilgili bir takım stratejik tedbirler noktasında bazı öneriler geliştirilmiştir.

Genel anlamda toplumun egemen yaşam biçiminden dışlanmış ve yoksul olan kesimlerin asgari düzeyde geçim olanaklarına kavuşturulması ve toplumla olan bağlarının güçlendirilmesi için işsizlik, yoksulluk ve sosyal dışlanmaya karşı devlet tarafından güvenceli asgari gelir adı altında yapılabilecek olan sosyal yardımlar.

Bu konuda AB üyelik sürecinde bir takım Avrupa ülkelerindeki uygulamalar Türkiye'ye örnek teşkil edecektir. Daha çok yoksulların kullandığı mal ve

hizmetlerin sübvansede edilmesi, asgari ücret uygulaması, işsizlik sigortası, istihdam olanaklarını artırmaya dönük olarak uygulanabilecek olan çeşitli proje ve önlemler yoksullara yönelik kredi olanakları ve eğitim programları ile çocuk eğitimi ve beslenme programları uygulanabilir. Yine bunların haricinde toplumsal ihtiyaç niteliğindeki oluşumlar belirlenerek görmezlikten gelinmemelidir. Ülkede yaşayan insanların açık veya gizli ölçülerde birçok ihtiyacı vardır (Şenses 2003:327–328).

Gelir dağılımı ve şiddet birbirleriyle etkileşim içerisinde ve birbirleri için tetikleyici faktör özelliği taşımaktadır. Ancak unutmamak gerekir ki; bunların da oluşmasını sağlayan birçok etken vardır ve bu etkenleri tespit ederek çözümüne yönelik politikalar üretmek devlet yönetiminin göreviyken, toplumsal destek vazgeçilmez bir şarttır. Demokratik gelenekler dâhilinde karşılıklı olumlu bir diyalog kurulması bu şartın başarıya ulaşmasında yine vazgeçilmez bir zorunluluktur. Şayet bu noktada sorun oluşacak olursa küresel gerekliliklerin gerisinde kalınacak, ülke içerisindeki sorunlarla uğraşılırken küresel rekabetin acımasız kurallarının içerisinde boğulmak kaçınılmaz olacaktır. Bu yaklaşım ülkemizin olduğu kadar tüm ülkelerin de ortak sorunudur.

GİRİŞ

Gelir dağılımı, iktisadi bir kavram olarak milli gelirin yeniden dağılımı anlamında kullanılır. Dağılımı incelenecek gelir, milli gelirdir. Milli gelirin kimler, neler veya nereler arasında nasıl dağılacağı önemli bir sorun olup, gelir dağılımındaki adalet sorununun temelini oluşturmaktadır.

Gelir dağılımında eşitsizliğin artması, araştırmak için kayda değer bir konu olup toplumsal refahın sağlanmasında birincil derecede öneme sahiptir. Şayet; gelir dağılımında adalet sağlanmaz ve güven ortamı oluşturulamaz ise ülkede yoksullar ve zenginler arasındaki fark büyüyecek ve adeta bir uçurum halini alacaktır. Gelir dağılımında adaletin sağlanamaması yoksul sayısının yükselmesine ve mevcut yoksulların durumunun daha da kötüleşmesine yol açacaktır. Bunun sonucunda zenginlerin de daha fazla zenginleşmesi kaçınılmaz olur. Gelir dağılımının düzeltilmesi konusu ülke huzuru, gelişimi ve küresel rekabete direnme açısından da son derece önemlidir.

Gelir dağılımındaki adaletsizlik ve bu faktörden kaynaklanan sorunlar, günümüzde dünyanın karşılaştığı en ciddi sorunlardandır. Küresel bağlamda 1980'lerle başlayan değişim sürecinde, gelir dağılımı sorunu sıradan bir ekonomi sorunu olmaktan çıkmış, politik ve sosyal bir sorun olarak algılanmaya başlanmıştır. Bu çerçevede “gelir yoksulluğu”, “sosyal imkân yoksulluğu” ve “insani yoksulluk” gibi yeni kavramlar ortaya çıkmıştır. Özellikle bilinmektedir ki; gelir azaldıkça sosyal imkânlardan faydalanma azalmakta ve modern çağın gereklerine ayak uydurma oranı düşmektedir. Buna bağlı olarak ülkede bir grup, olağanüstü imkânlarla gelişimini sürdürürken, diğer bir grup mevcut imkânlardan bile faydalanamamakta ve standartları yakalamakta güçlük çekmektedir. Sonuçta, sınıf farklılıkları beraberinde taraf olma psikolojisini getirmekte ve şiddet verilerinin yükselmesine sebep olmaktadır.

İstihdamın adaletsiz olması, kanunların yeteri kadar düzenlenmemesi ya da düzenlenenlerin de adil uygulanmamasından kaynaklanan gelir dağılımındaki farklılıklar sonucunda gruplar kendilerini ifade etmek için şiddet olgusuna başvurmaktadırlar. Şiddet olayları, bulaşıcı bir hastalık gibi birbirini tetikleyerek ülke genelinde huzur ve istikrarı bozmaktadır. Hatta günümüzün küresel bütünlük içerisindeki dünyasında bu olaylar ülke içerisinde kalmamakta, uluslararası platforma sıçrayabilmektedir.

Durum bu aşamaya gelince ülkeler ellerindeki kıt kaynakların birçoğunu huzur ve istikrarı sağlamak için kullanmak zorunda kalmakta bu sefer de toplumun gelir refahı için iş piyasasına yansıtılması gereken kaynaklar istenilen yönde kullanılmamaktadır. Ulusal veya uluslararası şiddet oluşumları ilk önce basit birkaç olay gibi görülmekte; fakat birbiri üzerindeki etkisi arttıkça tüm dünyayı tehlikeye sokacak bir kâbus olarak ortaya çıkmaktadır. Bir de buna küresel düzeyde gücü elinde bulundurma yarışı eklenince, şiddetin acımasız yüzü iyice ortaya çıkmakta ve bu olumsuzluklara karşı alınacak önlemler, ülke bütçelerinin büyük kısmını oluşturacak hale gelmektedir.

Tüm dünyada şiddet yönelimlerinin sonucu olarak ortaya çıkan bütçe yapılanmaları özellikle gelişmekte olan ülkeler üzerinde daha etkili olmuştur. Zaten az olan gelir kaynaklarının faydalanma oranı iyice azalmıştır. Böylece eğitim, sağlık, yerleşim gibi toplumsal öneme sahip alanlara ayrılan paylar iyice azalmış, hatta yok denecek seviyeye gelmiştir. Bu da modern çağın gereklilikleri doğrultusunda insani gelişmenin önünde büyük bir engel oluşturmuştur.

Gelir dağılımındaki bozukluğun bu şekilde giderek artan bir yapıya sahip olması gelir eşitsizliğinin değişimini hızlandırmaktadır. Bu gelişmeleri izlemek için gelirin kişisel, fonksiyonel, faktörel ve bölgesel dağılımını gösteren çalışmalar eskiden olduğu gibi kullanılmaya devam edilmektedir.

Tüm dünyanın ortak sorunu olduğu gibi, Türkiye’de de gelir dağılımı adaletsizliği eskiden beri var olan ve gündemde sıkça tartışılan bir konu olmuştur. Özellikle 1980’li yıllarda uygulanan, günümüzde de değişik boyutlarıyla sürdürölmeye çalışılan ekonomik ve sosyal politikalar var olan olumsuzlukları daha da belirgin hale getirmiştir. Kişi başına düşen gelir düzeyinin düşük olduğu bir ekonomik yapıda, gelir dağılımının bozuk olması bölgesel yoksulluk sorununu da beraberinde getirmektedir.

Bölgesel boyuttaki bu yoksulluklar, öлке içerisinde artan ve teröre kadar uzanan şiddet olayları ile birleşince bölgeler arası göç gibi önemli bir başka sorun daha ilgi alanının içerisinde girmiştir. Bölgeler arası göç sonucu kentlerde plansız bir yerleşim ortaya çıkmıştır. İmkânlara ulaşma ve daha mutlu olma adına yapılan atılımlar aslında daha büyük sefaletin habercisi olmuştur. Çünkü plansız ve altyapısız yerleşim yerleri, mevcut iş potansiyelinin çok daha fazla üstünde iş talebi, eğitim kurumlarının, kapasitesinin üstünde öğrenci adayı olması gibi birçok sorun ortaya çıkmıştır. Kısaca, gelir eşitsizliği ve şiddet paradoksunun sonucunda, sadece iki etken birbirini tetiklemeyip, beraberinde birçok yan sorunun temel sebebi olmuştur. Daha sonra da bu yan sorunlar ayrı ayrı birer temel sorun haline gelmiştir.

Gelir dağılımının paylaşımı ile ilgili yapılan bilimsel alışmalar Türkiye’de büyük bir uçurumun olduğunu göstermektedir. Bu uçurum sadece bireysel boyutta kalmamış gruplar, sektörler ve bölgeler arası boyuta kadar ulaşarak, kendini açık bir şekilde hissettirmiştir. Olumsuzluklar beraberinde gazeteler, televizyonlar, spor gibi toplumsal yaşamın tüm alanlarına yansiyarak şiddet verilerinin artmasına sebep olmuştur. Çözüm beklentisi ile kontrolden çıkan şiddet oluşumları sonunda ise, iktisadi kaynakların dağılımı iyice bozulmuştur. Gelir dağılımı ve şiddet verilerindeki artışın farklı birçok sebebi daha vardır. Gelir dağılımı ile şiddet verileri arasındaki artış yıllara göre incelendiğinde, tutarlı olması gereken iki etkenin çelişkisi üzerine yoğunlaşmanın gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışma özellikle böyle bir gerekliliğin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Başlangıçta da belirtildiği gibi gelir dağılımı ve şiddet etkileşimi küresel bir sorundur. Fakat çalışmanın kapsamını daraltmak ve tabloyu daha net bir şekilde ortaya koymak için çalışmada küresel etkilerle birlikte, Türkiye'deki oluşum inceleme altına alınmıştır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, genel olarak gelir dağılımı kavramı, gelir dağılımını etkileyen faktörler, insan hakları açısından söz konusu faktörlerin önemi ortaya konulmaktadır. Gelir dağılımı küresel boyutta ele alınarak sorunların aşılmasına yönelik stratejilerin önemi vurgulanmaya çalışılmıştır. Küresel faktörlerle birlikte Türkiye örneği ele alınarak gelir dağılımının durumunun net bir sonucu olan ekonomik krizler incelenmektedir. Bölümün sonunda ise, Türkiye'de tespit edilen gelir dağılımı problemlerinin çözümü ve önemi üzerinde durulmaktadır.

İkinci bölümde, çalışmanın diğer boyutu olan şiddet kavramı üzerinde odaklanılmaktadır. Şiddet kavramı genel olarak ele alınıp, kelime kökeninden türlerine, sosyal ve antropolojik nedenlerine kadar incelenmekte, tanımlamalar doğrultusunda Türkiye boyutu araştırılarak, ülkede konu ile ilgili yapılmış bilimsel çalışmalar ve istatistikî veriler ışığında Türkiye'deki şiddet durumu ortaya konulmaktadır.

Üçüncü bölümde ise, gelir dağılımı-şiddet paradoksunun oluşumu ve birbirleri üzerindeki tetikleyici olma özellikleri vurgulanmakta, paradoksal oluşum sonunda ortaya çıkması kaçınılmaz olan sorunlara karşılık, olası sosyo-ekonomik politikalar ele alınarak sorunun çözümünde etkili olacak öneriler ve stratejiler geliştirilmeye çalışılmaktadır.

SONUÇ

Tarihin tüm çağları incelendiğinde insanın doğasında üretmek ve üretimin sonunda kazanç sağlamak fenomeni yatar. Bu bir fenomendir; çünkü temelinde hayatı idame etmek ve varlığını korumak fikri olmasına karşın her toplum için farklı amaçlarla ortaya çıkmıştır.

İnsanları böyle bir gerekliliğe karşı acımasız mücadeleye iten duygu ise üretimin sonunda elde edilen gelirin paylaşımının sağlanmasıdır. Bu duygu ve buna bağımlı olan mücadele tarihten günümüze kadar sürdüğü gibi dünyanın sonuna kadar da varlığını koruyacaktır.

Gelir dağılımından yeterli pay sahibi olma, yaşanabilir ve kabul edilebilir bir hayat standardına kavuşma her bireyin ortak arzusudur. İnsanlar bir taraftan kendilerini, bugünü kurtarma amacını taşıırken diğer taraftan da kendisinden sonraki neslin de mutluluk ve refah içerisinde yaşamasını istemektedir. Teknoloji hızlı bir şekilde ilerlemekte, değişim de aynı hızın peşinden ayrılmaksızın sürüklenmektedir. Değişim yeni fırsatları ve tehlikeleri de beraberinde getirmektedir. Elinde yeterli imkânları olanlar için fırsatlar söz konusu iken imkânlarla uzak olanlar için de tehlikeler gündemdedir.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerin kulvarında olan Türkiye’de yaşayanlar için tehditlerin söz konusu olduğu bireylerin sayısı çoğunluktadır. Bu konuları kapsayan araştırma ve istatistikler ayrıntılı bir şekilde incelendiğinde nüfusun en zengin % 20 lik kesiminin toplam ülke gelirin %50’lik bir kısmına hâkim olduğu açıkça görülmektedir. Bir yandan ülkenin az gelişmişliğinden kaynaklanan üretim ve gelir yetersizliği diğer yandan ise az olan gelirin de adil bir paylaşıma tabi tutulmaması ülkeyi daha da büyük bir kargaşa ortamına sürüklemektedir. Toplum konuyla ilgili acizliğini şiddet olgusuna başvurarak gidermeye veya dile getirmeye çalışmaktadır. Şiddet olgusu toplumun tüm yaşamına sirayet etmekte ve yaşamın bir parçası haline gelmektedir. Şiddet olayları bazen tabakalar arası bazen de aynı tabaka içerisindeki oluşumlara kadar yansımaktadır.

Az gelişmişlikten kaynaklanan dış bağımlılık ve iç yapıdaki kargaşa ortamı, ülkedeki istikrarı bozmakta, ekonomik krizlerin oluşması kaçınılmaz hale gelmektedir. Türkiye bu bağlamdaki krizlerin yaşandığı ülkeler arasındadır. Gelir dağılımı ve şiddet olayları o kadar çok gündem kaplamaktadır ki; demokrasinin gerekliliği olan seçimlerde halka en fazla verilen taahhütlerin başında bu konular gelmekte ama sonuçta çözüme yönelik hiçbir gelişme yaşanmamaktadır. Birkaç olumlu gelişme oluşsa da bunlar genel yapının etkilenmesinde büyük bir rol oynamamaktadır.

Her gün basın yayın organlarında birçok gelir mağduriyeti içerisinde sefalet düşen insanlarla, şiddet olaylarını içeren haberleri görmek artık alışılan bir durum haline gelmektedir. Bu iki paradoksal olgunun farklı sebeplerin etkisi ile de ortaya çıktığı gerçeğini de görmezden gelmek yanlış olacaktır. Fakat birbirini etkileme oranları verilerle o kadar çok ispatlanmıştır ki çözümlerinin de birlikte düşünülmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Yani bu sorun sadece ekonomik verilerdeki iyileşme ile çözülmeyecek sosyal politikaların da işlerlik kazanma zorunluluğu ortaya çıkacaktır. Ekonomi bireyleri etkilemekte bireyler de birbirleri ile toplumsal bir diyalog süreci içerisine girmektedirler. Zira insanlar ekonomik refahı sosyal yeterlilikleri elde edebilmek için istemektedirler. İşler arzulandığı gibi gitmediğinde ise ortaya çıkan şiddet olgusu direkt olarak bir kısım kaynakları kendisine yönlendirmekte, bunun sonucunda ise üretim ve istihdam azalmakta yatırımlar hedeflenen seviyeye ulaşamamakta ve sonuçta ekonomi kötüye gitmektedir.

Dünya tarihinde şiddetin en uç göstergesi olan savaşların çoğunun altında ekonomik güç olma arzusu yatmaktadır; fakat hiçbir iç savaş veya milletler arası savaşın arzulanan huzur ve geliri sağlamadığı da ortadadır. Atalarımızın da söylediği gibi “testi testiye vurulunca birisi kırılırsa diğeri de çatlar” tespiti hep gerçek olmuştur. Şiddetle beraber insanların enerjilerinin boşaldığı ve toplumsal rahatlamamanın gerçekleşmesi için bazen savaşların gerekliliğini savunan bir takım görüşler olsa da bunlar duygular bir kenara bırakılarak insan gerçeği düşünülmeden geçerliliği oluşabilecek tespitlerdir. Son olarak II. Dünya Savaşının faturasının hala

ağır bir Şekilde ödendiği gerçeği görmezlikten gelinemez ve toplumsal rahatlama adına hiçbir savunması yapılamaz.

Şiddet olaylarına bakıldığında; gasp, öldürme, yaralama, tecavüz, terör gibi başlıklar hemen aklımıza gelenleridir. Fakat spor, televizyon, sinema v.s. gibi eğlendirici ve dinlendirici olması gerekliliği içerisinde olan olgularında artık şiddet kavramı anıldığında, şiddet verileri için söz konusu olması göz ardı edilemeyecek acı gerçekleri ortaya koymaktadır. Gelir sağlamak amacı ile yeterli istihdamı bulamayarak, enerjilerini iş dünyasında atamayan, yoksulluk kin ve öfkesi ile beslenen toplumsal tabakalar sonunda patlama noktasına gelmektedir.

Belirtilen sorunlara en uygun çözümler sosyo-ekonomik politikaların tutarlılığı sayesinde oluşacaktır. Tespit artık küresel kabul görme aşamasına gelmiştir. Çünkü gelir dağılımı ve şiddet birleşimi sonunda ortaya çıkan sonuçlara bakıldığında;

- Eğitim imkânlarında azalma,
- Şiddet verilerinde artış,
- Plan dışı gerçekleşen göç olgusu,
- Gıda ve giyecek sorunu,
- Barınma sorunu,
- Sağlık sorunu,
- Ulaşım sorunu v.s. gibi birçok gündelik yaşamla ilgili ekonomik kökenli sosyal problemler ortaya çıkmaktadır.

Bu konuda devlet yönetimine önemli ölçüde iş düşmekte fakat bu tek başına yeterli olmamaktadır. Mutlaka bu sorunların çözümünde toplum devlet birlikteliği ve karşılıklı güven birincil şart olarak karşımıza çıkmaktadır. Güven ve dayanışmanın ardından ülke yönetimi hem istihdam sağlayıcı, gelir getirici iş alanları bunların altyapısı olan eğitim ve geliştirme ortamını hazırlamak hem de sosyal sorunların giderilmesinde gerekli tedbirleri almak için planlamalar yapmada kolları sıvamak zorundadır.

Aktif istihdam politikaları, devletin, işsizlik sorununu çözmek, işsizlerin sayısını azaltmak maksadıyla, devletin iş alanlarının açılmasına ve dolayısıyla emek talebinin artmasına yönelik dolaylı-dolaysız bir biçimde uyguladığı sosyo-ekonomik politikaların bütünüdür. Bu gereklilik için de devlet-iş dünyası yardımlaşma ve dayanışmasının öne çıkması bir zorunluluktur. Aktif istihdam politikaları, yoksulluğun kaynağı olan işsizlik sorununu ortadan kaldırmak için, çalışmaya muktedir olan yoksulların ve işsizlerin çalışma hayatına dönüşlerini hızlandırırken, pasif istihdam politikaları, işsizlik süresi içinde gelirden mahrum olanlara, yoksulluğa düşmelerini engelleyici maddî destek sağlamaktadır. Örneğin, işsizlik sigortası kapsamında işsizlik ödeneği veya işsizlik sigortasından yararlanamayanlar için işsizlik yardımı veya kamusal sosyal yardımların yapılması istihdam politikalarının içerisinde yer almaktadır.

Belli bir beceri ve deneyime sahip olup da, kendi işini kurmak isteyen, fakat yeterli derecede sermayeye sahip olmadığı için işyerini kuramayan girişimcilere, özellikle üretime dönük küçük işletmelerin oluşturulması için destek sağlanabilir. Emek yoğun nitelikte olan bazı işletmeler, çok küçük başlangıç sermayesi ile istihdam sağlayıcı bir etkinliğe sahip olduğunu hatırlatmakta fayda vardır. Küçük bir işyeri kurmak isteyenlere lojistik desteğin yanında fizibilite çalışmaları çerçevesinde yönetim ve organizasyon desteği de sağlanmalıdır. Devletten bundan fazlası beklenmemeli, işi büyütüp yeni istihdam alanları için de bireysel çabalar gerekmektedir.

Toplum-Devlet dayanışmasında toplum devletten adalet, sağlık, eğitim, yerleşim, istihdam, vergi ve ücret adaleti ile diğer bazı sosyal güvenlik unsurlarını beklemektedir. Hızlı ve istikrarlı bir büyüme, şehir ve kırsal nüfusları arasındaki eğitim açılımlı farkların giderilmesi, tarımsal gelişim projelerine destek sağlanması, eğitilmiş ve nitelikli bir iş gücü oluşturulması ve iş gücünün planlı bir şekilde istihdam programına alınması, adil ve objektif bir vergi politikası ve kanuni denetim adaletinin sağlanması, rekabet kanunlarının düzenlenmesi, göçlerin planlı yaptırılması ve şehirlerdeki sorunlara eğilinmesi, geri kalmış bölgelerdeki yatırım planlarının desteklenmesi, girişimciliğin özendirilmesi ve desteklenmesi, ücret

politikalarının düzenlenmesi gibi politikalar toplumsal beklentilerin, aynı zamanda da küresel gerekliliklerin bir sonucu olarak ortaya çıkan tespitlerdir.

Bunların karşılığında devlet de toplumdaki güven, çalışma, özveri, israftan kaçınma, sevgi ve hoşgörü sahibi olma, sabır gibi bir takım beklentiler içerisindedir. Gelir dağılımı - şiddet paradoksu ile bu dışının acımasız sonuçlarından kurtulmak her bireyin ve devletin ortak arzusudur. Bu yaklaşımı arzu olmaktan çıkaracak, eyleme dönecek en önemli olgu ise toplumsal birlikteliğin sağlanması, güven ve demokratik diyalog ortamının oluşturulmasıdır.

KAYNAKÇA

- ABAY, Ali Rıza
2004 Türkiye’de Kamusal Sosyal Hizmetlerin Algılanması ve Uygulanması Sorunu, **Birinci Sosyal Hizmetler Şurası**, SHÇEK-Gen. Müd., Nisan, 605
- AK, Salih
1996 **İktisadın İlkeleri**, Alkım Yayınevi, Ankara, 318–320.
- AKKAYA, Yüksel
2002 “Göç, Yoksulluk ve Kentsel Şiddet”, **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, Yasemin Özdek (Edt.), TODAİE Yayını, 1. Baskı, Mayıs, 204.
- AKTAN, Coşkun Can, VURAL, İ. Y.
2002 **Yoksullukla Mücadele Stratejileri**, Editör Coşkun Can AKTAN, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, 5–6.
- AKTAN, Coşkun Can, VURAL, İ. Y.
1997 “**Makro-Ekonomik Politikalar, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk**” Editör Coşkun Can AKTAN, Ankara, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, 1
- ALADA, A.B., SAYITA, S.U., TEMELLİ, S.
2002 “Küreselleşme, Yoksulluk ve Şiddet Bağlamında Sokak Çocukları”, **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, Yasemin Özdek (Edt.), TODAİE Yayını, 1. Baskı,
- ALKİN, Erdoğan
1990 “**Türkiye’de Gelir dağılımı**” (Panel), İ.T.O. Ema Matbaacılık, Yayın No: 1990–30, İstanbul.
- ALTAN, Mehmet
2005 “Öteki İstanbul”, **Sabah Gazetesi**, Araştırma Yazı Dizisi, Kasım 2005
- ARAT, Necla
1995 **Türkiye’de Kadın Olmak**, Say Yayınları, İstanbul, 56.
- ARIKANOĞLU, Soner
2003 “Daha Az Suç İşleniyor”, **Radikal Gazetesi**, 10 Kasım, 4.
- ATAÇ, Beyhan
1997 **Maliye Politikası**, AÖF Yayınları, Eskişehir, 272
- BAĞDADIÖĞLU, Enis
2003 **Yoksulluk**, Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Bilge Yayınları, İstanbul, 109–113.

- BAŞ, Hanife
2001 “At Onu Elinden” **Hürriyet Gazetesi**, Hürriyet İnsan Kaynakları Eki, 02 Kasım 2003, 1.
- BENLİ, Abdurrahman
1991 “ **Türkiye’de Sosyal Devletin Gelişimi ve Gelir Dağılımı Açısından Sosyal Hayata Müdahalesi**” İstanbul Üniversitesi S.B.E. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s.10
- BİLGİLİ, A.E., ALTAN, İ.
2003 “Yoksulluk” **Yoksulluk Sempozyumu**, Deniz Feneri Yayınları, Cilt.1, İstanbul, Temmuz 2003, 396.
2003 “Yoksulluk” **Yoksulluk Sempozyumu**, Deniz Feneri Yayınları, Cilt.2, İstanbul, Temmuz 2003, 18–210.
- BORA, Aksu
2002 “ ‘Olmayanın Nesini İdare Edeceksin?’: Yoksulluk, Kadınlar ve Hane”, **Yoksulluk Halleri – Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri**, Nemci Erdoğan (Edt.), Demokrasi K. Yayınevi, 1. Basım, Ağustos, 79–85.
- BORATAV, Korkut
2001 “Finansal Kriz IMF’ nin Eseridir”, **Küreselleşme, IMF Politikalar ve 2000 Ekonomik Krizi**, Petrol-İş Yayını, Mayıs, 14.
- BUĞRA, A., KEYDER Çağlar (Der.)
2006 **Sosyal Politika Yazıları**, İletişim Yayınları, İstanbul, 261 – 280
- BULUTAY, Tuncer
1998 “**Türk İşgücü Piyasası İle İlgili Temel Değişkenler**” DİE Yayınları, Ankara, 18–19.
- CUMA DERGİSİ
2002 “**ABD, Terörü İçinde Barındırıyor**” 7 Ocak,16.
- CROCKER, David A.
1991 “Toward Development Ethics”, **World Development**, Vol: 19, No: 5.
- ÇAVUŞOĞLU, Naz
2002 “Sosyal Hakların Gerçekleştirilmesi”, **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, Yasemin Özdek (Edt.), TODAİE Yayını,1.Baskı, Mayıs 2002, 475.
- DAĞDEMİR, Özcan
1991 “**Türkiye Ekonomisinde Yapısal Değişim ve Gelir Dağılımı**” Ankara Üniversitesi S.B.F. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, s.100.

DEMİRCİ, M., SUNAR, B.

- 1998 “Nüfus Sayımları İle Derlenen İçgöç Bilgisinin Değerlendirilmesi”, **Türkiye’de İçgöç** (Konferans, Bolu-Gerede 6–8 Haziran 1997), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 136–137.

DENİZ FENERİ DERGİSİ

- 2003 Sayı:2, 102.

DİNLER, Zeynel

- 2003 **İktisada Giriş**, Ekin Kitabevi, Eylül 2003, Bursa, 279–283

DREZE, J., GAZDAR, H.

- 1992 “Hunger and Poverty in Iraq, 1991”, **World Development**, 921–945.

DTM

- 2004 **Küreselleşme, Büyüme Ve Gelir Dağılımı Raporu**, T.C. Başbakanlık Yay.,15.

DUMANLI, Recep

- 1992 **Türkiye’de Gelir Dağılımı**, Devlet Planlama Teşkilatı Yayını, Ankara

- 1996 **Yoksulluk ve Türkiye’deki Boyutları**, Devlet Planlama Teşkilatı Yayını, Yayın No:2449, Haziran, 150–152.

ECLAC, Tezer

- 2002 **Globalization and Development**. Economic Comission for Latin America and Caribbean, United Nation, Twenty-Nineth Session, Brasilias, 76–77.

ENSARİ, M. Sıdık

- 1989 **AT’ da Gelir Yapısı ve Gelir Politikaları**, Devlet Planlama Teşkilatı Yayını, Ankara, 3.

ERGİL, Doğu

- 1997 **Kırık Aynada Kendini Arayan Türkiye**, Doruk Yayımcılık, Ankara, 200–201.

FEIERABEND, I., FEIERABEND, R.

- 1966 “Systemic Conditions of Political Aggression: An Application of Frustration Aggression Theory”, **The Journal of Conflict Resolution**, Vol.10, Issue 3

FİDANCI, K.; KILIÇ, F. ve ARMUT, U.

- 2004 “Sosyal Hizmet Mesleğinin Tanımı ve Müdahale Alanları”, **Birinci Sosyal Hizmetler Şurası**, SHÇEK-G. Müd., Nisan, Ankara, s. 631.

FIREBAUGH, Glenn

- 1999 “Emprics of World Income Inequality,” **American Journal of Sociology**, Vol.104, No. May, 1597–1598.

- FRANK, Charles, WEBB, Richard
1977 **Income Distribution and Growth in the Less-Developed Countries**, The Brookings Institution, Washington, 46.
- FREIRE, Paulo
2004 **Ezilenlerin Pedagojisi**, (Çev. Dilek Hattatoğlu, Erol Özbek), Ayrıntı Yayınları, 4. Basım, 128.
- FROMM, Erich
1996 **Sevgi ve Şiddetin Kaynağı** (Çev. Selçuk Budak), Öteki Yayınevi 4. Baskı, 25.
- GORZ, Andre
2001 **Yaşadığımız Sefalet – Kurtuluş Çareleri**, (Çev. Nilgün Tural) Ayrıntı Yayınları, 1. Basım, 40.
- GÖYMEN, Korel
1998 “Bölgesel Kalkınmada Yerel İdarecilerin rolü” **Bölgesel Kalkınma Raporu**, TESEV, Genel Direktör, Gündüz AKTAN, 2–22.
- GÜÇLÜ, Mahmut, BİLEN, Sami
1995 “1980 sonrası Dönemde Gelir Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler ve Bu Değişmeler Üzerinde Etkili Olan Sebepler”, **Yeni Türkiye Dergisi**, 1995, Sayı:6, 162.
- GÜL, Songül
2005 "Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadelenin Sosyolojik Boyutları: Göreliden Mutlak Yoksulluğa", **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, Editör: Yasemin Özdek, TODAİE Yayını, Mayıs, 58–59.
- HABITAT II
1996 İkinci İnsan Yerleşimleri Konferansı, “**Turkey: National Report and Plan of Action**” İstanbul, International Union Of Local Administration.
- HANCI, İ. Hamit
2003 “Çocuk Suçluluğuna Yol Açan Sosyal Bir Yara ‘İç Göçler ve Çarpık Kentleşme’”, 3–5, www.hukukcu.net/carpik%kentesme.htm, 17.05.2005
- HAZIR, Hayati
2001 **Demokrasi İstikrarsızlığın Sebebi Olarak Siyasi Şiddet ve Terörizm**, Nobel Yayın Dağıtımı 1. Basım, 19.
- HELVACI, Nevzat
2002 “Şiddet Yoksulluk ve İnsan Hakları (Silahlanma, Savaş, Terör, İşkence)” **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları** (Ed. Yasemin Özdek), TODAİE Yayını, 1. Baskı, 407.

HÜRRİYET GAZETESİ

- 2006 “191 Milyon İnsan Şiddet Kurbanı”, **Hürriyet İnsan Kaynakları Eki**, Sayı:406, 10 Temmuz, 17.

ILO

- 1999 “Progress Report on the Country Studies on the Social Impact of Globalization”, **Working Party on the Social Dimension of the Libelarization of International Trade**, GB.274/WP/SDL/274 Session, Geneva, March, 30–36.

İÇLİ, Tülin Günşen

- 1993 **Türkiye’de Suçlular**, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını Sayı 71, Ankara, 39 – 46

İNSAN HAKLARI DERNEĞİ ANKARA ŞUBESİ

- 2004 “Silahlanmanın Faturası Yoksul Halklara”, **17 Haziran Dünya Silahsızlanma Günü Bülteni: 4**, www.bianet.org/2004/06/03/haber10481.htm, 19.08.2005.

İNSANİ GELİŞME RAPORU

- 2003 “**İnsani Gelişme Raporu – 2003, Türkiye Göstergeleri**“ www.undp.org.tr/docs/HDR2003/hdr2003-turkey%20indicators-tr.doc, 1–2, 17.08.2005.
- 2003 “**Zengin Ülkeler, Küresel Yoksullukla Mücadele İçin Verdikleri Sözü Tutmaya Çağırılıyor**”, New York, 08 Temmuz www.undp.org.tr/docs/HDR2003/hdr2003-rich%20countries.tr.ko.doc, 1–2, 17.08.2005.

KARAMAN, İsmail

- 1987 **Gelir Dağılımı ve Türkiye’de Yapılan Gelir Dağılımı Çalışmaları**, DPT, 1.

KARLUK, Rıdvan, S.

- 1999 **Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişim Yapısal ve Sosyal Değişim**, Beta Basım Yayım, İstanbul, 94.

KEANE, John

- 1998 **Şiddetin Uzun Yüzyılı** (Çev. Bülent Peker) Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 68.

KELEŞ, R., A., ÜNSAL

- 1982 **Kent ve Siyasal Şiddet**, SBF Yayınları, Ankara, 36–37.

KHAN, Mahmood Hasan

- 1998 “Rural Poverty in Developing Countries: Issues and Policies”. **International Monetary Fund Working Paper**, 32.

- KIRAY, Mübeccel
1998 **Kentleşme Yazıları**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 21 – 37
- KIRDÖK, Oben
2004 “Karakollar Okullardan İyi”, **Radikal Gazetesi**, 26 Nisan 2004
- KİRİŞÇİ, K., WINROW, G. M.
2000 **Kürt Sorunu – Kökeni ve Gelişimi**, (Çev. Ahmet Fethi), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, 3. Basım, Mart, 125.
- KONGAR, Emre
2007 **Ekonomik Büyüme Ve Kültürel Kalkınma**
www.kongar.org/makaleler/mak_mi.php, 26.11.2005
- KORAY, M., ALEV, H.
2002 "Yoksulluk ve Yoksunluk Konusunda Bütünlükçü Bir İnsan Hakları Yaklaşımı", **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, Editör: Yasemin Özdek, TODAİE Yayını, Mayıs, 441.
- KORAY, M.
2005 **Sosyal Politika**, İmge Kitabevi, Ankara, Kasım 2005, 2. Baskı, S.24
- KÖKDEMİR, Doğan
2004 Futbolda Şiddet ve Fanatizm, **Futbolda Şiddet Fanatizm Konulu Bir ARGE Çalışması**, Ankara, 2.
- KÖKNEL, Özcan
1996 **Bireysel ve Toplumsal Şiddet**, Altın Kitaplar Yayınevi, 1. Basım, 15.
- KÖYLÜ, Mustafa
2002 “Küresel Bir Sorun Olarak Savaş Endüstrisi ve Dengesiz Ekonomik Dağılım”, **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları** (Ed. Yasemin Özdek) TODAİE Yayını, 1. Baskı, 416–417.
- KUYUCUKLU, Nafiz
1993 **Türkiye İktisadı**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 98–100.
- KÜÇÜKER, Celal
1997 **Türkiye Ekonomisi-Sektörel Analiz**, Türkiye Ekonomisi Kurumu Yayını, Turhan Kitabevi, İstanbul, 425.
- MICHAUD, Yves
2002 **Şiddet** (Çev. Cem Muhtaroglu), İletişim Yayınları (Yeni Yüzyıl Kitaplığı), İstanbul.
- MİLLİYET GAZETESİ
2003 “Şiddet Virüsü Aileden Geçiyor”, 26 Temmuz, 28.

MUNCK, Ronaldo

2003 **Emeğin Yeni Dünyası**, Çev. Mahmut TEKÇE, Kitap Yayınevi, İstanbul, 110–145.

ÖNDER, İzzettin

2005 www.ato.org.tr/dosyalar/dosya6/, 04.04.2005.

ÖZBİLEN, Şevki

1998 **Maliye Politikası**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 383.

ÖYMEZ, Zeynep

2004 Türkiye'nin Hemşehrilik Bilinci, **Anadolu Gençlik Dergisi**, Nisan, 6–8.

ÖZDEK, Yasemin

2002 "Küresel Yoksulluk ve Küresel Şiddet Kıskaçında İnsan Hakları", **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, Editör: Yasemin Özdek, TODAİE Yayın, Mayıs, 33.

ÖZSOY, Esin

2002 "Kalkınma Yoksulluk İkilemi ve Türkiye" **Ekonomi ve Toplum**, 4, 2, Ankara. 3.

ÖZTÜRK, İbrahim

2005 "Fil Sendromu" **Turkishtime**, 15 Ağustos - 15 Eylül 2004, 31.

POLAT, Oğuz

2004 "**Şiddet**", www.hukukcu.net/siddet.htm, 01.03.2004.

PIŞKİNSÜT, Sema

2001 **Filistin Askısından Fezlekeye İşkencenin Kitabı**, Bilgi Yayınları, 1. Basım, 443.

RADİKAL GAZETESİ

2002 "En Çok Küçülen 4'üncü Ülke", 22 Ağustos, 8.

2003 "10 Milyon Kişi Beslenemiyor", 21 Haziran, 15.

SERİN, Vildan

1998 **İktisat Politikası-Seçme Konular**, Alfa Yayınları, İstanbul, 129.

SEYYAR, Ali

2000 Aile İçinde Çocuklara Yönelik Şiddete Karşı Sosyal Politikalar, **Kamu İşletmeleri İşverenleri Sendikası**, 5, 4.

SOREL, Georges

2002 **Şiddet Üzerine Düşünceler** (Çev. Anahaid Hazaryan), Epos Yayınları, 1. Baskı Ankara, 99.

SÖNMEZ, Mustafa

1992 Türkiye’de **Gelir Eşitsizliği**, İletişim Yayınları, İstanbul, 10.

2002 “Gelir Uçurumu: Dünya ve Bizde”, **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, Yasemin Özdek, (Edt.), TODAİE Yayını, 1. Baskı, 89.

ŞAHİN, Hüseyin

1997 **Türkiye Ekonomisi**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 387.

ŞEN, Mustafa

2002 “Kökene Dayalı Dayanışma – Yardımlaşma: ‘Zor İş’...”, **Yoksulluk Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri**, Nemci Erdoğan (Edt.), Demokrasi Kitaplığı Yay., 1. Basım Ağustos, 166.

ŞENER, Orhan

1996 **Kamu Ekonomisi**, Beta Yayınları, İstanbul, 17.

ŞENSES, Fikret

2003 “Yoksullukla Mücadelenin Neresindeyiz?: Gözlemler ve Öneriler”, **İktisat Üzerine Yazılar I – Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar** (Korkut Boratav’ a Armağan), Der.: Ahmet H. Köse, Fikret Şenses, Erinç Yeldan, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 327–353.

TARHAN, Nevzat

2005 <http://www.abchukuk.com/makale/makale24.html>, 21.02.2005.

T.C. BAŞBAKANLIK D.T.M.

Küreselleşme, Büyüme ve Gelir Dağılımı Raporu, Ankara, 2004:15

TEKELİ, İlhan

1998 “Türkiye’de İçgöç Sorunsalı Yeniden Tanımlanma Aşamasına Geldi”, **Türkiye’de İçgöç** (Konferans, Bolu-Gerede 6–8 Haziran 1997), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 16.

THORBECKE, E., CHARUMILIND C.

2002 “Economic Inequality and Socioeconomic Impact” **World Development**, Vol.30, Issue 9, September,1479.

TOKOL, Ayşen

2000 **Sosyal Politika**, VİPAŞ A.Ş. Yayını, 2. Baskı, Bursa, 126.

TOLAN, Barlas

2001 **Şiddet: Toplumsal Hastalık**, Detay Şubat: 12 Sayı, 28

TUNA, Orhan, YALÇINTAŞ, N.

1999 **Sosyal Siyaset**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 22.

TÜGİAD

- 1999 **2000'lı Yıllara Doğru Türkiye'nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar**, Ankara.

TÜİK

- 2001 Türkiye'de Bölge, Cinsiyet ve Nedene Göre İntiharlar, 2001, www.tuik.gov.tr/IstTablolar/05hy076t.xls , 20.05.2005.
- 2003 1999 – 2003 Yılları Arası Yaş Grubu, Medeni Durum ve Cinsiyete Göre Cezaevine Giren Hükümlüler, www.tuik.gov.tr/TURKISH/SONIST/HUKUMLU/k_160904, 11.04.2005.
- 2004 İller Bazında % 20'lik Dilimlere Göre Gelir Dağılım Oranları, www.tuik.gov.tr/TURKISH/SONIST/GSYIH/160503t9.gif, 27.06.2005.
- 2004 1999 – 2003 Yılları Arasında Eğitim Durumuna Göre Cezaevine Girenler, www.tuik.gov.tr/konular/adalet02.htm, 20.03.2005.
- 2004 2004 Yılı Ekonomik Faaliyet Türüne Göre Gelir Dağılımı www.tuik.gov.tr/TURKISH/SONIST/HANEHALKI/k_120805, 15.11.2005
- 2004 2000 – 2004 Yılları Arası Yaş Gruplarına Göre İşsizlik Oranı www.tuik.gov.tr/TURKISH/SONIST/ISSIZLIK/k_160905 , 17.09.2005.
- 2004 2000 – 2004 Yılları Arasında Yaş Grubuna Göre İstihdam Edilenler www.tuik.gov.tr/TURKISH/SONIST/ISSIZLIK/k_160905, 17.09.2005
- 2005 İşgücü Durumu (Ağustos 2005) http://www.tuik.gov.tr/TURKISH/SONIST/ISGUCU/k_251105, 26.12.2005
- 2005 İşteki Durum ve Ekonomik Faaliyete Göre İstihdam Edilenler www.tuik.gov.tr/TURKISH/SONIST/ISGUCU/K_251105, 26.12.2005
- 2005 Tüketim Harcamalarının Kırsal ve Kentsel Yerleşim Yerlerine Göre Dağılımı, www.tuik.gov.tr/TURKISH/SONIST/TUKETIM/t06_120805

TÜSİAD

- 2000 **Türkiye'de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk, Avrupa Birliği ile Karşılaştırma**, TÜSİAD – T/2000 – 12, 295

TÜRK, İsmail

- 1998 **Maliye Politikası: Amaçlar, Araçlar ve Çağdaş Bütçe Teorileri**. Gözden Geçirilmiş 11. Bası, Ankara, Turhan Kitabevi, 314.

TÜRKDOĞAN, Orhan

- 1996 **Sosyal Şiddet ve Türkiye Gerçeği**, Timaş Yayınları, İstanbul, 1996: 341 - 347

TÜRKER, Yıldırım

2004 “Mayınlara Dikkat!” **Radikal Gazetesi**, 26.03.2004, 6.

ULUSOY, Ahmet

1999 **Maliye Politikası**, Lega Kitabevi, Trabzon, 243.

UNCTAD

1997 “Küreselleşmenin Yedi Günahı” , **İşletme ve Finans Dergisi**, Çeviri: Birleşmiş Milletler Enformasyon Merkezi, 15 Eylül, Ankara, 6–9.

UNDP Human Development Report

1999 **United Nation Development Programme**, Oxford university Pres, New York, 3–36.

2001 **İnsani Gelişim Raporu**, Türkiye/Ankara, 50

UNITED NATIONS

1999 **Human Development Report 1999**, Background Papers, Vol 1, New York.

1999 “Time to End Poverty”, **Bulletin on the Eradication of Poverty**, December, No:6.

USER, İ., KÜMBETOĞLU, B., KOLANKAYA, T.

2002 “Şiddete İlişkin Bir Bilinç Yükseltme Çalışması” Y. ÖZDEK(Edt.) **Yoksulluk Şiddet ve İnsan Hakları**, TODAİE Yayını, 157–158.

ÜNLÜÖNEN, Tayfun

2005 **Ekonomi**, 1. Basım, Ankara, Nobel Yayın, 180–182

WHO

1993 **Psychosocial and Mental Health Aspects of Women’s Health**, Geneva.

WORLD BANK

2001 **Global Economic Prospect**, Washington, 29.

2002 “Atacking Poverty, Oxford University Pres”, **Development Report** New York, 51.

2003 “**What the Poor Say – Violence, Civil Conflict and Public Safety**”, <http://www.worldbank.org/poverty/data/trends/violence.htm>,

YAVİLİOĞLU, Cengiz

2002 “Ekonomik Kalkınma ve Motivasyon Arasındaki İlişki”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2,191

YOKSULLUK VE İNSAN HAKLARI NİHAİ RAPOR VE SONUÇ BİLDİRGESİ

2001 **Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı**, 15–17 Kasım

YOKSULLUK VE İŞSİZLİKLE MÜCADELE KURULTAYI

2003, “Yoksulluk ve İşsizlikle Mücadele” **Tebliğler**, Alaz Yayınları/Kollektif, 19 Ocak 2003

YÜCE, Mehmet

2005 **Türkiye’de Gelir Dağılımındaki Adaletsizliğin İzlenen Vergi ve Harcama Politikaları ile Bağlantısı**, <http://www.isguc.org/myuce3.htm>, 14.06.2005.

YÜKSEL, İhsan

2003 **İşsizliğin Psiko-Sosyal Sonuçlarının İncelenmesi (Ankara Örneği)**, Ç.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, 2003:21–35

ZENCİRKIRAN, Mehmet

1990 **Küresel Sorunlar Sarmalı**, Yeni Binyıl Gazetesi, 19.

ZEYBEK, Tijen

2005 **Karşı Kıyıya Yazılar**, <http://www.evrensel.net>, 03.08.2005.

1. Evrensel Şiddet Karşıtı Barış Kültürü Sempozyumu Sonuç Bildirgesi

2001 Ankara:2

www.afyon.gov.tr/haber/yukari_pazar, 05.05.2005.

www.edam.com.tr/egitim_danismanligi, 16.05. 2005.

www.egitimsen.org.tr, 15.02.2005.

www.felsefe.gen.tr, 13.04.2005.

www.felsefe.gen.tr/tvdesiddet.asp, 12.14.2005.

www.hurriyet.com.tr/, 05.10.2005.

www.memurlar.net/haber/26846/ 2005:1, 13.08.2005.

www.milliyet.com.tr 2005:2, 22.03.2005.

www.netyorum.com 2005:2, 23.06.2005.

www.ntvmsnbc.com/news/ 2005:3, 21.03.2005.

www.ntvmsnbc.com/news/269259.asp#body

2004 Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Temel Sorun”, 4. Türkiye İktisat Kongresi Sonuç Bildirgesi, 09 Mayıs 2004

www.periclesspress.com/htspots.html,

2003 “Armed Conflicts/Global Hotspots – Poverty and Violence, 2003:1–3,

- www.psikoloji.gen.tr, 2005:1, 17.05. 2005.
- www.psikoloji.gen.tr/modules.php?, 2005:2, 19.06.2005.
- www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=163715 , 09.10.2005.
- www.sabah.com.tr, 2004.1, 18.06.2005.
- www.sabah.com.tr/2005/09/08/gun102.html, 08.09.2005.
- www.sabah.com.tr/2005/03/16/gun98.html, 11.05.2005.
- www.sendika.org/news/kronik_26-01-2004.html, “Kronik Açlıkta Artış”, 05.06.2005
- www.sosyalhizmetuzmani.org/aileicisiddet.htm, 09.07.2005.
- www.takvim.com.tr/gnc104.html_26.08.2005, 16.09.2005.
- www.turkis.org.tr/bolum.php?kat=127 2005,1, 05.11.2005.
- www.worldbank.org/poverty/data/2002, 27.09.2005.
- www.yeniden.org.tr, 21.06.2005.
- www.yenisafak.com/ngurdogan.html, 26.12.2005.
- www.zaman.com.tr/2003/04/29/haberler/h15.htm, 10.05.2005.